
HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

Sint Martens Lerne. — De Kerk.
Lerne St-Martin. — L'Eglise.

maart 1991

jaargang XXII

aflevering 1

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

maart 1991

jaargang XXII

aflevering 1

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

---

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

maart 1991

jaargang XXII

aflevering 1

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

A. JANSSENS, H. Mauritius, kerkpatroon van Nevele	3
A. MARTENS, De oudste kerkrekeningen van Hansbeke	40
A. MARTENS, Pachters van de Sint-Pieterstienden te Hansbeke in de 16e, 17e en 18e eeuw	55
A. MARTENS, Verbouwing- en herstellingswerken aan de pastorie te Merendree, anno 1878	69
A. JANSSENS, Kruisen langs de wegen (II) Beelaerts Kruis	79
A. JANSSENS, Vijftig jaar geleden: maken van hoevekaas tijdens de tweede wereldoorlog	83
J. VAN MESSEM, Vijftig jaar geleden: J. Van Messem krijgsgevangenen genomen en gered te Nevele	85
A. JANSSENS, Vijftig jaar geleden, een paar bemerkingen	90
A. STROBBE, Sprekende steen in Poeke	91
A. JANSSENS, Een Meigems smeekschrift	96
K. DE GROOTE, „Het Land van Nevele” 1990, jaargang XXI, inhoudsanalyse	97
A.J., Het zuivelcentrum te Baarle	100
Redactie, Mensen uit ons heem (VI). De Poeselse beeldhouwer Blondijn Van Haver. Rechtzetting	101
Verslagen	102
K. DE GROOTE, Catalogus van de bibliotheek van de heemkundige kring „Het Land van Nevele”	(49)

H. MAURITIUS, KERKPATROON VAN NEVELE

De levensbeschrijving van de H. Mauritius is reeds door vele auteurs in vele talen beschreven. Een studie over de patroonheilige van Nevele-kerk, zijn verering en de opbouw van de kerk aan hem gewijd, bestaat tot heden niet. Deze bijdrage is dus de eerste over dit onderwerp. Ze heeft niet de pretentie volledig te zijn, tekortkomingen zullen er zeker zijn. Het is een werkinstrument dat in de toekomst zeker zijn nut zal hebben.

Situering in de tijd

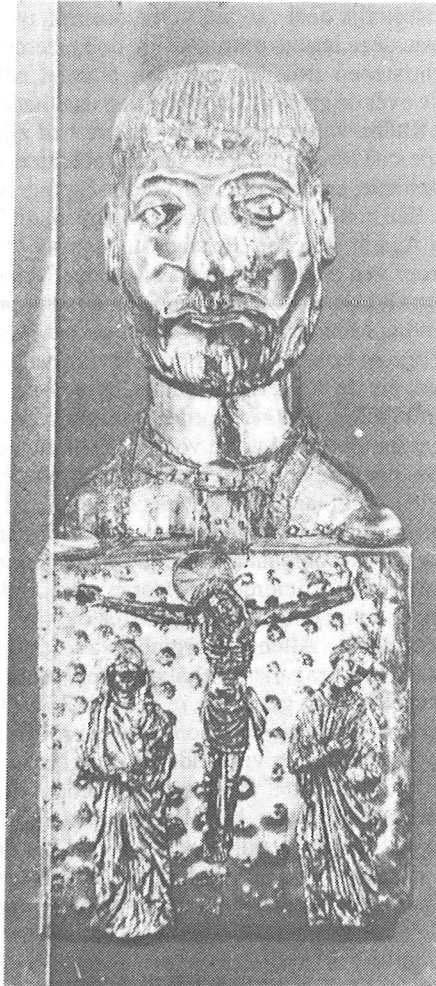
Het uitgestrekte Romeinse rijk werd in de periode van 284 tot 305 bestuurd door Keizer Diocletianus die de rust in zijn rijk kon bewaren. Het Christendom breidde zich snel uit. Vooral vanuit het noorden van het huidige Italië werden christelijke nederzettingen gesticht in Zwitserland en in Frankrijk. De Keizer was niet vijandig tegen het geloof want onder zijn dienaren waren talrijke christenen. Als een krachtig en verstandig vorst was hij vooruitziend. Hij was zich bewust van een aankomend gevaar. Het grote Romeinse rijk werd beloerd en bestookt langs alle zijden door opdringende volkeren uit het Oosten. Hij besloot er iets aan te doen, omdat hij inzag dat het reusachtig imperium niet vanuit een enkel centrum en door één enkele man onder controle kon worden gehouden. Hij verdeelde het rijk in vier delen. Diocletianus behield de hoogste macht. Hij stelde voor het westelijk deel van het rijk aan een mede-keizer Maximianus toe te vertrouwen. Deze gaf zichzelf als bijnaam „Herculus”. Dit gebeurde in het jaar 286. De nieuwe mede-keizer was van meet af aan zeer vijandig gezind tegenover de christenen. In zijn eerste edict gaf hij bevel alle geestelijken aan te houden. Een ander edict gebood de vrijlating van de gevangenen die bereid waren te offeren voor de Romeinse goden. Later volgde nog een edict waarbij alle onderdanen, zonder uitzondering, voor de Romeinse goden dienden te offeren. Dat er spoedig vervolgingen zouden komen, hoeft niet gezegd. De soldaten dienden de christenen op te sporen en hen te dwingen te offeren voor de Romeinse goden. Bij weigering dienden ze aanstonds gedood te worden. Er zijn verscheidene plaatsen gekend waar moorden plaatsvonden. Voor deze bijdrage onthouden we de plaats Agaume, toen bekend als Agaunum. Deze naam zal later veranderen in St.-Morits. Heden is de plaats bekend als Saint-Maurice gelegen in de mooie Rhône-vallei, kanton Wallis in Zwitserland. Het is ook de plaats waar een Romeins legeraanvoerder Maurits, samen met zijn krijgslieden werd afgeslacht. Op deze plaats staat een grote abdij, bekend als de Saint-Maurice-abdij. Ze is uitgegroeid tot een wijd vermaard bedevaartoord.

Afbeelding van de H. Mauritius in een miniatuur uit een gebedenboek van 1496-1497.

Wat is er over de H. Mauritius gekend?

Toen op het eind van de derde eeuw keizer Diocletianus een medekeizer aanstelde voor het westelijk deel van het Romeinse rijk, namelijk Maximianus Herculus, voerde deze laatste onmiddellijk de keizercultus in. Om af te rekenen met de christenen trok hij met een legioen soldaten langs de „Römerbahn” welke over de grote St.-Bernard liep naar het meer van Leman. Zo kwam hij in de Rhône-vallei terecht. De keizer had zijn legerplaats bij Octodurum, heden de stad Martigny. Vele van zijn soldaten waren afkomstig uit de streek van Thebaïde, een provincie in Opper-Egypte, vandaar de naam Thebeaans legioen. Een cohorte van 650 manschappen, dit is een tiende van een legioen, lag bij Agaume, heden de stad St.-Maurice-en-Valais, kanton Wallis. De aanvoerder van deze cohorte was Maurits. Maurits had ook nog twee hogere officieren bij zich, namelijk Gandidus en senator Exsuperius. Op deze legerplaats ontving Maurits het keizerlijk bevel om met zijn manschappen de omgeving af te zoeken en alle christenen te verplichten te offeren voor de Romeinse goden en de keizerlijke cultus te vereren. Wie dit bevel weigerde, moest onmiddellijk gedood worden. Maurits, zijn officieren en zijn manschappen weigerden dit bevel uit te voeren. Toen de keizer dit vernam ontstak hij in woede, deed de cohorte omsingelen en om een voorbeeld te stellen werd elke tiende soldaat voor de keuze geplaatst: te offeren of te sterven. Bij weigering werden ze gedood met het zwaard. Na nog een algemene weigering werd nogmaals de tiende man gedood. Uiteindelijk werden allen, de aanvoerder, officieren en soldaten vermoord. Ze hadden zich ook kunnen verdedigen maar door hun christelijke overtuiging verkozen ze te sterven voor hun geloof. Allen ondergingen ze de marteldood. Een tijdgenoot vermeldt: „Nooit zag men, behalve in een veldslag, zulk bloedig schouwspel”. Deze moordpartij gebeurde in het jaar 286. Ongeveer twintig jaar later deed Theodoor, bisschop van Sion, alle overblijfselen verzamelen en alle getuigenissen optekenen in verband met deze bloedige gebeurtenis. Honderdvijftig jaar later berichtte Eucherius, bisschop van Lyon, dat hij gegevens had bekommen van Salvius, bisschop van Valais, alsook van Izoâk, bisschop van Genève, over de bloedige gebeurtenis. Uit de gegevens van Theodoor ontstond de „Vita” van de H. Mauritius en zijn gezellen. In 1662 werd in het klooster van St.-Claude, in de Jura gelegen, een achtste-eeuws handschrift ontdekt dat het verhaal bevatte van de bloedige slachtpartij. In de tekst las men dat het ganse verhaal berust op een historische kern, die zegt dat op het einde van de derde eeuw rond Agaume vele christelijke soldaten gedood werden. Omstreeks 380 bouwde men te Agaume een basiliek ter ere van de martelaren. Sporen van dit gebouw zijn gevonden in 1920 door de archeoloog Peissard. Vernieling en heropbouw volgden elkaar op. De

16e-eeuwse relikwiekast voorstellende de H.Mauritius,
volledig in zilver vervaardigd.
Bevindt zich in de abdij Saint-Maurice in Zwitserland.

basiliek herrees telkens opnieuw en werd een bekend bedevaartoord. Hier zou vele jaren later de beroemde abdij van Saint-Maurits ontstaan. Weldra werd over Mauritius gesproken als wonderdoener. Hij werd er vereerd en aanroepen tegen oor- en hoofdkwalen. Hij werd de patroon van de ridderorden, van de orde van het Gulden Vlies, en van de soldaten. Hij werd ook vereerd als beschermer van de paarden. Sommige auteurs duiden Mauritius aan als „St.-Mauritius”. Anderen schrijven „H. Mauritius”. In het jaar 590 schreef Gregorius van Tours de hulde „De Gloria Matyrum”. Dit gebeurde in de basiliek van Agaume waarrond de abdij was opgericht. In de loop der tijden werd de abdij door Paus Gregorius IV, Karel de Grote in 776 en Keizer Karel V in 1515 bezocht. In 1128 werden op bevel van graaf Amadeus II van Savoye, samen met bisschop Hugo van Grenoble, de seculiere kanunniken vervangen door religieuze koorheren die de regel van de H. Augustinus meekregen.

De abdij gaf schoolonderricht aan de kinderen uit de omgeving terwijl de koorheren de zielzorg over dertien parochies kregen.

Verering en afbeelding van de H. Mauritius

Vanaf de achtste eeuw tot een eind in de dertiende eeuw verspreidde de cultus van de H. Mauritius zich over Zwitserland. Weldra vereerden een dertigtal parochies de H. Mauritius als patroon. Het nabije Frankrijk, en vooral het hertogdom Bourgondië, bleven niet ten achter. Italië, Spanje en Portugal kregen talrijke parochies met de H. Mauritius als patroon. In Engeland was de parochiekerk van York de eerste met de heilige als patroon. Het huis van Savoye in Italië, richtte zelfs de orde van St. Maurits op. Duitsland, vooral Zuid-West-Duitsland spande de kroon. In ruim 323 parochies, altaren, kapellen en kloosters was de H. Mauritius de patroon. In ons land waren er volgens een telling van 1938 23 parochies die Mauritius als patroon vereerden. Deze parochies waren Abolens bij Lens, St.-Remy, Arbrefontaine bij Vielsalm, Baronville bij Beauraing, Bilzen, Bléret bij Waremme, Chevetogne bij Namen, Cipllet bij Avennes, Crisnée bij Waremme, Grandmesnil, Hovesles-Engheim. Dit laatste had een wijdvermaarde bedevaart. Verder Lamoni-zeë bij Hoië, Ligniëres, een wijk van Roye, Neerhespen, Nevele, Ressegem, Rosoux-Crenwich tussen Landen en Waremme, Selayn tussen Namen en Hoië, Soheit-Tinlot tussen Luik en Marche, Somzeë tussen Philippeville en Charleroi, Sommethonne nabij Virton, reeds vanaf het jaar 633, Ophasselt en Varsenare bij Brugge. De lezer zal zien dat het overgrote deel van de parochies in het Waals gedeelte van ons land gelegen is.

In 1987 werden 22 parochies aangeschreven; Nevele echter niet omdat deze

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen. Huius scripti tenorem scire debent tam presentes
 quam futuri. Quod dominus Arxolfus de Landast. et uxore eius. Ulfabech. spantes aliquam ymunitatem
 habere in communione sancta. dedunt. Secundo Arxolfus pro salute animarum suarum. Segetem
 de hoka. tali conditione. ut annuatim de capite suo persolvat duos denarios. in confectione
 omni uero matrimonii. vi. denarios. in morte autem xii. denarios. et in posterum de hac re aliquis
 macillaret. Gejard abbas truncensis. et predictus de Landast sigillis suis. et testibus qui
 huic rei interfuerunt signis hoc scriptum munierunt. S. frater thome sacre. S. Ra-
 dulphi sacre de posela. S. Nicholai capellani de bodunc. S. Corum capellani quicquid
 S. henrici de stuella. S. Ramundi de beinda. S. Jordani de lancinghe. S. henrici
 frater. S. Willelmi scouth. S. Walteri de hulla. Si quis autem hanc traditionem
 violare presumpserit. anathema sit.

Charter opgesteld door de heer van Landast, waarin hij zegt
 een gift te doen aan de kerk van St.-Mauritius. Eind 12e eeuw.
 (Rijksarchief Gent, Nevelse Charters, supplement 170.)

parochie afzonderlijk behandeld wordt. Van de 22 parochies waren er slechts zeven die onze brief beantwoordden. In 5 gevallen bleek dat de verering slechts sporadisch was en zelfs bijna was verdwenen. Drie pastoors berichtten dat er in hun parochie nog een zeer levendige verering en een bedevaart bestond, namelijk te Hoves bij Edingen, te Ressegem bij Herzele, verder nog te Varsenare bij Brugge. Daar heeft jaarlijks de novene en de ommegang plaats ter ere van de H. Mauritius. Aan de bedevaarders werden prentjes of „tekenen” aangeboden met al dan niet een afbeelding van de H. Mauritius. Soms bestond het prentje uit een kleine tekst of gebed. Vele van die prentjes waren niet vast verbonden aan één vereringsoord. De prentjes werden gedrukt in een grote oplage. Meestal waren het houtsneden, aangevuld met teksten. Zo zijn beeldjes of „tekenen” gekend met dezelfde afbeelding maar afwisselend met Vlaamse, Franse of Duitse tekst. De taal van de tekst verwijst geenszins naar de afkomst van het prentje. De graveerders of uitgevers kunnen uit een verschillende plaats en uit een verschillende periode komen. Doorgaans zijn het „Suffrage-beeldekens”, die gewoonlijk een korte aanroeping, een gebed of een meditatie bevatten en gewoonlijk eindigen met de woorden „Bid voor N.....”. Waar de eerste prentjes vandaan komen, blijft een raadsel. We kunnen aannemen dat de eerste pelgrimstekenen in lood werden vervaardigd. Eens de drukkunst werd toegepast, vervaardigde men prentjes die al dan niet bijgekleurd werden. Langzaam aan verdwenen de loden „tekenen” uit de bedevaartsoorden. Ze werden eerst vervangen door prentjes met houtsnede of hoogdruk, dan kwamen de graveerders en de plaatsnijders die de afbeelding in een koperen plaat insneden. Het drukken, nu diepdruk genoemd, ging sneller wat de verspreiding van de prentjes in de hand werkte.

Afbeeldingen van de H. Mauritius zijn met honderden gemaakt, verspreid en verdeeld. Eerlijkheidshalve moet gezegd worden dat al de afbeeldingen gemaakt zijn lang na het overlijden van de heilige. Voor hem, zoals voor andere heiligen, liet de ontwerper, de drukker of de etser zich leiden door wat er over Mauritius gekend of geweten was. Zijn leven, zijn functie en zijn martelaarschap treden dus telkens naar voren. Met deze gegevens voor ogen ontwierp men dan een beeld. Zo komt de H. Mauritius naar ons toe afgebeeld als een jongeling, of als een man van middelbare leeftijd, meestal in militaire kledij al dan niet met een ringbaard of enkel met een snor. De volgende opsomming van afbeeldingen wil geen volledigheid nastreven. Dat is trouwens niet te verwezenlijken. Ze dient als leidraad.

Een van de oudste afbeeldingen van de H. Mauritius is een miniatuur uit een gebedenboek, met Latijnse en Franse gebeden, uit Savoye van 1496-1497. Het boek is afkomstig uit de „Librye” van Margareta van Oostenrijk. De prachtige miniatuur stelt een jongeling voor in volle wapenuitrusting, met kruisbanier in de rechterhand en een schild met kruis in de linkerhand.

Zwart lederen vaas belegd met zilveren plaatjes uit de 16e eeuw of 17e eeuw, waarin gewijde olie bewaard werd.

Er zijn ook verschillende schilderijen bekend waarop de heilige is afgebeeld. In de „Alte Pinakothek” van München bewaart men een groot doek, geschilderd in 1510 door Mathis Gothardt Neidhardt, beter gekend als Mathias Grünewald. Het meesterwerk stelt de H. Erasmus en de H. Mauritius voor die elkaar ontmoeten. Het is een van de knapste werken van de schilder. Zeker is dat de twee hoofdpersonen die hier voorgesteld worden, elkaar nooit ontmoet hebben. Het is een compositie ontstaan in de verbeelding van de kunstenaar. De H. Mauritius komt naar voren als krijgsman in volle uitrusting maar met een donkerbruine gelaatstint als een Moors ridder.

Een ander doek dat de marteldood van de H. Mauritius voorstelt, metende 55 cm op 41 cm, bevindt zich te Kassel in de „Staatliche Kunstsammlungen”. Het is een olieverfschets of voorstudie. De heilige is naakt afgebeeld gebonden aan een pilaar. Zijn uitrusting ligt aan zijn voeten. Een man biedt hem een offer aan voor de Romeinse goden. Achter hem staat een krijgsman met zwaard om bij weigering Mauritius te doden.

Deze voorstudie werd gevolgd door een groot doek, metende 4,13 m op 2,76 m., dat geschilderd werd in 1661. Het bevindt zich in het „Musée des Beaux Arts” te Rijsel. Dit schilderij is fijner en kleurrijker uitgewerkt dan de voorstudie. De uitbeelding is dezelfde als van het kleine doek. Beide zijn geschilderd door Jan Boeckhorst die leefde tussen 1604 en 1668. Hij was medewerker van Pieter Paul Rubens.

Het bedevaartoord Hove-Edingen bezit een schilderij uit de XVIIIe eeuw, voorstellend de H. Mauritius door bisschop Theodoor van Sion verheerlijkt. Rond de beide hoofdpersonen staan soldaten, pelgrims en bedevaarders.

De mooiste en kostbaarste relikwiekast bevindt zich in de kerkschat van de Saint-Maurice-abdij in Zwitserland. De voet is een vierkante sokkel met langs de voorzijde de gekruisigde Christus met naast het kruis O.L.-Vrouwen Johannes. Op de sokkel staat een borstbeeld van de H. Mauritius zonder helm en gekleed in het „Pilum”. De sokkel en het beeld zijn gemaakt van zilverblaadjes. Alles is tot een mooi en zeldzaam geheel verwerkt. Het zou uit de 16e eeuw stammen.

Een andere relikwiekast, nu iets dichterbij ons, namelijk te Hove-Edingen, bestaat uit een borstbeeld van de heilige in „Pilum”. Hij is getooid met een helm, het gelaat draagt een ringbaard. Het beeld rust op een sokkel en is in lindehout gesneden. Aan de voorzijde van het borstbeeld, juist boven de sokkel, bevindt zich een glazen buis, dichtgemaakt met zilveren sluitringen. In de buis bevindt zich een opperarmbeen als relikwie van de H. Mauritius. Men „dient” er tegen alle hoofdkwalen.

Gedrukte prentjes of tekenen zijn er bij de vleet. We vernoemen er enkele. De oudste zijn meestal vierkantig van vorm met een rond middenvlak, dat

Koorkap met geborduurde afbeelding van de H.Mauritius (1880).

versierd is naar de buitenkant toe met guirlanden, bladeren en takken. In het middenvlak is de H. Mauritius afgebeeld, gekleed in het „Pilum” als Romeins krijgsman. Hij draagt een helm. Het gelaat heeft een neus-, kin- en ringbaard. Als attributen heeft hij een lans, een zwaard en een martelaarstak. De prentjes vinden hun oorsprong in de 17e eeuw.

Etsen uit de 18e tot 19e eeuw met Vlaamse teksten stellen de heilige voor als krijgsman, gekleed met wijde mantel en in gesprek met twee officieren.

In een christelijk heldenboek komt een prentje voor met onderschrift Santi-Mauricius. De heilige wordt er voorgesteld als borstbeeld, gekleed met metalen harnas en met lans en schild als attributen.

Een ander prentje stelt de heilige voor tussen een groep soldaten. Mauritius wijst met de vinger naar omhoog. Enkele soldaten zijn reeds gedood. Onderaan het prentje staat „22 september”. De afbeelding is duidelijk geïnspireerd door de marteldood van de heilige en zijn gezellen.

De heilige Mauritius als bedrukte bladvulling komt voor in de „Schedelsche Weltchronik”. Hierin wordt de heilige voorgesteld als krijgsman, gekleed in het „Pilum”. Op het hoofd draagt hij een hoed met pluim, als attributen een zwaard en banier.

Een oude gravure toont een ander beeld. Een soldaat houdt het borstbeeld van de H. Mauritius in de hoogte. De prent is volledig omringd met afbeeldingen van allerlei Romeinse wapens. Onderaan staat een tekst „St.-Mauritius cum 6666 Thebeae Legionis”.

Een Italiaans prentje stelt een groep soldaten voor, vastgebonden aan palen. Vooraan staat Mauritius. Alle soldaten worden met pijlen beschoten. De militaire uitrusting ligt aan hun voeten. Een andere ets stelt de H. Mauritius voor als Moors ridder, volledig in metalen harnas, links een lans en vlag, rechts een zwaard. De prent werd uitgegeven door het bedevaartheiligdom van St.-Mauritius van Halle aan de Saale.

Beelden van alle grootte en vorm stellen gewoonlijk Mauritius voor als krijgsman, volledig gekleed in metalen harnas met lans en schild, soms met een standaard, al dan niet met wapens. In hout gesneden beelden bevinden zich in de H. Mauritiuskerken van Münster, Weisweiler en Frödenberg. In ons land zijn H. Mauritiusbeelden in hout een uiterste zeldzaamheid. Ze zijn meestal in gips vervaardigd. Stempelsnijders hebben ook inspiratie opgedaan bij deze heilige. Vele Duitse stempels dragen enkel een tekst. Bij ons bezitten Hove-Edingen en Herzele-Ressegem elk een zeer schone stempel. De eerste is rond en draagt in het vlak een krijgsman te paard. De tekst is „Santi Mauritu + Hoves + Sigill. Parochiae”. De stempel van de andere parochie is een ovaal type. In het beeldvlak komt een krijgsman voor in vol „Pilum”. Hij draagt een helm en in de rechterhand houdt hij een standaard. In de stempelband leest men „Paroc. St. Mauritius Herzele-Ressegem.”

Wit-marmeren halfverheven beeld, voorstellende de H.Mauritius,
vervaardigd door Ingels in 1808.

Glazeniers lieten zich evenmin onbetuigd. In Duitsland heeft men nog verschillende glasramen voorstellende de H. Mauritius. We pikken er een tweetal mooie uit. In de kerk van Heimersheim is er een groot glasraam. De heilige is er afgebeeld in maliënkoler. Hij draagt een lang kleed dat langs onder even zichtbaar is. Rechts in de hand houdt hij een schild en links heeft hij een lans. Mauritius is als jongeling afgebeeld. Het „Germanisches Museum” van Münster bezit een moderne uitvoering van het vermelde glasraam. De attributen zijn dezelfde als van het glasraam van Heimersheim. Dichter bij ons namelijk in de Congregatie van het O.L.Vrouw-ten-Doorn-instituut te Eeklo, is een glasraam, voorstellende de H. Mauritius, gemaakt in 1882. De uitvoering in prachtige kleuren stelt de heilige voor in „Pilum”. Daarboven draagt hij een mantel. Het hoofd is gehelmd. Rechts houdt hij een lans, links een schild met kruis. Het is een kunstig geheel. Dit glasraam zou geplaatst zijn ter gelegenheid van het vijftigste jaar superioraat van E. Zuster Maurice, in de wereld Maria De Wulf geboren in Ronse in 1809 en gestorven in Eeklo in 1883. Trouw aan haar kloosternaam vereerde zij de H. Mauritius als patroon.

Soms werden ook bedevaarten naar Sint-Mauritius opgelegd. Toen Gent tegen Keizer Karel V in opstand kwam wegens het weigeren van een „bede” (dit was een aanvullende belasting) werd de stad zeer zwaar gestraft. De keizer veroordeelde zelfs een opstandeling tot het volbrengen van een bedevaart naar Sint-Mauritius te Wenen.

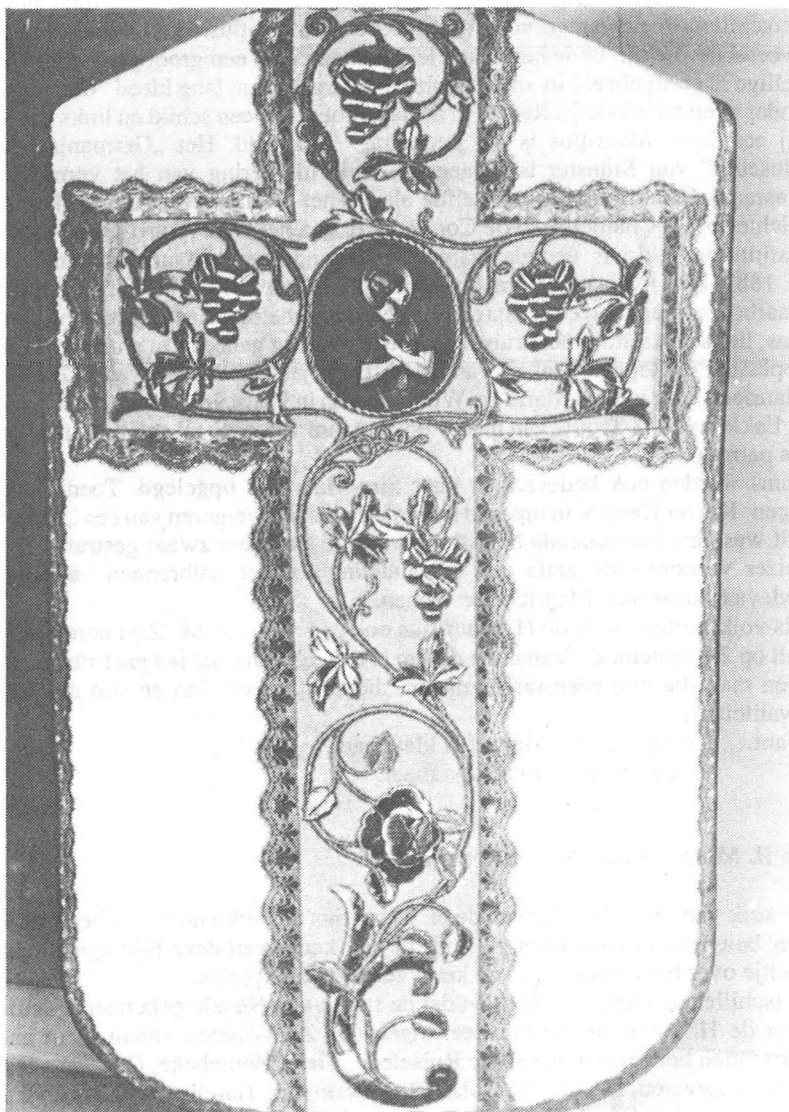
Als volksheilige heeft de H. Mauritius ook een weerspreuk. Zijn nominatie valt op 22 september. Vanaf die datum is er veel kans dat het gaat stormen. Men mag die dag geen tarwe zaaien, die zou ros worden en van slechte kwaliteit zijn.

Want.... „Vertoont zich Mauritius klaar aan
Vele stormen verwacht ja maar.”

De H. Mauritius als Nevels kerkpatroon

De kerk van Nevele, waarvan de H. Mauritius de kerkpatroon is, heeft een zeer bewogen geschiedenis gekend. In het kader van deze bijdrage is het deeltje over het ontstaan van de kerk zeker op zijn plaats.

Verschillende auteurs vermelden dat de streek van Nevele gekerstend werd door de H. Amandus en zijn leerlingen (1). Ze kwamen vanuit Gent en verrichtten het bekeringswerk te Ruiselede, Tielt, Meulebeke, Oudenaarde, Deinze, Zeveren, Nevele, Roeselare, Ingelmunster, Harelbeke en Kortrijk, en dit vóór het jaar 650 (2). Na vernoemd jaar waren ze bedrijvig in de omgeving van Antwerpen. Men mag stellig aannemen dat na het bekerings-

Tuniek met geborduurde afbeelding van de H. Mauritius (1880).

werk ter plaatse er een bidplaats of kapel zal zijn opgericht. Hoe die bidplaats er uit zag of waar ze werd opgericht blijft voor Nevele een vraag. Vermoedelijk zal ze gebouwd zijn op een aanwezige hoogte, dicht bij de Kale of Poekebeek. Op deze hoogte staat nu de kerk van Nevele. Een goede 150 jaar later was men verplicht al de ontstane bidplaatsen, toen sprak men van „altaren”, om te vormen. Tijdens zijn bestuurperiode herschikte Lodewijk de Vrome (814-840) de „altaren”. Hij schonk de „altaria” van Pittem, Kortrijk, Torhout, Oudenaarde, Eine, Aalter, Nevele, Deinze, Komen, Spiere, Maldegem, Aardenburg en Slijpe aan bisschop Wendelmaer van Doornik. Zo behoorden de vernoemde plaatsen tot het bisdom Doornik (3). Alles was maar pas geregeld of er verscheen vanuit het noorden een zeevarend volk van krijgslieden die hier later de geschiedenis zullen ingaan onder de naam van Noormannen of Vikingen. Met hun snelle schepen bereikten ze de kusten der Lage Landen. Vernielend en plunderend trokken ze door het land. Ze schrokken er niet voor terug de grote rivieren op te varen. De Schelde en de IJzer waren voor hen geen onbekenden. De eerste golf van deze krijgerszeelieden viel ons land binnen tussen 840 en 860. In 879 richtten ze hun winterkwartier in te Gent. Met kleinere schepen zullen ze zeker de Leie, de Lieve en de Kale zijn opgevaren op zoek naar buit (4). Men kan sterk vermoeden dat deze mannen de streek rond het huidige Nevele zullen afgezocht hebben. Alles wat ze op hun weg tegenkwamen werd verwoest of verbrand en allen vermoord. Wat niet te heet of te zwaar was werd ingeladen en meegenomen. Uiteindelijk leden ze hun eerste nederlaag in 891, toen Arnulf van Karinthië de Noormannen versloeg rond Leuven (5). Van toen af ontruimden ze de streek en lieten een verwoest en halfontvolkt land achter. De Schelde- en Leiestreek bleef er onbewoond bij liggen. Boudewijn I maakte zich van de streek meester (6). „Hij zag Vlaanderen ledig en nam Vlaanderen in bezit.”

Wat nu met Nevele?

In de negende eeuw is er een zekere Adelmarius in „Villa Niveala” gekend. In de tiende eeuw een Ghoris van Neuele alsook een Race en een Wouter (7). Een ander auteur spreekt van een Adam (8). Zeker is dat omtrent 1007 graaf Boudewijn I, genaamd met den baard, de omgeving van Nevele in leen gaf aan de heer van Nevele (9). Hoe de eerste heer zich noemde of welke naam hij droeg is van geen belang. Onder impuls van die heer werden gronden ten zuid-oosten van de Kale of Poekebeek ontgonnen. Op deze nieuwe gronden, gevangen tussen de Kale en de Nederkale komende van Deinze, lag een hoogte van 12,80 meter boven de zeespiegel. De heer zou hier zijn zetel vestigen en liet op een deel van de hoogte een woontoren bouwen die in

Muurschilderij door A. De Loore (1948).
Mauritius wordt verplicht te offeren voor de Romeinse keizer.

veldsteen was opgetrokken. Hij liet ook vanaf de Kale of Poekebeek een watering in de vorm van een acht graven. Zo ontstond in het zuiden een opperhof, volledig omwald. Daarin stond de woontoren van de heer. Het was een soort van „castrum” of een „castrale motte”. Het ander deel van de achtvormige omwalling, het noordelijk gelegen stuk, werd het neerhof. Het liep door tot aan de beek. Het was ook volledig omwald en zal gebruikt zijn voor landbouwexploitatie. Meer dan zeshonderd jaar later vindt men die mote en de wallen nog terug op de oudst bekende kaart van Nevele uit 1622. De toegang naar het opperhof lag ten zuiden van de woontoren en gaf uit op de erlangs liggende straat, later de Tieltse Heirweg en nu de C. Buyssestraat genoemd. Over die omwalling lag een brug.

Toen in 1983 de oude woningen verdwenen in de C. Buyssestraat voor het bouwen van de Kredietbank, werden bij grondwerken de funderingen van de twee brughoofden in veldsteen gevonden. Daartussenin lag waarschijnlijk een houten geraamte of een ophaalbrug die bij onheil weggenomen of opgehaald werd.

Eens de heer zijn gezag had gevestigd, zal hij op het overblijvend gedeelte van de hoogte overgegaan zijn tot het bouwen van een eigen bidplaats of kerk (10) die eerst een castrum-kerk zal geweest zijn. Deze castrale kerk is dan in de 11e - 12e eeuw uitgegroeid tot de parochiekerk van Nevele (11).

De eerste kerk was een kruiskerk waarvan de opbouw teruggaat tot de tweede helft van de 11e eeuw. Ze had verschillende elementen eigen aan de Romaanse bouwstijl. De huidige kerk bezit nog heel wat overblijfselen uit de tijd van het oudste gebouw. De noorderkruisarm heeft een gevel met nog heel wat restanten van het oude gebouw, namelijk de noordgevel in veldsteen. Deze is tot op een hoogte van 3 meter nog in de oorspronkelijke toestand. Daarin bevindt zich een dichtgemaakte deuropening en een rond venster in Romaanse stijl. Ook de oostgevel in dezelfde kruisarm is opgetrokken in veldsteen en bevat een dichtgemaakt Romaans venster. Dit is nu gedeeltelijk verscholen achter het traptorentje dat toegang geeft tot de luikamer op de kerktoren. De twee zijgevels van het koor waren oorspronkelijk ongeveer 2,5 meter hoog. De oostgevel van het koor, dus achter het huidig altaar, is herbouwd bij de herstelling van de kerk in 1922. De zuiderkruisarm heeft ook oorspronkelijke metselwerken in veldsteen, voornamelijk de oost- en de zuidgevel van deze kruisarm. Hier is ook een rond venster dichtgemetseld. De westmuren die de noord- en zuidarmen afsloten, zijn heden voorzien van een doorgang. Ze zijn tot ongeveer 3 meter hoogte nog in veldsteen gebouwd. Ook de twee aanzetmuren van het schip zijn afkomstig van de eerste kerk. Al de vermelde muren kwamen zichtbaar bij de herstellingen van 1922 en 1942 alsook bij de restauratie van 1981.

De oude kerk werd een puinhoop op 13 mei 1381 (12). De Gentenaars waren

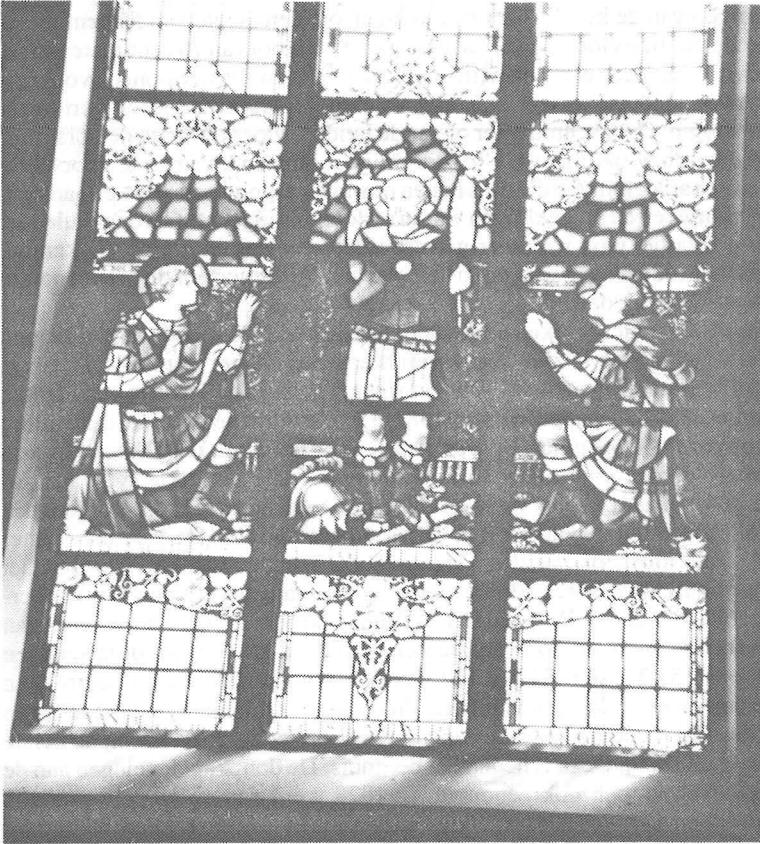
Muurschilderij door A. De Loore (1948) - Mauritius wordt ter dood gebracht omdat hij weigert te offeren.

in opstand gekomen tegen hun wettige graaf Lodewijk van Male, een kwestie van belastingen. Om zeker geen brokken te maken in hun eigen stad kwamen de Gentenaars met hun legermacht naar Nevele afgezakt. Ze verschansten zich in de kerktoren en bestookten zo de grafelijke soldaten. De graaf beval de kerk in brand te steken. Hierdoor kwamen vele Gentenaars om het leven. Hun hoofdman Raas van Gavere sprong uit de toren op de lanssen van de gravelijke soldaten. Het dorp werd geplunderd en vernield, de inwoners werden gedood of verjaagd.

Toen in 1965 in de noordkruisarm een gleuf werd aangelegd voor het aanzuigen van de koude lucht stootte men, op een diepte van 55 centimeter onder de huidige vloer, op een laag asse en houtskool van 10 centimeter dikte. Daarin bevond zich een stuk witte hardsteen van een venstermoneel, voorzien van twee gleuven waarin glas kon worden geplaatst. De steen vertoonde brandsporen. Op 65 centimeter onder de huidige vloer trof men de oorspronkelijke kerkbevoering aan. Cirkelvormige motieven kwamen te voorschijn met dierenafbeeldingen die men heden nog in Bourgondische kerken aantreft. Al de motieven en afbeeldingen waren in de tegels ingeprent en opgevuld met witte pijpaaarde. Ook waren er grotere leeuwentegels en kleine vierkantige tegels met rood-zwart-geel en groen glazuur. Alles vertoonde brandsporen. Deze bevoering dateert uit de 11e eeuw (13).

Begin 1400 werden werken uitgevoerd aan de kerk. Vermoedelijk zal ze toen opnieuw opgebouwd zijn. Het schip werd ook langer gemaakt. Dat was mogelijk aangezien de nabij gelegen woontoren zijn defensieve waarde had verloren sinds het wapenfeit van 1381. Het oostelijk deel van de omwalling was opgevuld met puin. Er was plaats vrijgekomen zodat het schip kon verlengd worden tot 3 meter van de torenmuur, die een dikte had van 1,80 meter (14). In de 16e eeuw werd de zuidelijke beuk opgetrokken. Volgens een jaartal op de muur gebeurde dit in de periode 1590-1609. Deze beuk zou later de H. Mauritiusbeuk worden genoemd. De zijmuur van het schip en het nieuwe bouwwerk werden doorbroken om doorgang te verlenen. Dit gebeurde in 1628 toen Jan de Waghenaere vijftien pond ontving voor het leveren van stenen om de pilaren te bouwen. De stenen waren afkomstig uit de steenlagen van Lede (15). Tussen 1718 en 1726 werd de noorderlijke beuk opgetrokken. Deze zou de naam krijgen van O.L. Vrouwbeuk. Ook hier werd enige jaren later de zijgevel doorbroken en van pilaren voorzien. In 1764 kwam de eerste sacristie tot stand. Deze is heden het berghuis. De doopkapel, gelegen aan de westergevel, is toen ook gebouwd. In 1828 werd dan de huidige sacristie opgetrokken. De twee laatste gebouwen werden in 1940 zo erg beschadigd dat men ze ten gronde afbrak en gans opnieuw optrok in 1942.

Het hoeft niet gezegd dat de kerk heel wat te lijden heeft gehad tijdens gevechten te Nevele. Eerst door de soldaten van de graaf van Estampes in

Brandglasraam vervaardigd door Henri Coppejans
voorstellende de H. Mauritius en twee officieren.

1452, later door de beeldstormers in 1566 en 1578, tijdens de oorlogen door de Franse koningen in onze gewesten tijdens welke rondlopende legerbenden de kerk plunderden tussen 1691 en 1709. Tijdens de Franse overheersing werd de kerk gesloten. Ze werd toen gebruikt als opslagplaats. Met het Concordaat tussen de Paus en Napoleon werd ze heropend en voor de eredienst in gebruik genomen.

Door de verschillende vergrotingen en verbouwingen, uitgevoerd in verschillende perioden, waren bijna alle vensterramen van verschillende constructie. Er waren ramen in Romaanse stijl, de H. Mauritiusbeuk had gotische ramen en de O.L. Vrouwbeuk had ramen met een korfboog. Op het eind van de vorige eeuw werden naar de plannen van de Nevelse architect J. Van den Heuvel alle ramen die nog een functie hadden, verbouwd tot gotische ramen. De dichtgemetselde romaanse ramen zijn toen gelukkig gespaard gebleven. Toen alles hersteld en herbouwd was kwam de eerste wereldoorlog 1914-1918. De wegtrekkende Duitsers vernielden op 19 oktober 1918 zo grondig de toren dat de kerk een grote puinhoop werd. Eerst dacht men een nieuwe gotische kerk te bouwen. Een plan was reeds getekend. Gelukkig ging dit niet door en werd de kerk hersteld en de toren herbouwd met behoud van de gedeelten van de oorspronkelijke kerk voor zover dat mogelijk was. Toen kwam 1940. De kerk en de toren werden beschoten door de Duitse en Belgische artillerie tussen 24 en 27 mei. Het gebouw kreeg 18 voltreffers en liep erge schade op. Uiteindelijk is de kerk hersteld in 1942. De laatste grondige restauratie gebeurde in 1981.

De volgende steenformaten zijn verwerkt in het kerkgebouw. Zoals reeds vermeld dateren de oorspronkelijke gedeelten uit de 11e eeuw. Ze zijn gebouwd in veldsteen. De deuropening is dichtgemetseld met „Vlaamse moefen” van 24 x 11,5 x 5,5 cm die dateren uit het einde van de 15e eeuw. De H. Mauritiusbeuk is gebouwd met bakstenen van 23,5 x 11,5 x 5 cm uit het begin van de 17e eeuw. De O.L. Vrouwbeuk en de doopkapel hebben bakstenen van 20,5 x 10 x 5 cm, uit de 18e eeuw. De gevel van het verlengd schip is gebouwd met bakstenen van 23,5 x 11,5 x 5 cm Dit gedeelte dateert uit de 15e eeuw. Later zijn gedeelten ervan in de 16e eeuw verstevigd of herbouwd.

H. Mauritius kerkpatroon en zijn verering

De H. Mauritius zal waarschijnlijk als patroon vereerd zijn vanaf de ingebruikneming van de „castrumkerk”. Dit vermoeden we omdat deze heilige als patroon van de krijgslieden en edelen een ruime verering kende in de 11e eeuw. Zeker is zijn naam met de kerk verbonden op het eind van de 12e eeuw.

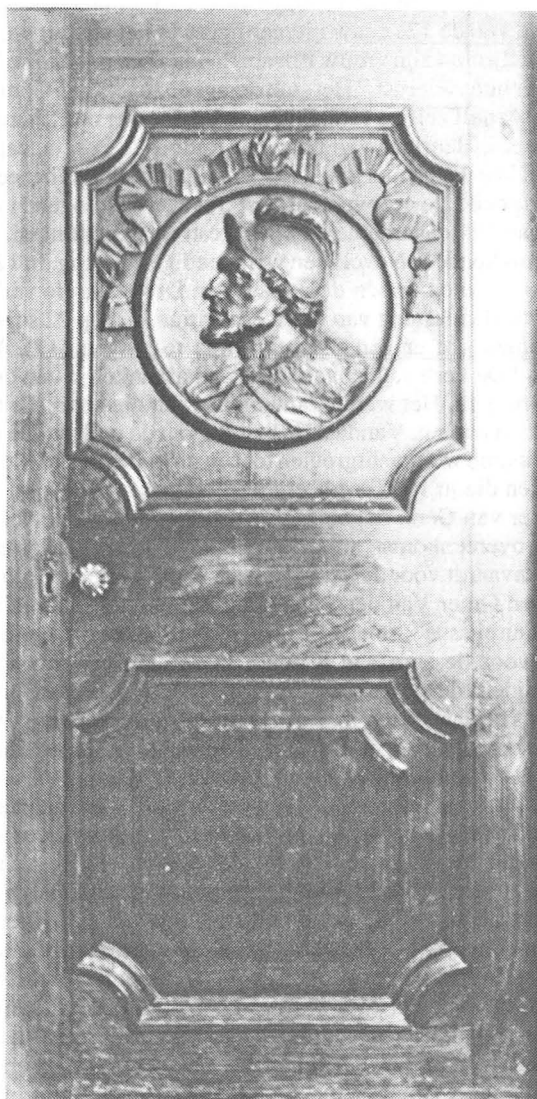

Op de kuip van de predikstoel staat een halfverheven beeld van de H. Mauritius, gemaakt door J. Collyn in 1723.

Dit weten we dank zij een charter opgesteld door Arnulf de Landast die het document eind van de 12e eeuw uitvaardigde. In het charter wordt vermeld: „Arnulf de Landast en zijn vrouw Elisabeth doen een gift aan de kerk van St.-Mauritius voor hun zielerust.” Het stuk draagt de zegels van Gerardus, abt van Drongen, van Arnulf zelf en van zijn getuigen. Verder nog „Jozuivus Cappellanus Nivellensis, Henricus van Nivella, Radolf de Posela, cappellaan van Hodunc” (16). We weten niet wat de schenking inhoudt. Is het een roerend of een onroerend goed? De heer van Landast was zeer vermogend in die periode. In de streek van Oudenaarde bezat hij uitgestrekte bezittingen.

De H. Mauritius kende te Nevele een vrij spoedige verering. In 1267 werd een overeenkomst gesloten tussen de prelaat van Drongen, die verklaarde eenmaal per jaar op de feestdag van de H. Mauritius, dus op 22 september, naar Nevele te komen om er een plechtige mis te zingen (17). Waarom die overeenkomst? De kerk van Nevele was toen afhankelijk van de abdij en de prelaat van Drongen. Het waren kanunniken van die abdij die te Nevele de zielezorg op zich namen. Vandaar de belofte van de prelaat. De verering van de H. Mauritius zou weldra uitgroeien tot een grote bedevaart die jaarlijks zou plaatsgrijpen en die in 1547 reeds erg bekend was.

Het jaarregister van Gent, opgemaakt in 1478 en tijdens de volgende jaren, vermeldt een overeenkomst met de schilder Obrecht van Weskeerke van Gent. Deze aanvaardt voor de kerkmeesters van Nevele, dit zijn Michel Van Horenweghe en Omer Van der Vennet, om de „fiertel”, een relikwieschrijn van „sente Maureijssus”, staande te Nevele te schilderen en te stofferen in polychromie voor de som van 8 pond. Deze „fiertel” zou waarschijnlijk vernield zijn tijdens de eerste beeldenstorm (18). De broederschap ter ere van de H. Mauritius bestaat zeker in de 17e eeuw (19). Documenten zijn daarover niet aanwezig in het kerkarchief. Wel over de Hubertus-broederschap die met de H. Mauritius telkens samen vernoemd wordt. De auteur vermeldt „dat jaarlijks te Nevele een grote ommegang plaats had ter ere van de patroon, dit zeker in de 16e en 17e eeuw. De processie trok met kruis, standaarden en beelden gedragen door pijnders, door de landerijen, eenige schutters vergezelden de processie en vuurden met tussen pozen met hun vuurroeren” (20). Tijdens deze bedevaart en de grote volkstoeloop van gelovigen voor de H. Mauritius werd gewijde olie in het oor gebracht van de bedevaarders met een zilveren staafje. De pelgrims offerden graan, vlees, boter, brood en pluimvee, ook soms veldvruchten. Dit alles werd verkocht ten voordele van de kerk door Maurits Bekaert die ook de bewaarder van de olie was (21). Aan de bedevaarders werden tekenen van de H. Mauritius meegegeven. Later werden ook prentjes aangeboden. Analooq met andere bedevaartoorden zullen de eerste tekenen een loden plaatje met een afbeelding geweest zijn. Daarna hebben de gedrukte prentjes de loden tekenen verdrongen. Van de beide soorten is tot

Eiken sacristiedeur uit 1750 met een halfverheven afbeelding van de H. Mauritius.

heden geen enkel exemplaar teruggevonden.

Door de massa bedevaarders die naar Nevele kwam, kon de plaatselijke priester het werk alleen niet meer aan. Hij deed een beroep op de priesters uit de omliggende parochies. Zo lezen we dat op 29 juli 1793 de pastoor van Vinkt voor „zijne pastorale competentie bij de H. Mauritius bedevaart” de som ontving van 5 gr. 4 sch. 4 deniers. Ook de meegekomen onderpastoor van Vinkt ontving 5gr. 6 schel. 7 deniers. De koster, die de twee geestelijken vergezelde en het Nevels orgel bespeelde, ontving 8 schel. 4 deniers. Tijdens de feest- en bedevaartdagen stak Pieter Herzele, kerkbaljuw, „de vaene op de tore”. Dit gevaarlijk werk werd vergoed met 4 groten. De orgelblazer, die buitengewoon werk leverde gedurende die dagen, ontving een toeslag van 1 grote. Zelfs de klokkeluiders diende men te vergoeden voor de meerdere dagen „trekken aen de klokke”. Ze ontvingen 2 groten. De baljuw, die orde op zaken diende te houden in de kerk tijdens de novene en die dan de honden uit de kerk diende te houden daar de kerkdeuren wagenwijd open stonden, ontving een toeslag van 1 gr. en 10 schel. (22).

De bedevaarders trokken al biddend rond het kerkgebouw waaraan langsheen de buitenkant negen „statiëns” hingen. Dit waren houten borden, afgedekt met een dakje. Op de voorzijde was een tafereel geschilderd dat genomen was uit het leven en de marteldood van de H. Mauritius. Er waren drie statiën aangebracht langs de buitengevel van de H. Mauritiusbeuk, één statie aan de gevel van het hoogkoor, drie aan de noordgevel van de O.L.Vrouwbeuk en twee aan de achtergevel, dus langs beide kanten van de doopkapel.

Men kwam ter bedevaart om genezing te bekomen van erge hoofdkwalen, zoals mond-, oog- en oorziekten. Ook voor het „flerisijn” in het hoofd aanriepen de H. Mauritius. Daar de heilige onthoofd werd, riep men zijn hulp in tegen alle hoofdkwalen. Men „diende” ook tegen allerlei ziekten in de stal en bijzonder tegen alle paardeziekten, want Mauritius was ook de patroon van de paardenhouders.

Acht van die statiën zijn vernield of weggenomen tijdens de beschieting en de wederopbouw van de kerk. In 1925 bleef er één statie over welke aan de H. Mauritiusbeuk hing. Waar de andere terecht gekomen zijn, is niet geweten. Op een kerkfoto van 1930 is die ene statie ook verdwenen.

In het koor van de kerk stond een hoogaltaar, uitgevoerd in barokstijl. Vier hoge zuilen droegen een dakvormige luifel. Daarin was een afbeelding verwerkt van de Heilige Drievuldigheid met afbeeldingen van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Boven het tabernakel hing in een nis het wit marmeren medaillon van de H. Mauritius. De nis was met blauw fluweel afgewerkt.

Het koor had toen in de gevel geen vensterraam, daar het hoge altaar gans de muur vulde. De rug van het front was in eikenhout en werd in 1712 door

Beeld van de H. Mauritius aangekocht in 1948.

schilder Geerols uit Gent herschilderd en verguld. Door de vernieling van 1918 was het barokaltaar zo zwaar beschadigd dat het niet meer kon hersteld worden. Bij de heropbouw in 1922 werd de gevel van het koor gans weggenomen en kwam er een nieuwe in de plaats, nu voorzien van een groot gotisch venster met een brandglas dat de discipelen van Emmaus voorstelde. Het glasraam werd vervaardigd door Henri Coppejans uit Gent. Rechts van het altaar hing een groot schilderij dat de marteldood van het Thebaanse legioen voorstelde. Het doek werd geschilderd door de bekende Antwerpse kunstschilder Godfried Maes. Hij werkte eraan tussen 1649 en 1700 (23). Vooraleer de kerktoren in 1918 neerplofte, hebben hulpzame handen het schilderij uit de kerk kunnen wegnemen en in veiligheid brengen in het klooster van de zusters van St.- Vincentius a Paulo. Tijdens de gevechten, die twaalf dagen duurden en de lange beschieting van Nevele, waren alle inwoners gevlucht. Toen iedereen thuiskwam stelde men vast dat het schilderij verdwenen was. Tot heden heeft men er nog geen spoor van terug gevonden (24).

Auteur De Potter vermeldt in zijn Geschiedenis van Nevele dat boven het altaar een levensgroot houten beeld opgesteld stond dat van ouderdom dreigde te vergaan. Het zou in het midden van de negentiende eeuw weggenomen zijn. Op 13 juli 1826 schonk de aartsbisschop van Mechelen, Mgr. Franciscus Antonius, een nieuwe relikwie van de H. Mauritius aan de kerk (25).

Toen Z.E.H. Annocque pastoor-deken van Nevele werd, maakte hij op 1 januari 1844 een inventaris op van wat er zo al in de kerk aanwezig was (26). Het bijzonderste wat opvalt voor de H. Mauritius is een „Reliquekaste van den H. Mauritius”. We hebben reeds gelezen dat de „fiertel” vernield werd tijdens de beeldenstorm. Het blijkt nu dat na het opnieuw in gebruik nemen van de kerk na het concordaat met Napoleon in 1806 een nieuwe relikwiekast of schrijn werd aangekocht. We kunnen veronderstellen dat de relikwiekast zeker zal vernield zijn in 1918. Erna wordt er nergens nog een relikwiekast vermeld. Dezelfde pastoor-deken kocht in 1849 vier koperen kandelaren voor 79 fr. voor het altaar van de H. Mauritius en in 1851 nog eens vier kandelaren voor 76 fr. ook voor hetzelfde altaar. Sinds 1860 hangt in de kerktoren een klok opgedragen aan de H. Mauritius. Bij de vernieling van de toren in 1918 liep ze schade op aan de kroon. In 1951 werd ze vervangen door een nieuwe. In een visitatieverslag, opgemaakt door pastoor-deken Annocque in 1832, in opdracht van het bisdom Gent, blijkt dat de kerk van Nevele de volgende authentieke relikwieën bezit: namelijk van de H. Mauritius, van St.-Hubert en van het H. Kruis.

Pastoor-deken C. Van de Perre kocht in 1880 bij Charles Buyens, St.-Baafsplein te Gent, twee prachtige gewaden aan, een kazuifel en een koorkap,

Stempel van de H. Mauritiuskerk.

rijkelijk bestikt met goud en zilverdraad, beiden met een afbeelding van de H. Mauritius.

Tijdens de heropbouw van de kerk in 1922 en gedurende het verblijf in de noodkerk, welke op de markt was opgetrokken, verloor de bedevaart ter ere van de H. Mauritius veel van zijn vroegere glorie en vermaardheid. Op 22 september 1923 werd op de feestdag van de kerkpatroon een gedurige aanbidding gehouden en had de zegening plaats met de relikwie van de H. Mauritius, telkens na de hoogmis. Sinds 1950 gebeurt dit maar af en toe meer. In 1989 liet Z.E.H. Tieleman, pastoor van Nevele, de relikwieën in bezit van de kerk, eens grondig reinigen en oppoetsen. De relikwieschat is veilig opgeborgen in de brandkoffer. Op aanvraag wordt er gezegend met de relikwie van de H. Mauritius. Dit gebeurde vóór een drietal jaren toen personen uit Antwerpen speciaal naar Nevele overkwamen voor een zegening met de relikwie en voor het bekomen van het gebedsprentje.

Relieken van de heilige Mauritius in de kerk van Nevele

Ondanks de vele plunderingen en vernielingen heeft de kerk toch nog waardevolle relieken kunnen behouden die herinneren aan de kerkpatroon. Het zeldzaamste stuk uit de kerkschat is wellicht de zwart-lederen vaas met een potdeksel eveneens in leder. De vaas is 26 cm hoog en is belegd met zilveren plaatjes stammende uit de 16de en 17e eeuw. De zilveren belegging bestaat uit opengewerkte bloementrossen en gekrulde bladeren en ranken. Rond de vaas is een zilveren band aangebracht waarin de volgende tekst: „Sancti Mauriti ora pro nobis, sit memoria Mauriti in Benedictione et ossa ejus pullulent de loco suo (eccl XLXI)”. Op de hals van de vaas prijkt een plaatje met de afbeelding van de H. Mauritius. Hij is afgebeeld als krijgsman met zwaard en schild. Langs weerszijden van de afbeelding en ook op het deksel zijn drie plaatjes aangebracht waarop wapenschilden voorkomen van drie families die heren waren van Nevele namelijk, de Montmorency, della Faille en du Bois. We besluiten hieruit dat elke nieuwe heer zijn wapen, in zilver geëst, aan de vaas hechtte. In de vaas werd de gewijde olie bewaard die tijdens de bedevaart of noveen van de H. Mauritius met een zilveren staafje in het oor van de bedevaarders werd aangebracht. Te Nevele bedevaartte men tegen alle hoofdkwalen van mens en tegen alle paardeziekten. Dit zeldzaam en uniek stuk is reeds tentoongesteld tijdens de tentoonstelling „Religieuze kunst in Oost -Vlaanderen”, gehouden in het Bijlokemuseum van 15 september tot 14 oktober 1951. Het was vermeld als catalogusnummer 274. Onder de talrijke kerkelijke gewaden zijn er twee exemplaren die aan de H. Mauritius herinneren. Er is een koorkap geborduurd met goud en zilverdraad.

Beeld van de H. Mauritius gemaakt
in gewapend beton door K. Van Daele.
Stond vóór 1971 aan de zuivelfabriek St.-Mauritius.

De bloemen en ranken vormen een motief waarvan in het midden de beeltenis prijkt van de H. Mauritius, uitgebeeld als Romeins krijgsman. Er is ook een tuniek, met langs de rugzijde een met bloemen en ranken uitgewerkt kruis, geborduurd in goud en zilverdraad. Op de balk is een medaillon uitgewerkt waarin de H. Mauritius prijkt, afgebeeld als krijgsman. De twee gewaden zijn vervaardigd door het huis Ch. Buyens, St.-Baafs 6, Gent. Ze werden geleverd in 1880.

Boven het huidig altaar van de H. Mauritius, gelegen in de zuiderkruisarm van de kerk, hangt een groot schilderij aan de muur. Bovenaan staan links en rechts twee engelen die een gevlochten kroon van bladeren vasthouden waarin de letters „SM” voorkomen; daaronder hangt een wit marmeren medaillon. Het is een half verheven beeldhouwwerk voorstellende de H. Mauritius in militaire kledij. Het kunstwerk is gemaakt door de Gentse beeldhouwer Engels in 1808, dus na de heropening van de kerk in de Franse periode. Dit medaillon hing vóór 1918 aan het barokaltaar in het hoogkoor. Verder stelt het schilderij nog de kerk van Nevele voor, omgeven door bomen en struiken. Dit groot doek is vervaardigd door Pieter Maes, een Antwerps kunstschilder, in 1802. Na de vernieling van de toren in 1918 liep het schade op. Het werd in 1926 gerestaureerd door de Nevelse kerkdecorateur Felix Berijngier. Langs de beide zijden van het doek zijn nog twee muurschilderijen aangebracht. Ze zijn van jongere datum. Het doek aan de linkerkant stelt de H. Mauritius voor die verplicht werd te offeren voor de Romeinse goden. Het doek rechts stelt zijn weigering voor wat zijn dood betekende.

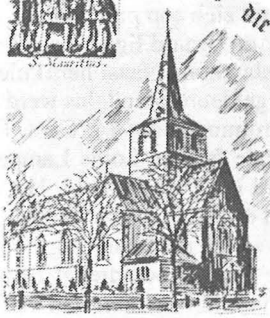
Beide schilderijen zijn vervaardigd door A. De Loore in 1948. De kunstenaar was leraar aan het St.-Lucasinstituut in Gent.

Naast het altaar van de H. Mauritius bevindt zich een prachtig glasraam dat de heilige voorstelt als krijgsman. Zijn helm en zwaard liggen aan zijn voeten, in de handen houdt hij een kruis en de martelarentak. Naast hem knielen twee officieren van zijn eenheid. Het raam met gekleurd brandglas werd vervaardigd door glazenier Henri Coppejans, Trommelstraat 14, Gent. Het werd geplaatst als geschenk aan de kerk door de familie Louis Lampaert - De Vlieger in 1923. Het raam van 1923 werd in 1940 vernield. Het werd op oorspronkelijke wijze hersteld, bijgewerkt en terugeplaatst in 1942.

De H. Mauritius komt ook voor op de kuip van de predikstoel op het vorenste paneel. Het is een half verheven beeld. De kerkpatroon draagt de helm. Hij heeft een ring- en kinbaard. Het gelaat heeft de trekken van een man op middelbare leeftijd. Het snijwerk van de predikstoel werd vervaardigd door de Gentse houtsnijder Jacob Collijn. Op het geluidsbord komt het jaartal 1723 voor.

Tussen het koor en de sacristie is er een zware eiken deur bestaande uit twee panelen. In het bovenste paneel is een groot medaillon aangebracht dat een

ST. MAURITIUS die men vereert tegen hoofdkwalen

ST. MAURITIUS PAROCHIE   B. V. O.   NEVELE

H.Mauritiusvaantje (1988) uitgegeven door het museum Rietgaverstede te Nevele.

half verheven borstbeeld bevat van de H. Mauritius. Hij draagt de helm op het hoofd, heeft een ringbaard; een klein gedeelte van de militaire kledij is zichtbaar. Rond het medaillon is op kunstige wijze een krans aangebracht bestaande uit gevlochten bladeren. Deze deur zou vroeger nog als toegangsdeur tot de kerk gebruikt zijn. Ze bevond zich op de plaats waar later de doopkapel werd aangebouwd. Dit medaillon, een staaltje van vakmanschap, werd vervaardigd in 1750.

Achteraan in de Mauritiusbeuk staat op een sokkel, gehecht aan een pilaar, een gipsen beeld van de kerkpatroon. Hij is uitgebeeld als krijgsman. Op het hoofd draagt hij een martelarenkroon. Hij is gekleed in het „pilum” waarover hij een mantel geslagen heeft. Het aangezicht heeft een ring- en kinbaard. De rechterarm rust op een zwaard. Het beeld is in 1948 aangekocht en geplaatst. Er bestaat een bidprentje „de H. Mauritius en Gezellen” uitgegeven op 8 december 1943. De voorzijde bevat een gebed tot de patroon, de rugzijde bevat een korte levensbeschrijving. Het prentje, een uitgave van Z.E. Heer pastoor - deken E. Bessems, werd gedrukt door de Nevelse drukker G. Lootens.

De kerk bezit een stempel of zegel die cirkelvormig is. Rond de buitenrand leest men „Ecclesae St. Mauriti Nevele”. Centraal staat de heilige als ruiter, gekleed als Romeins krijgsman.

Er is in de kerk ook een relikwie van de patroon. Op 13 juli 1826 schonk de primaat van België Mgr. Franciscus-Antonijs, Aartsbisschop van Mechelen, aan de kerk van Nevele een nieuwe relikwie bestaande uit een beenderfragmentje genomen uit het „corpus” van de heilige. Hieruit kan worden afgeleid dat gedurende de Franse periode de oude relikwie zou verdwenen zijn.

In de toren was er vanaf 1860 een H. Mauritiusklok aanwezig die gegoten werd te Leuven. Daar de kroon van de klok vernield werd in 1918 werd ze in de nieuwe toren opgehangen met bouten die rechtstreeks gehecht werden doorheen de klokmantel. Hierdoor was de klank niet zo best. Toen in 1942 de twee andere klokken werden weggehaald door de Duitse bezetter bleef de kleine klok alleen achter. Bij de plaatsing van de nieuwe klokken op 11 maart 1951 werd de oude vervangen door een nieuwe klok die de toon „LA” kreeg. Ze weegt 534 kg. Op de mantel leest men „St.-Mauritius noch triomf, noch kleppe brand, k' luid Gods zoete vree door t' land”. De klok werd geschonken door Mej. Flavie Blomme, die er ook meter van was. De peter was Josef De Weirt, voorzitter van de C.O.O. Nevele.

Buiten de kerk zijn er te Nevele nog herinneringen aan de kerkpatroon. In de kapel van het museum Rietgaverstede bevindt zich een groot beeld van de H. Mauritius. Het beeld is vervaardigd in gewapend beton en is beschilderd. Mauritius is afgebeeld en gekleed in het „pilum”. Hij draagt een schouder-

mantel. In de handen verheft hij een kruis en een martelarentak. De helm en het zwaard liggen aan zijn voeten. Zijn aangezicht heeft een kin- en ringbaard. Het beeld werd in 1928 vervaardigd door de Nevelse arduinhouwer Kamiel Van Dale, die het vervaardigde voor de Stoommelkerij „St.-Mauritius” die bestond van 1928 tot 1971. Het beeld is een kopie van de afbeelding voorkomende op het glasraam in de kerk. Vóór de afbraakwerken van de stoommelkerij werd het door de zorgen van de brandweer van Nevele onder bevel van de heer D'Hooge naar het museum overgebracht.

Gedurende de Eerste Wereldoorlog bestond te Nevele ook een kleine melkerij die de naam van H. Mauritiusmelkerij droeg.

De Nevelse ruitervereniging draagt de benaming „St.-Mauritius rijvereniging”. Deze richtte in 1957 en 1958 de grote hoogdagen in voor ruitersport op het terrein Oostbroek. Ze nemen nog jaarlijks deel aan de St.-Pieterspaardenwijing die te Vosselare plaatsvindt. Met het verdwijnen van de paarden op onze hoeven verminderen ook de activiteiten van de vereniging.

Als slot moeten we ook nog het vaantje vermelden van de H. Mauritius. Het is een driehoekig vaantje van 30 cm op 21 cm. In het midden prijkt de kerk van Nevele, rechts en links komen twee 17e-eeuwse afdrukken voor van Duitse prentjes, die de H. Mauritius als krijgsman voorstellen. De tekst rond het vaantje luidt „St.-Mauritius die men vereert tegen hoofdkwalen, B.V.O. St.-Mauritiusparochie Nevele”. Het is een uitgave van het museum Rietgarvestede in 1988.

We eindigen deze bijdrage met een tekst uit een bidprentje „Tot de H. Mauritius die men te Nevele komt te vereren. Aanroeft Hem, voor alle kwalen die het hoofd komen te bezeren”.

A. JANSSENS
Nevele, 1990

NASCHRIFT

Toen dit artikel reeds ter perse was deed onze penningmeester André Bollaert in de kerkrekeningen van Poesele (R.A.G., Kerkrekeningen Poesele 1607 - 1612, nr. 1613) volgende ontdekking.

In 1610 ontvingen Poeselse dragers het nodige bier voor het torsen van het beeld van de H. Mauritius in de ommegang van Nevele.

We mogen hieruit besluiten dat de processie van Nevele een van de eerste was na de troebelen van de godsdienstoorlogen.

We lezen in het jaar 1610:
voor zes potten bier die ghedronken waeren in den ommeganck van Nevele

bij de mannen die St. Mauritius ommedroughen

21 grooten

In 1611:

Betaelt ter Sinxen aen bier bij de pijnders ghedroncken die St. Mauritius ommedroughen ind prochie van Nevele

12 grooten

In 1612:

Betaelt over bier ghedroncken in Sinxen ommeganck up XVlc den XII bij de pijnders die St. Mauritius in den ommeganck van Nevele droughen de somme van

21 grooten

Met grooten werd in die tijd het *Vlaams groot* bedoeld.

Voor deze studie over de H. Mauritius raadpleegden we volgende werken

- A. BELSER, *Zur Diocletianischen Christenverfolgung*, Tübingen, 1891.
P. ALBERS, s.j., *Handboek der algemene kerkgeschiedenis*, 2 delen, L.C.G. Malmberg, Nijmegen, 1918.
F. COORELLI, *Het Romeinse Rijk*. Septuaginta, Alphen-a-d-Rijn, 1989.
M. DE HASQUE, *Saint Maurice, patron des soldats*, in de *Antwerpsche Sanctjeskring Liber Memorials 1932-1942*, Zoutleeuw, 1943.
A.T. VAN BIERVLIET, o.s.b., *Heilige Mauritius en gezellen*, in *Kerk en Leven* van 22 september 1975.
Gab. CELIS pr., *Volkskundige kalender voor het Vlaamse land 1922*, heruitgave door Mens en Cultuur, Gent, 1990.
R. LAMBRECHTS, *St.-Mauritiusprentjes*, in *Ons heem*, 1959, nr. 3.
E.H. J. VAN DEN HEUVEL, *Heiligen in het land van Nevele*, in *Het land van Nevele*, jg. XIV (1983), afl. 1, maart.
A. SANDERUS, *H. Mauritius*, in *Flandria Illustrata*, Liber Quartus, blz. 176.
J. HILLEGEEER, s.j., *Levens van de H. Mauritius en martelaars*, druk J. en H. Vander Schelden, Gent, 1867.
Verschillende auteurs, *St.-Maurits, histoire de son martyre*, Antwerpen, 1735, blz. 576.
A.J. HERZBERG, *Der Heilige Mauritius*, Druck und Verlag L. Schwann, Düsseldorf, 1936.
R.M. VAN HEERINGEN, en andere, *Heiligen uit de modder, gevonden pelgrimstekens*, Uitg. De Walburg pers, Zutphen, 1987.

Voor het deel over de kerk, enz. werd een beroep gedaan op de volgende werken:

- R. VAN DEN ABBEELE, *De vrijheid van Nevele*, in *K.O.K. Deinze*, 1950.
Id., *De Heerlijkheid en het land van Nevele*, in *K.O.K. Deinze*, 1951.
M. KERVIJN DE LETTENHOVE, *Histoire de Flandre*, 4 delen, Beyaert - Defoort, Bruges, 1874.
Ph. BLOMMAERT, *Vlaemsche Cronyk*, uitg. Hebbelijnck, Gent, 1839.

Noten

- (1) E. DE MOREAU, *Saint Amand, apôtre de la Belgique et du Nord de la France*, Leuven, 1927.
- (2) V. GAUBLOMME, *St.-Amandus een der grote apostelen van Vlaanderen*, Gottem, z.d.
- (3) J. MEYERUS, *Commentari sive annales rerum Flandricarum*, Antwerpiae, 1516, blz. 12.
- (4) M. MESTDAGH, *De Vikingen bij ons*, uitg. Mens en Kultuur, Gent, 1989.
- (5) F.L. GANSHOF, *Vlaanderen onder de eerste graven*, N.V. Standaard, 1944.
- (6) H. PIRENNE, *Geschiedenis van België*, 3 delen, Gent, 1902.
- (7) M.GYSSELING, A.C.F. KOCH, *Liber Traditionum van de St.-Pietersabdij*, *Diplomata Belgica*, Brussel, 1950.
- (8) F. DE POTTER, J. BROEKAERT, *Geschiedenis van Nevele*, deel VI, Uitg. C. Cannoot-Braeckman, Gent, 1867.
- (9) Werd vermeld in *Descriptoi de origine conventus posten abbatiae, Trunchiniensis*, deel 1.
- (10) E. THOEN, *De historische evolutie van het landschap in de Leiestreek tussen Kortrijk en Gent in de Middeleeuwen*, in *Scheldeveld*, jaarboek XIX (1990).
- (11) *Landschapsgeschiedenis en Archeologie*, uitg. Stadsbestuur, Oudenaarde.
- (12) J. FROISSART, *La grande chronique*, Handschrift bewaard te Breslau.
- (13) A. JANSSENS, *De tegelvondsten in de kerk van Nevele*, in *K.O.K Deinze*, 1966.
- (14) A. JANSSENS, *Nieuwe gegevens over het kasteel van Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. IV (1973), afl. 1.
- (15) Mededelingen van de heer Julien De Vuyst, voorzitter heemkring Erpe-Mere.
- (16) R.A., *Gent Nevelse charters*, supplement inv. 170.
- (17) Bisdóm Gent, *Kerkelijke geschiedenis dekenij Deinze en Nevele*, 1902.
- (18) R. VAN ELSLANDE, *De verbintenis tussen Obrecht van Westkerke en de kerkmeesters van Nevele inzake het beschilderen van een relikwiekast in 1479*, in *Het land van Nevele*, jg. XX (1989), afl. 4.
- (19) J. VAN DEN HEUVEL, *Heiligen in het Land van Nevele*, in *Het land van Nevele*, jg. XIV (1983), afl. 1.
- (20) Idem.
- (21) Idem.
- (22) Ontvangboek van de kerk van Nevele 1791 tot 1795, archief Rietgaverstede.
- (23) Registrum Decanatus Nevelensis, vanaf 27 september 1858, Kerkarchief, Nevele.
- (24) Idem.
- (25) Inventarislijst van de relikwieën, Kerkarchief, Nevele.
- (26) E. ANNOCQUE, *Register van het zilverwerk, ornamenten en lijnwaad*

van de kerk van Nevele 1 januari 1844, Kerkarchief, Nevele.
Zie ook: A. JANSSENS, *Stoommelkerij St.-Mauritius te Nevele*, in *Het Land van Nevele*, jg. XX (1989), afl. 2.
en Idem, *Mensen uit ons heem, Felix Berijngier*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXI (1990) afl. 2.
A. JANSSENS, J. LUYSSAERT, *Mensen uit ons heem, bouwkundige Joseph Van den Heuvel*, in *Het Land van Nevele*, jg. XX (1989), afl. 4.

Dank aan de volgende personen die me op de een of andere manier hebben geholpen bij de samenstelling van dit artikel:

Mgr. De Kesel, hulpbisschop van Gent;
Z.E. Heer K. Tieleman, pastoor van Nevele;
Mevrouw Prof. Gr. Millis-Proost en de fotografische dienst van de R.U. Gent;
de heer Robert Claeijs, Eeklo;
lic. Jan Gerrits, Verbondsvoorzitter van Verbond voor Heemkunde;
Z.E.H. Pastoor-Deken Sanders (†), en Z.E.H. Pastoor-Deken Fr. De Paepe.

Alle afbeeldingen en foto's komen uit het fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.

DE OUDSTE KERKREKENINGEN VAN HANSBEKE

De oudste kerkrekeningen, die nog in het kerkarchief van Hansbeke berusten, dateren van de jaren 1563 en 1564 die de beeldenstorm (1566) onmiddellijk voorafgingen (1). Het zijn schriftjes 160 mm x 210 mm met ongenummerde bladzijden, jammer genoeg beschadigd en onvolledig. Van de rekening uit 1563 ontbreken de eerste, van de rekening uit 1564 zowel de eerste als de laatste pagina's. De eerstvolgende kerkrekening, die bewaard bleef, is van 1594-95.

In een kerkrekening werd door de kerkmeester(s), die het patrimonium van het kerk beheerde(n), aan de pastoor en de plaatselijke heer of zijn plaatsvervanger, verantwoording gegeven van zijn/hun beheer met opgave van ontvangen inkomsten en gedane uitgaven.

Volgens de slotformule werd de rekening van het jaar 1563 op 20 september 1564 „*wettelic ghepasseert*” (vermoedelijk in een dorpskerk) in aanwezigheid van „*thimotheus van de watere, hervactich pasteur ende prochiepape van Hansbeke*” en van verscheidene parochianen die zich ermede uitdrukkelijk akkoord verklaarden. Ze werd door de pastoor met het logogram τ ~~W~~ E en door n(icolaes?) gaudissauboix, baljuw van de heerlijkheid Hansbeke, met zijn familienaam en het jaartal 1564 ondertekend. De verantwoording gevende kerkmeester, die normaliter in de aanhef van de rekening vernoemd werd, blijft wegens ontstentenis van de eerste bladzijden ongekend.

Deze twee kerkrekeningen, waarvan het stramien niet wezenlijk van elkaar verschilt, bevatten een groot aantal gegevens over allerhande kerkelijke aangelegenheden. Ze geven een overzicht van de kerkelijke goederen en de pachters ervan. Ze schetsen een beeld van de viering van de kerkpatroon en van de kerkelijke feestdagen. Ze verschaffen bovendien de namen van verscheidene parochianen, die in die jaren overleden zijn, een reeks 16e eeuwse toponiemen en meerdere eigentijdse bijzonderheden.

Vóór de oprichting in 1559 van de nieuwe bisdommen in de Nederlanden ressorteerde de Sint-Pietersparochie van Hansbeke onder het bisdom Doornik, aartsdiaconaat Gent, decanaat Gent. Vanaf 1559 behoorde ze tot het nieuwe bisdom Gent en de nieuwe dekenij Deinze (2).

Balans van inkomsten en uitgaven

Volgens de kerkrekening van 1563 bedroegen de globale inkomsten van de kerk 156 ponden parisis 3 schellingen en 8 deniers, inbegrepen het (eventueel batig) saldo van de vorige kerkrekening. In vergelijking met de toenmalige prijzen van een zak tarwe (5.0.0.), een ton bier (2.8.0.) en een stoop (mis)wijn (0.8.6.) lijken de inkomsten van de kerk vrij behoorlijk.

De belangrijkste inkomsten waren de pachten van de onroerende goederen (46.14.6.) en van de tienden (3) (28.14.0.) die samen ongeveer de helft van het inkomen vertegenwoordigden. De opbrengst van renten en cijzen is niet gekend ingevolge het ontbreken van de desbetreffende bladzijden van de rekening. Het totaal aan omhalingen, bijdragen en giften bedroeg ongeveer 20 % van de ontvangsten.

De belangrijkste creditposten waren de vergoedingen van pastoor en kerkbedienaars, de eredienst, de viering van feestdagen en een zware interestenlaet ten belope van 36 ponden parisis aan de H. Geesttafel van Hansbeke. Aan het onderhoud van de kerk werd weinig geld besteed.

De kerkrekening sloot met een overschot van 19 ponden parisis 11 schellingen en 8 deniers, hetgeen alleszins getuigt van een voorzichtig beheer.

De kerkelijke goederen

Eigendommen

De te Hansbeke gelegen onroerende goederen van de kerk bestonden in 1563-64 uit twee partijen meers en 7 partijen land, één ervan in onverdeeldheid met de gilde van Onze-Lieve-Vrouw. Twee andere partijen land lagen respectievelijk in Spildoren te Bellem en „*in raeskynmerschen*” te Zomergem. Al deze partijen hadden een gezamenlijke oppervlakte van circa 7 gemeten, of ruim 4 hectaren. De pachtprizen van het (zaai) land schommelden, naargelang van de kwaliteit van de bodem, van één tot twee ponden parisis voor 100 (vierkante) roeden (1475 m²).

De kerk bezat ook een huis dat, volgens de penningkohieren, nabij het kerkhof stond op een erf van 100 roeden. Dit „*behuyst stedekyn*” werd in 1563-64 voor 12 ponden parisis verpacht aan willen snouc, koster (?) van Hansbeke (4).

Tenslotte lagen nog kerkelijke landerijen op Bellem, op de noordzijde van de Dorma of Hoogkale, waarin ook de kerk van Bellem gerechtigd was.

Toponiemen

De benaming en de situering van de kerkelijke goederen leveren een twintigtal 16e-eeuwse plaatsnamen.

*tusschen calene
bachtenhaghe
neven thangende stic
inden hulle
den hulsdoncx
in hulsschoot
upten hulstackere
bachten jan huusmans stede
den kerckenbulck
den kerckenuus
den kercken mersch
upten kippendonxen ackere
ant lancstic
upt leen
ande leye
inden most
ant oostvelt
in raeskyn merschen (te Zomergem)
int spiddooren (te Bellem)
bachten labyn steyaerts (te Bellem)*

„Ande leye” (van het keltisch legia = waterloop) verwees naar de voorhistorische Dorma, verdwenen in de bedding van de in 1613-23 gegraven Brugse vaart, „*tusschen calene*” naar de strook aan de noordergrens van de parochie, gelegen tussen twee dichtbij elkander vloeiende beken.

Pachters

De pachters van de kerkelijke goederen en tienden in 1563 worden hieronder alfabetisch gerangschikt.

*pieter van buere (wed.)
jan herman*

*pieter van heyste (wed.)
luuc van houck
pieter van hueteghem
gheerof van hulle (erven)
lievyn huusman
martyn van pamele
cornelis plasschaert (erven)
gheerof plasschaert
jooris de ruuc
willem snouc
gheerof snouck
joos van spenvoorde
daneel van vynct
pieter van vynct*

Blijkbaar werden de eigendommen en tienden van de kerk verpacht voor 3, 6 of 9 jaren. Symoen de blic werd in 1564 de nieuwe pachter van het land „*int spildooren*”, cornelis van wilt van de landerijen te Bellem.

Volgens het penningkohier van 1571 woonde gheerof snouck (fs Christoffel) in een „*herberghe daerment heedt hove*”, lievyn huusman op een „*behuysde stede te reybrouck*”, weduwe daneel van vynct op een „*behuysde stede te amme*”, weduwe pieter van buere in een „*woonhuys zonder erve tamme*”, jan herman op een „*behuysde hofstede te kippendonck*”, joos van spenvoorde, gheerof plasschaert en pieter van vynct op een „*behuysde hofstede te reybrouck*”.

Feestdag van Sint-Pieter

De feestdag van Sint-Pieter, patroon van de kerk, werd met grote luister gevierd.

De pastoor droeg een plechtige mis op, waarvoor hij een ronde som van 5 ponden parisis ontving. Daarna vond in de parochie een feestelijke omme-gang plaats waarin de fiertel, het reliekschrijn van Sint-Pieter, door „*pyn-ders*” of dragers omgedragen werd. De processie werd door „*trompers*”, muzikanten-klaroeners, begeleid die reeds daags tevoren aantraden en in de dorpsherberg(en) enig verteer maakten op kosten van de kerk. Ook aan de dragers werd een opkikkertje aangeboden. Op een bepaalde statie langs de omme-gang hield de pastoor voor de processiegangers een speciaal sermoen waarvoor hem 12 schellingen betaald werd.

's Middags verzamelde men voor een (sober) feestmaal, waaraan wellicht vele deelnemers van de ommegang aanschoven. De voorgeschotelde spijzen bestonden uit (gekookte?) vis, eieren, tarwebrood en boter, naar believen te kruiden met zout en mostaard, de drank uit bier. Pieter van donct stond in voor het bakken, willem de meyer, die het kasteelgoed bewoonde en ook brouwer was, leverde een ton bier. De onkosten van de maaltijd bedroegen ongeveer 17 ponden parisis, inbegrepen het brandhout en het verlies van keukengerei. Ze konden voor nagenoeg tweederden betaald worden met de (vrijwillige?) bijdragen van de (ge)goede lieden die aan de feestdis deelnamen. De spijzen werden in overvloed opgediend want van de resten recupereerde men nog nagenoeg anderhalve pond.

Viering van de kerkelijke feestdagen

Paasweek

Op Palmzondag en op Goede Vrijdag werd een passiepreek gehouden, over het lijden van Jezus. Het is niet duidelijk of de pastoor, die daarvoor 3 ponden parisis ontving, zelf de passie preekte of een ontboden predikant. Tijdens deze passiepreken deden de kerkmeesters voor de prediker een bijzondere omhaling die samen meer dan drie ponden parisis opracht.

De communicanten, die met Pasen tot de H. Tafel naderden, ontvingen de H. Eucharistie onder de gedaanten van brood en wijn. Men deelde aan hen „lyfcoucke” uit, een tamelijk groot gebak dat in stukken gebroken werd. Deze koeken werden door willem bollic geleverd (5).

Cruusweke

Ook „*inde cruusweke*”, de week van het octaaf van Pinksteren, werd de fiertel rondgedragen in een plectige ommegang, opgeluisterd door „*trompers*”.

Octave vande heleghe sacramente

Gedurende „*den octave vande heleghe sacramente*” werden door de pastoor en de koster zeven getijden gezongen. Ze kregen voor hun diensten 36, respectievelijk 18 schellingen.

Voor „*de messe vande heleghe sacramente*” ontving de pastoor negen ponden parisis. De koster kreeg drie ponden om deze missen te dienen. De

kerkmeester hielden geldinzamelingen „*te hulpe vande messe vanden heleg-
hen sacramente*”. Deze brachten een som van 8p 12s 11d parisis op, hetzij
meer dan de „*apoorte*” die door hen gedurende het ganse jaar in de kerk
omgehaald werden. Ze brachten wel 12 schellingen in rekening voor hetgeen
ze bij deze gelegenheid verteerden.

„*Ten daghe vande heleghe sacramente*” werden in de kerk twee toortsen
(dikke wassen kaarsen) opgebrand die samen 2p 8s kostten.

Kerstmis

Ook op kerstavond werd de H. Eucharistie onder de twee gedaanten uitge-
reikt. Degenen die communiceerden kregen „*lyfcoucke*” bedeed.

Diverse gebruiken

Jaarmissen en uitvaarten

De kerkmeester betaalde 2p 18s aan de pastoor en 25s aan de koster voor het
zingen van een zeker aantal jaargetijden, en 2p 4s voor was dat in deze
jaarmissen geofferd werd.

Bij een uitvaart werd betaald voor „*stapelkeressen*”. Het door de kerkmeester
ontvangen bedrag beliep 2, 4, 6, 8, 10 of 12 schellingen, al naargelang het
aantal geofferde kaarsen of de klasse van de lijkdienst. Ook „*van testemente*”
inde de kerk zekere (kleine) bedragen.

De items van deze ontvangsten kunnen wellicht de familievorsers interesse-
ren want ze verstrekken alvast het jaar van overlijden van verscheidene
parochianen.

1563

*jan vander beke
cornelie van hulle
kateline huusmans
vinsent van kerrebrouc
lisbette smeyers
madeleene swispelaere*

1564

*maurynken van bossche
pieryne callants
catelyne claeys
lievyn heerman
lippine van houcke
philips van hulle
vyne van pamele
andries van vynct
idorekyn vande walle
philips van walle*

Visitatie van de kerk

Bij de visitatie van de kerk door de deken van de christenheid vergaderde men nadien, vermoedelijk op de pastorie, samen met de kerkmeesters. Het gezelschap dronk er een stoop wijn waarvoor martyne danneels 14e vroeg.

Wellicht kwam de deken van Deinze de kerk visiteren aangezien Hansbeke bij de dekenij Deinze ingedeeld was. Toch ging de pastoor „terisma” of de gewijde zalfolie halen bij de deken van Gent.

Luiden en kleppen

De klokkeluiders meus van houck en zegher van ruts ontvingen samen een jaarlijks bedrag van 9 ponden 12 schellingen parisis „van ludene ende beyaerdene”. De eerste huisde op een „stedeken inden dorenbus”, die laatste op een „stedeken inde velstrate”. Ook aryaen huusman, die in een „huyseken met wat freytbomen” nabij de kerk woonde, had gedurende zekere tijd de klok geluid. Bovendien werd aan de koster 24s betaald voor het luiden van de avondklok. Jooris van ruts kreg 8s „voor syne dienste in de kercke”, die wellicht bestond in het verjagen van honden.

Herstellingen aan de kerk

Klokketoren

Behalve het maken van een nauwe doorgang in de omheining van het kerkhof, werden in 1563 geen herstellingen aan de kerk verricht. Wel ruimde pieter roenyns de klokketoren, waaraan in het daaropvolgende jaar belangrijke werken uitgevoerd werden.

Lieven de zomere en zijn knecht timmerden „ant beelfroot daer de clock in hanc”, ghysebrecht roets verrichtte lood- of zinkwerk. Jan van landuyt leverde het benodigde hout, michiel de smet „yzerwaere ende groote nage-len” en ook willen bollic bestelde nagelen.

Aanplantingen

Op het kerkhof stonden appelaars. De appeloogst van 1563 ten profijte van de kerk bracht 9 ponden parisis op. In hetzelfde jaar werden (de) appelbomen op de „kerckstede” gekapt. Men betaalde 18 schellingen voor het opmaken van

het hout. Pieter roenyns kocht „ii^c xxv hauts” voor 15 ponden parisis. Het aanplanten van jonge appelboompjes kostte 3p 6s parisis.

Gilde van Onze-Lieve-Vrouw

Volgens de kerkrekeningen van 1563 en 1564 bestond te Hansbeke een gilde van Onze-Lieve-Vrouw. Reeds in 1553 leende dit broederschap tafels en banken aan de Onze-Lieve-Vrouwgilde uit het naburige Bellem ter elegenheid van het gildenmaal (6).

De gilde was mede-eigenaar „vanden kerckenbulck in hulsschoot”. Volgens het penningkohier van 1575 bezat ze nog een viertal partijen land respectievelijk „in ammeacker, aen 't staken” en de „vlackemoertele” met een gezamenlijke oppervlakte van 1500 roeden. Ze ontving van de kerk een jaarlijkse rente van 7 schellingen.

Noten

- (1) Na 1535 had het doperdom in het Land van Nevele stevig wortel geschoten en zich allangs verspreid. Tussen 1559 en 1562 werden 15 personen uit het Nevelse gebied, aanhangers van de nieuwe religieuze beweging, om hun geloofsovertuiging terechtgesteld, waaronder willem van daele uit Hansbeke. Tijdens de beeldenstorm in 1566 ontstonden vermoedelijk ook te Hansbeke ongeregelheden want de pastoor was gevlucht. Op 11 maart 1573 werd de kerk van Hansbeke geplunderd door een groep watergeuzen, bestaande uit 18 man waaronder de zoon van de Hansbeekse koster. De pastoor werd in zijn huis brutaal doodgestoken. (J. DECAVELE, *Het Land van Nevele in de hervormingstijd*, in *Het Land van Nevele*, jg. XII, afl. 4, december 1981, blz. 147-174).
- (2) L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland voor 1600*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 33, 1982, blz. 6-7.
- (3) A. MARTENS, *Pachters van de Sint-Pieterstienden te Hansbeke in de 16e, 17e en 18e eeuw*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXII (1991), afl. 1, blz. 55
- (4) Volgens de latere kerkrekeningen werd de „stede” ten westen van de kerk in de 17e eeuw door opeenvolgende kosteren bewoond. Was dit ook al het geval in de (tweede helft van de) 16e eeuw? Vermoedelijk wel, zoals uit het volgende zou blijken. Onder de repressietijd van Alva, tijdens een groot-scheepse razzia in heel Vlaanderen in de nacht van 2 op 3 maart 1568, werden de namen genoteerd van 28 gevluchte ketteren uit het Nevelse, waaronder zes uit Hansbeke: niklaas mabelis, pieter vander donct, joos de scrivere, martin vander vinct, michiel vander vinct en... willem snouc. Deze willem was wellicht de in 1568 gevluchte willem snouc. Ze werden allemaal

bij verstek verbannen verklaard. (J. DECAVELE, o.c., blz. 155, 169). Vijf jaar later, op 11 maart 1573, bevond een zekere willem, zoon van de Hansbeekse koster, zich onder de watergeuzen die de kerk van Hansbeke plunderden en de pastoor doodstaken. Mogelijk was hij de zoon van gherolf snouck, die in 1563 de „kerkcke thiende” pachtte, of waarschijnlijk van willem snouc, die in 1563 het „kerckenhuus” bewoonde. Volgens de penningkohieren werd het „kerckenhuus” in 1571-75 bewoond door jooris de ruuc (fs willem).

- (5) Volgens De Potter en Broeckaert in hun kroniek over Hansbeke (blz. 30) werden aan de communicanten met Pasen koeken én wijn uitgedeeld. Toch wel een verkeerde interpretatie van de desbetreffende items van de kerkrekening. Gelet op het vermoedelijk aantal communicanten (ongeveer 500) komt de beperkte hoeveelheid wijn die in rekening gebracht werd (4 stopen = 16 pinten = 16 x 0,5776 = 9,23 liters = 923 centiliters) veeleer overeen met de genuttigde communiewijn.
- (6) L. STOCKMAN, *Kerkelijk leven te Bellem (1490-1574)*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 27, 1976, blz. 134-149.

Albert MARTENS, Gent

BIJLAGE

(Onvolledige) kerkrekening van Hansbeke, anno 1563

*
*

—
item ontf van pierine sbrune van eenen hervelicken seyns verschenen kerssavont lxiii tich, comt

xii s par

dit zyn de landtpachte verschenen kerssavont lxiii

item ontf van landtpachte van lievyn huusman van ii^c r upten kippendonxen ackere over deerste jaerrschare, comt

iiii p ii s par

item ontf van landtpachte van gheerof plasschaert vanden lande neven thanghende stic over de vii e jaerschare van neghene

vi p par

—

item ontf van landtpachte van pieter van
hueteghem vanden lande int spildooren
over de vi e jaerschare, comt

iiii p xviii s par

item ontf van landtpachte van daneel van
vynct vanden lande upten hulstackere
over de ii e jaerschare

ii p xii s par

item ontf van landtpachte van martyn van
pamele van hondert r in raeskyn mer-
schen over de ii e jaaerschare, comt

xxxvii s par

item ontf van landtpachte vande weduwe
pieter van buere van hondert
xxxvi r lands upt leen metter zuydt zyde
ant lancstic over de ii e jaerschaere, comt

ix s par

—

item ontf vande weduwe pieter van heys-
te van hondert xxxvi r ligghende in twee
percheelen deen inden hulle ende dan-
derant oostvelt over de v e jaerschare

xxviii s par

item ontf vande hoyrs vande weduwe van
cornelis plasschaert vanden lande dat de
kercke heeft te bellem bachten labyn
steyaerts over de vi e jaerschare

viii p vi s par

item ontf van willem snouc vanden ker-
ckenhuus av verschenen tonse vrouwe
ghulde over i e jaerschare

xii p par

—

item ontf van jan herman vanden ker-
kenbulck in hulsschoot deen heeft toebe-
hoorende onse lieve vrouwe ende dander
heeft de kercke over de ii e jaerschare

ix s par

item ontf van landtpachte van pieter van
vynct van hondert r lands ligghende inden
most over de ii e jaerschare, comt

xxxi s vi d par

item ontf vande helegghen gheest mees-
ters vanden meersch bachtenhaghe,
comt

ii s par

—

item ontf van jooris de ruuc vande kercke thiende verschenen kerssavont lxiii over de vi e jaerschare	xx p	xii s		par
item ontf van gheerof snouck vande ker- cke thiende over i e jaerschare, comt	viii p	ii s		par
item ontf vande hoyrs van gheerof van hulle van eenen stoop wyns hervelic besedt up een stic lands ande leye ghe- naemt den hulsdoncx		xi s		par
item ontf joos van spenvoorde vanden kercken mersch tusschen calene over de ii e jaerschare, comt	ii p			par

—

item ontf van luuc van houck van renten vanden meersch bachten de weduwe jan huusmans stede		ix s		par
item ontf ende ghegaert achter de prochie te hulpe vande messe vanden helegghen sacramente comt	vii p	xii s	ix d	par
item ontf upten pallemzondach ende ghoeden vrydach alssmer de passie preecte, comt	iii p	vii s		par
item ontf van apoorte van tghuendt dies- ser tgheheel jaer incomen es	viii p			par

—

ontfanc inde maelyt van sente pieter e

item ontf vande ghoeden lieden die daer bleven hetende, comt	x p	vii ss		par
item ontf ten selven daghe van overghe- schot van spysen		xxx i s	vii d	par
item ontf van grus m(emorie)				
item ontf hut handt vande zeynders		xxiii s		par

—

item van appelen die upt kerchhof stonden	ix p			par
item ontf van pieter roenyys van ii ^c xxv hauts comt	iii p	iiii s		par

ontfance van stapelkerssen

item ontf van testemente van madeleene swispelaere	vi s	par
item ontf vande zelve van stapelkerssen	x s	par
item ontf van testemente van cornelie van hulle	vi s	par
item vande zelve van stapelkerssen	x s	par
item ontf van stapelkerssen van lisbette smeyers	x s	par

—

item ontf van stapelkerssen van vinsent van kerrebrouc comt	x s	par		
item ontf van stapelkerssen jan vander beke comt	iiii s	par		
item onntf van stapelkerssen van kateline huusmans	iiii s	par		
somme vande ontfanghe bedraecht	clvi p	iii s	viii d	par

—

dit naervolghende eyst huutgheven dat de voorn kercmeesters huutgehegeven ende betaelt hebben upten voorn ontfanc zo hier naer verclaert staet

item betaelt den pasteur van trisma te halene by den deken van ghendt comt	xvii s	iiii d	par
item bet den pasteur vande zeven ghetyden te doene binnen den octave vande helegghen sacramento	xxxvi s	par	
item bet den coster vande zelve ghetyden comt	xviii s	par	

—

item bet den pasteur van sente pieters messe comt	v p	par	
item bet den coster vande zelve messe te dienen comt	viii s	par	
item bet den pasteur vanden hauden ende nieuwen jaerghetyden	ii p	xviii s	par
item betaelt den costere vande zelve jaerghetyden comt	xxv s	par	

item bet den pasteur van offer wasse
alsmen de voors jaerghetyden ghedaen
heeft ii p iii s par

—

item bet den pasteur van wyn ende mes-
broot daerment gheel jaer messe mede
ghedaen heeft comt iii p par

item bet den pasteur vande passie te
prekene comt iii p par

item bet den costere van avelucht te lude-
ne over deen derde xxiiii s par

item bet te kerssavonde van wyn ende
muenichbroot comt iii s par

item bet van lyfcoucke te kerssavonde iii s iii d par

—

item bet van iii stooopen wyn omme de
communicanten die te paesschen ter ta-
fele ons heer ghyngghen comt xxxiiii s par

item bet van muenich broot te paesschen
comt iii s par

item bet willem bollic van lyfcoucke omme
de communicaaften die te paesschen ter
tafele ons heer ghyngghen comt iii p xii s par

betaelinghe ghedaen inde maelyt van
sente pietera

—

item bet van visschen omme de voors
maelyt comt vi p viii s par

item bet pieter van donct van backene viii s par

item bet van boteren ende heyeren inde
voors maelyt comt ii p v s par

item betaelt van eene sac tarwe ghesle-
ten inde voors maelyt v p par

item bet willem de meyerre van een tonne
biers comt ii p viii s par

—

item bet van exsysen vande voors biere comt		viii s		par
item bet de trompers	iii p	vi s		par
item bet van renten den bailliu van hansbeke over kerssavont xv ^c lxiii comt		iii s	v d	par
item bet van rente den ontfanghere van vinderhaute over den voorn kersst			iiii d	par
item bet van renten inden bouc van presy comt		ii s		par

—

item bet van renten myne heer van praet den voorn kerssavont comt			xvi d	par
item bet van renten mer marty n snouckaert comt			xiii d	par
item bet van renten den heleghe n gheest van hansbeke comt			xv d	par
item bet van renten onse lieve vr van hansbeke		vii s		par
item bet den pasteur vande messen vande heleghe n sacramente	ix p			par

—

item bet den costere vande voors messe comt	iii p			par
item van dat de kercmeesters vteerden als zy ommeghynghe n vande messe vande heleghe n sacramente comt		xii s		par
item bet van groote wasse dat inde kercke ghehuerbuert es binnen den gheele jaer	xvii p	v s		par
item bet van ii toortsen ten daghe vande heleghe n sacramente	ii p	viii s		par

—

item bet aryaen huusman dat hy lude fol tyt dat besteet was		x s		par
item bet den luders	ix p	xii s		par
item ii vaten boscolen comt		viii s		par
item bet van croest den staet vanden heleghe n gheest comt	xxxvi p			par
item bet van thaut te makene dat vande appelboome ghecapt was		xviii s		par

item bet willem bollic van poorhaut mo- taert ende zaudt		xii s		par
—				
item bet van een hoveslop te makene comt		xii s		par
item bet voor strompers verteerde costen		vii s	vi d	par
item bet dat de pynders die den fiertel droughen inde cruusweke ende inde pro- cessie van sente pieters		iiii s	vi d	par
item bet pieter roenyns van trume vanden turre comt		iiii s		par
item bet den selven van verliezen van coochallem		iii s		par
item bet jooris van ruts van syne dienste inde kercke		viii s		par
—				
item betaelt van deze rekenynghe te makene mids der copie		xxiii s		par
item bet martyn daneels van stoop wyns die gheaelt was als den deken van de kerstene de kercke vysenteerde		xiii s		par
item bet den pasteur van tsermoen inde processie van sente pietere		vi s		par
item bet van appelhinte die geheplant zijn up het kerckenstede	iii p	vi s		par
—				
somme van huutgheven bedraecht	cxxxvi p	xii s		par
ende den ont fanc als voor bedraecht	clvi p	iii s	viii d	par
afgetrocken de uutgheve vanden ontfan- ghe so blyft meer ontf dan huutghegeven van deze jaere ende alle andere voorste jaeren somme	xix p	xi s	viii d	par

deze rekenynghe dies wel ende wettelic
ghepasseert ten by syne van thimotheus
vande watere hervactich pasteur ende
prochiepape van hansbeke ende andere
ghemeene prochianen die daer alle in
accordeerde met protestatie van ghelyc-
ke gheviseert actum den xx^{on} septembris
lxiii

T ~~XX~~ E

n gaudissaubois
1564

PACHTERS VAN DE SINT-PIETERSTIENDEN TE HANSBEKE IN DE 16E, 17E EN 18E EEUW

Sint-Pieterstienden

Tot de bestaansmiddelen van de Sint-Pieterskerk te Hansbeke in de 16e, 17e en 18e eeuw behoorden, benevens renten, fundaties, giften van (gegoede) parochianen en de opbrengst van grondbezit, ook de inkomsten van kerkelijke tienden met name de grote en de kleine Sint-Pieterstiende.

Het tiendstelsel, een zeer oude instelling om het bestaan van kerken en parochiepriesters te verzekeren, is in de loop der eeuwen herhaaldelijk het voorwerp van verandering en betwisting geweest. Het belastte de oogst van graan, groenten, hooi, alsook de aangroei van het neerhof en de veestapel, a rato van een tiende deel van de opbrengst. Een derde van de tiende werd besteed aan de eredienst en het onderhoud van het kerkgebouw, een derde aan de armen van de parochie en het laatste derde diende tot het levensonderhoud van de parochiepriester. Alle eigendommen op het grondgebied van de parochie waren aan het stelsel onderworpen. Wereldlijke heren hebben in de loop der tijden zich het tiendrecht toegeëigend, waarbij de landelijke parochie het slachtoffer werd. Ze konden meestal twee van de drie delen inpalmen, namelijk de delen die voor het onderhoud van het kerkgebouw en de armenzorg bestemd waren, twee opdrachten die ze derwijze theoretisch op zich namen. Het resterende derde deel, dat de pastoor toekwam, ontsnapte dikwijls aan deze wederrechtelijke inbezitneming. Toen de landheren later tot restitutie overgingen, kwam het tiendrecht nochtans niet opnieuw ten goede aan de rechtmatige eigenaars, parochiekerk en armen, maar wel aan abdijen en kapittels van seculiere kanunniken (1).

De tienden te Hansbeke waren en bleven lange tijd grafelijk bezit. Ze werden uiteindelijk in de 12e en 13e eeuw deels aan de O.L.Vrouwabdij van Drongen, deels aan het O.L.Vrouwkapittel van Doornik geschonken of overgemaakt (2).

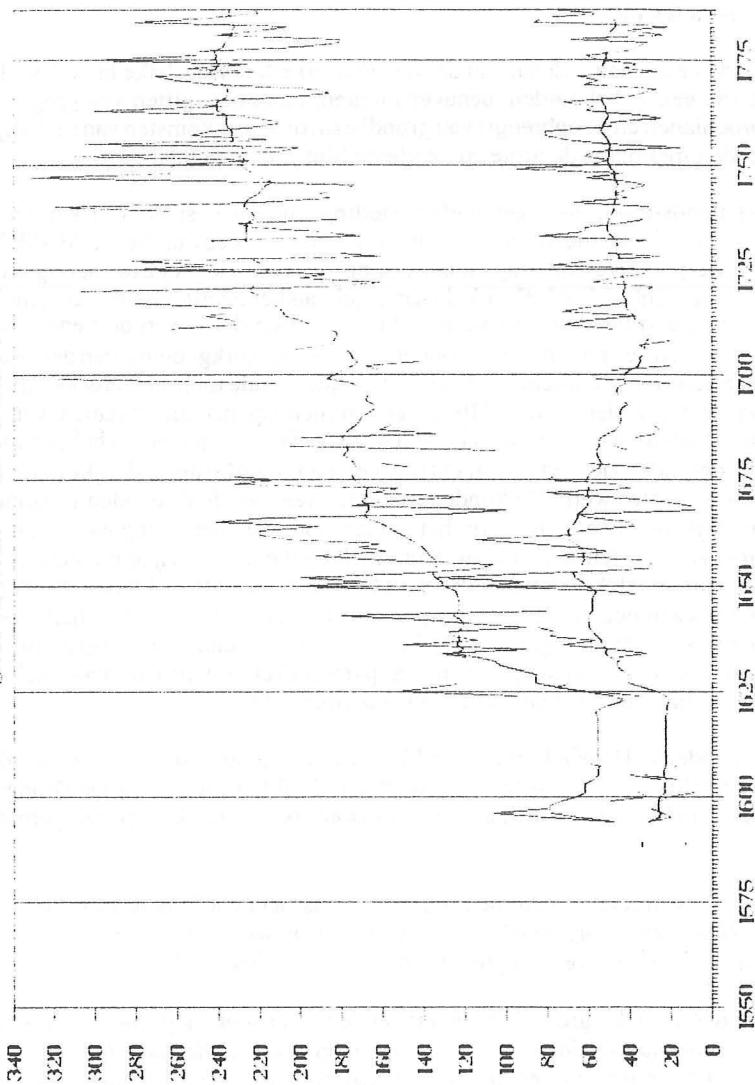
In 1575 vermeldt het Xe penningkohier als tiendeheffers te Hansbeke: de „prelaet van dronghene”, het „cappittel van doernicke”, de „kercke van hansbeke” en Lieven Weyns „pasteur van hansbeke” (3).

De zogenaamde grote Sint-Pieterstiende te Hansbeke lag „inden wyck van roo genaempt ten daele” (1659), „inden wyck ten daele ende daer ontrent” (1693), later gepreciseerd als zich „bestreckende in dese prochie van weder-

schellingen

Jaarlijkse pachtsummen:

grote en kleine St. Pieterstonden

Grafiek: Lievev De Ruyck, Landegem.

syts de lae(r)straete" (1764). De zogenaamde kleine Sint-Pieterstiende strekte zich uit „*inden doorebusch*" (1633), „*inden wyck van voorde*" (1686), „*in deselve prochie te voorde*" (1764). Op de „*figuratieve caerte*" anno 1700 van landmeter Joos De Deken, senior, komt inderdaad ter hoogte van deze belopen de vermelding „*(St) Pieters thiende*", respectievelijk „*Doorebusch thiende*" voor (4).

Deze kerkelijke tienden bestonden „*inde vier schooven van sesse, emmers soo die van audts tijde is gheheven*", of uit twee derden van het tiende deel van de opbrengst. Grote tienden werden geheven op graangewassen, kleine tienden op vele andere zaken (5). De grote, respectievelijk kleine Sint-Pieterstiende werd in de hoofdelijke omslag gelijkgesteld met het belastingsaandeel voor 400 roeden, respectievelijk 200 roeden (zaailand).

De opbrengst van deze tienden werd niet rechtstreeks door de „*voochden ende regierders der prochiale kercke*" geïnd, maar op hun verzoek ieder jaar door de baljuw van de heerlijkheid in tegenwoordigheid van burgemeester en schepenen op een openbare bijeenkomst voor een vast bedrag aan de meestbiedende verpacht.

Pachtvoorwaarden

De verpachting werd één of twee weken tevoren door de „*officier*" van de „*prochie*" (soms door de baljuw of de griffier) afgekondigd bij het buitenkomen van het volk uit de zondagse vroegmis. De omroeper las met luide stem vanaf de „*kerckstichele*" de geschreven afkondiging (bijlage 1) voor en verzocht de omstaanders het bericht aan anderen over te vertellen.

Het verpachten vond doorgaans plaats in de eerste helft van de maand juli, toen de gewassen in volle groei waren, aanvankelijk telkenmale aan de kerkmuur op een zondagmorgen na de vroegmis, later in het schepenhuis, ook al op een namiddag in de week, samen met de verpachting van de pastorale tiende.

Vooraleer tot het vrije opbod van ieder tiende afzonderlijk over te gaan, werden de op gezegeld papier geschreven pachtvoorwaarden (bijlage 2) aan het publiek voorgelezen.

De toewijzing van de pacht gebeurde door de baljuw bij klopslag (in zijn afwezigheid door een gevolmachtigde plaatsvervanger, meestal de offi-

cier van de heerlijkheid). Indien er zich bij de toewijzing enig misverstand of vergissing omtrent het geboden bedrag voordeed, werd de verpachting opnieuw opgeroepen.

Onmiddellijk na de toewijzing moest de pachter de persoon bekend maken, die zich voor hem borg stelde. In geval van wanbetaling zou de volledige pachtsom met de bijkomende kosten op deze persoon verhaald worden. Deze borg, die een solvabele inwoner van Hansbeke moest zijn, werd door de verpachters aanvaard of afgewezen. Indien met de borgstelling iets spaak liep, werd de verpachting op kosten van de falende pachter overgedaan. Bovendien moest hij het verschil bijpassen als de nieuwe pachtsom onder de eerste bleef, in het andere geval kwam de meerprijs in profijt van de verpachters.

Door het uitspreken van zijn bod en door het geven van zijn woord waren pachter en borg gebonden tot het stipt naleven van de pachtvoorwaarden, hetgeen gewettigd werd bij vonnis van de schepenbank.

Vooraleer te vertrekken moest de pachter ter plaatse een zeker bedrag neertellen „*omme daermede te betaelen de oncosten vande verpachtynghe*”. Dit bedrag, het zogenaamde wijngeld, werd bepaald op 12 later op 20 groten per pond of op circa 8,3 % van de pachtsom. De onkosten van de verpachting omvatten het schrijven, de zegel en het bekendmaken van het kerkgebod, het schrijven en de zegel van de pachtvoorwaarden, de klopslag of „*criez*” van de baljuw, de werkzaamheden of „*journez*” van baljuw, burgemeester, schepenen en griffier, en het verteer of „*thaire*” van de bidders en pachters. Het overschot van het wijngeld, na aftrok van deze onkosten, werd aan de kerkmeester overhandigd. Ook het „*sekergelt*” en het „*versetgelt*” waren ten laste van de pachter, evenals de parochielasten, „*oncosten van pointynghe ende settynghe*”, van het lopende jaar die op de tiende zouden gevorderd worden.

De principale pachtsom moest in handen van de kerkmeester neergeteld worden. Ze mocht in twee keren vereffend worden, de eerste helft te Bamis (1 oktober), de laatste helft te Allerheiligen.

Indien de tiendevruchten vóór het oogsten schade geleden hadden, hetzij door hagel, buitengewone regen, overstromingen, grote droogte, plundering, leveren van foerage of door het opslaan van legerplaatsen, werd aanvankelijk een navenant deel van de pachtsom kwijtgescholden, bij aangifte binnen de acht dagen. Later werd duidelijk gesteld dat slechts schadeloosstelling verleend werd als de schade had plaatsgevonden na 1 augustus voor de „*harte*”

(winter)vruchten, na 15 september voor de lentevruchten. Bovendien werd dan enkel de helft van de opgelopen schade vergoed. De oppervlakte ervan moest binnen de drie dagen op kosten van de pachter door een expert bepaald worden.

De tiendepachter mocht al wat hij meer kon innen dan de geboden pachtsom voor zich houden, maar droeg eveneens het risico van ontduiken van de tiendebelasting. Daarom liet hij zich bijstaan door een „*thiende stecker*” of beëdigde tiendecontroleur, die kwam verdienen. Het was een vaste regel dat de oogst op het veld bleef tot er verdiend was. Tenslotte moest de pachter hem en zijn tiendesteker als dusdanig op zijn kosten bij kerkgebod aan de inwoners bekend maken, zoniet werd hem het ophalen van de tienden niet gegarandeerd. Tijdens de ophaling diende hij „*te bewaeren het recht vande kercke sonder die te laeten vercorten*”.

Pachters

De hiernavolgende pachters van de grote en kleine Sint-Pieterstiende te Hansbeke werden gezant uit de bewaard gebleven kerkrekeningen en uit de desbetreffende nog voorhanden zijnde „*conditien van verpachtynghe*”, berustend in het kerkarchief. De pachtvoorwaarden vermelden bovendien de namen van de respectievelijke borgen.

Pachters van de Sint-Pieterstienen te Hansbeke

Jaar	Grote Sint-Pieterstiende	Kleine Sint-Pieterstiende
1563	jooris de ruuc	gheerof snouck
1564	jooris de ruuc	gheerof snouck
1594	gheeraert de ruuck	gillis van kerrebrouck fs lieven
1595	gheeraert de ruuck	jan steyaert
1596	gheeraert de ruuck	gillis van kerrebrouck
1597	gheeraert de ruuck	joos lievens
1599	joos bauwens	jan rutsaert
1600	gillis van kerrebrouck fs lieven	jan van hulle fs jan
1601	jan rootsaert	joos lievens
1604	matthijs van dale	lieven becaert
1605	nicolaes braet	lieven becaert

1607	jan de deckere	joos lievens
1608	nicolas van caneghem	lieven becaert
1624	adrian slock	anthonis lybaert
1625	adrian slock	fransoys van vooren
1626	adrien slock	gillis van kerrebrouck
1627	lieven van hooteghem	philip thys
1632	lieven van hooteghem	jan ghyssels
1633	lieven van hooteghem	francois diericx, pastoor
1634	lieven van hooteghem	elias vande walle
1635	lieven van hooteghem	jan bekaert
1636	lieven van hooteghem	gillis de backer
1637	lieven van hooteghem	gillis de backer
1638	lieven van hooteghem	lieven beeckaert
1639	lieven van hooteghem	adriaen de witte
1640	lieven van hooteghem	joos de meyere
1641	lieven van hooteghem	
1642	lieven van hooteghem	vincent de backer
1643	lieven van hooteghem	
1644	lieven van hooteghem	gillis de backer
1648	jaspaert momme	fransoys vande putte
1649	jaspaert momme	fransoys vande putte
1650	lieven vanden bossche	baudewijn maenhoudt
1651	lieven vanden bossche	gillis de backer
1652	lieven neyt	frans vande putte
1653	frans vande putte	arent vande walle
1654	lieven mortier	lieven neyt
1655	andries van ooteghem	gillis de backer
1656	gabriel van eyste	joos van ooteghem
1657	marten van hove	gillis de backer
1658	marten van hove	frans vande putte
1659	pieter steyaert	frans vande putte
1660	jacques de poorter	matheus andries
1661	pieter van hulle fs jan	gillis de backer
1662	gheeraert van ooteghem fs seger	jacques braet fs gheeraert
1663	pieter de munck fs chr	pieter de munck
1664	pieter van heyste	lieven van maldeghem fs marten
1665	gheeraert van vinct fs jan	francois vande putte
1666	pieter van hulle fs jan	roelant van maldeghem fs marten

1667	jan ghysels	joos van maldeghem fs laurens
1668	gheert van vinct fs jan	petrus swevers, pastoor
1669	marten lefebure	frans vande putte
1670	gheeraert van vinck	jan bogaert
1671	pieter van hulle fs jan	lieven van maldeghem fs marten
1672	marten thys	lauweryns van maldeghem
1673	pieter de vreesse fs pieter	jan vander straetten fs pieter
1674	gillis van heyste	jan van hulle
1675	gillis van heyste	jacques nieuwkercke
1676	gillis van heyste	frans vande putte
1678	jacques braet	marten lefebure
1679	joos van wassenhove	frans vande putte
1682	gillis van hyfte fs jacques	jan boggaert
1683	gillis van hyfte	pieter zutterman
1685	jan ghysels fs jan	geert braet fs jacques
1686	jacques lefebure	jacques braet
1687	jacques rutsaert fs lieven	geeraert van houcke
1688	jaspard de zutter	anthone bresseel
1692	pieter rutsaert fs jacques	lieven van ooteghem
1693	pieter rutsaert fs jacques	jan huybrecht
1697	pieter goethals	
1698	pieter verstraette	philip van maldeghem
1699	jan martens fs jan	frans ide fs joos
1700	frans ide fs joos	pieter braet fs jacques
1701	jan dobbelaere	jan van maldeghem
1702	bauduyn claeys	jan de clercq
1703	bauduyn claeys	pieter neels
1706	gheert de decker	jacobs de bliccq
1707	christoffel van vynckt	pieter neels
1708	pieter van hove	jan cochuyt
1711	gillis van vynckt fs pieter	frans ide, griffier
1712	jacques blomme	guille vander ghinst
1713	guille vander ghinst	jacques blomme
1714	marten goethals	jacob de blicck

1715 adriaen van hove
1716 gheeraert bresseel fs anthone
1717 jan colpaert fs gheeraert

1720 maurus claeys
1721 joos van meenen
1722 marten lefebure
1723 joos van meenen
1724 franchois vanden bossche
1725 frans maenhaut
1726 jacob de craene
1727 jacob de craene
1728 frans maenhaut
1729 frans maenhaut

1731 pieter lybbaert
1732 marten lefebure
1733 jan everaert
1734 jan everaert
1735 gillis van hove
1736 pieter lybaert
1737 gillis van hove

1739 pieter gysels fs jan
1740 frans van hove fs adriaen
1741 jan everaert
1742 pieter gysels fs jan, d'aude
1743 pieter gysels d'aude
1744 pieter gysels d'aude
1745 jan everaert
1746 jan van capenberghe
1747 pieter van vynckt fs gillis
1748 pieter van vynckt fs gillis
1749 jacob van capenberghe
1750 pieter van vynckt fs gillis
1751 jan van capenberghe fs gheert
1752 jacob cocquyt
1753 jacob onderbeke
1754 pieter steyaert fs geeraert
1755 frans steyaert
1756 pieter van vynckt fs gillis

frans lambrecht
jan colpaert
anthone bresseel

ghyselbrecht ghyssels
ghyselbrecht ghyssels
pieter loottens
franchois meuleman
jan van bastelaer
jacques blomme
jacques blomme
pieter ghyssels
pieter neels
jacques blomme

frans claeys
joos de greyter
jacques blomme
pieter ghyssels
pieter ghyssels
guilliamme vander ghinst
pieter ghyssels

guille cocquyt
guille cocquyt
guille cocquyt
christoffel lambrecht
christoffel lambrecht
christoffel lambrecht
jan debbaut, capitain
guille cocquyt
christoffel lambrecht
frans clays
jan gysels
jan baptist vande voorde
jan baptist vande voorde
jan baptist vande voorde
guille cocquyt
lieven maes
jan van bastelaere

1757	francies steyaert fs geert	ignatius mynsberghe
1758	jan verhegghe fs pieter	jan forthier fs gillain
1759	pieter van hove fs gillis	ignatius mynsberghe
1760	pieter rutsaert fs jacob	ignatius mynsberghe
1761	pieter van hove fs gillis	ignatius mynsberghe
1762	francies steyaert	ignatius mynsberghe
1763	juliaen claeys fs anthone	jan baptist vande voorde
1764	francies steyaert	pieter de muynck
1765	francies steyaert	judocus van huffel
1766	pieter van hove fs gillis	judocus van huffel
1767	pieter van vynckt fs gillis	judocus van huffel
1768	philip de witte	pieter de munck
1769	philip de witte	jan van bastelaere
1770	pieter van vynckt	andries vande voorde, koster
1771	pieter van hove	judocus van huffel
1772	pieter van vynckt, de jonghe	judocus van huffel
1773	pieter francies dobbelare	judocus van huffel
1774	pieter van hove fs gillis	judocus van huffel
1775	pieter van hove fs gillis	francois van acker, smid
1776	pieter van hove fs gillis	pieter de vliegheer, schoenmaker
1777	pieter van vynckt fs pieter	guilliamme mestdagh
1778	pieter van vynckt, de jonghe	adriaen kneuvels
1779	pieter van vynckt	guilliamme mestdagh
1780	pieter van vynckt	judocus van huffel
1781	pieter van vynckt	pieter de vliegheer
1782	pieter van hove	guilliamme mestdagh
1783	pieter van hove	pieter de vliegheer
1784	pieter van hove	jan de vliegheer
1785	pieter van hove	jan baptist bultinck
1786	pieter van hove	jan de vliegheer
1787	pieter van hove	jan de vliegheer

Uit deze naamlijst blijkt dat de pachters doorgaans inwoners van Hansbeke waren. Sommige personen pachtten, zonder of met onderbreking, gedurende verschillende jaren hetzij de grote, hetzij de kleine Sint-Pieterstiede en monopoliseerden als het ware tijdelijk de tiendepacht. Pachters van de grote tiende bleken echter minder geïnteresseerd in de kleine tiende terwijl pachters van de kleine tiende evenmin of eerder zelden voor de grote tiende belangstelling hadden. De pachters van de graan- of grote tiende waren meestal (kleine) boeren, deze van de kleine tiende eerder neringdoeners, herbergiers en diversen. De aard van de tiende en de grootte van de pachtsom speelde

wellicht hierbij een rol. Zo er al geen afspraken bestonden tussen potentiële pachters, toch wijst de wisselbeurt tussen de pachter en zijn borg op een zekere verstandhouding.

Pachtsommen

De pachtSom, zowel van de kleine als van de grote Sint-Pieterstiende, wisselde sterk van jaar tot jaar. De grafische voorstelling van de pachtsommen over ruim 200 jaar vertoont een grillig verloop met uitgesproken op- en nederwaartse piekwaarden, niettemin gekenmerkt door een opvallende toename van de pachtSom van de grote tiende in tegenstelling met het veeleer schommelen van de pachtSom van de kleine tiende omheen een bepaalde constante. Deze kenmerken manifesteren zich veel duidelijker wanneer de voortschrijdende gemiddelde pachtsommen over perioden van een kwarteeuw in hetzelfde diagram uitgezet worden.

Rekenkundig gemiddelde pachtSom in ponden groten						
Periode	Grote tiende			Kleine tiende		
1594-1600	3	5	10	1	5	6
1601-1625	3	5	11	1	7	5
1626-1650	6	9	3	3	0	10
1651-1675	8	12	4	2	18	8
1676-1700	9	0	11	1	19	8
1701-1725	10	6	6	2	1	7
1726-1750	11	6	6	2	9	6
1751-1775	11	19	9	2	9	6
1776-1787	11	4	4	2	10	7

1 pond = 20 schellingen, 1 schelling = 12 groten

Eenzijds bleef de pachtSom van de kleine tiende gedurende twee eeuwen van de orde van grootte van 2 à 3 ponden groten. Anderzijds steeg de pachtSom van de grote tiende in de 17e eeuw tot meer dan het drievoudige en in het eerste kwartaal van de 18e eeuw minder spectaculair tot een grenswaarde van circa 11 ponden groten. De pachtSom van de graan- of grote tiende hield trouwens gelijke tred met de stijging van de graanprijzen in de 17e eeuw die overigens in de daaropvolgende eeuw praktisch niet meer toenamen (6).

De verhouding van de parochielasten van deze tienden (400 roeden tegenover 200 roeden) vindt men terug in het feit dat de pachtSom van de grote tiende

aanvankelijk, op het einde van de 16e eeuw, ongeveer 2,5 keren groter was dan deze van de kleine tiende. Niettegenstaande dat de verhouding tussen de prijzen van de tienden in de 18e eeuw zelfs tot 5 was opgelopen, werd de omslag op de graantiende niet aangepast.

Het is opvallend dat de piekwaarden van de tiendepachten gelijktijdig bij de grote en de kleine tienden voorkwamen. Ze wijzen wellicht op tijdelijke of lokale oorzaken die de pachtsom beïnvloed hebben, zoals ondermeer geringe of beschadigde oogst bij de nederwaartse pieken, vruchtbare oogst bij de opwaartse uitschieters. De verpachtingen vonden immers slechts korte tijd vóór het oogsten plaats zodat de bieders bij hun bod met toevallige slechte of goede omstandigheden konden rekening houden. Het ontbreken van gegevens over de tiende-verpachting van 1645 bijvoorbeeld houdt anderszins stellig verband met oorlogstroebelen. Vanaf juni tot half oktober frequenteerden immers zowel vijandelijke als bevriende troepen te Hansbeke en waren alle inwoners gevluht.

Albert MARTENS, Gent

Noten

- (1) R. WEEMAES, *Bestaansmiddelen van de H. Kruiskerk te Vrasene in de 15de en 16de eeuw*, in *Het Land van Beveren*, jg. XXXII, nr. 4, december 1989, blz. 137.
- (2) R. MOELAERT, *Uit vijf oude oorkonden over tienden te Hansbeke*, in *Het Land van Nevele*, jg. XII, afl. 1, maart 1981, blz. 387-392.
- (3) Rijksarchief Gent, fonds Nevele, reg. 1182.
- (4) De oorspronkelijke „figuratieve caerte” van Hansbeke van 1700, opge maakt door Joos De Deken senior, berustte tot voor kort in het familiearchief van graaf Boudewijn de Bousies-Borluut te Hansbeke. Ze bleef, volgens mededeling, in de reusachtige brand die het kasteel in de nacht van 30 april op 1 mei 1985 teisterde. Een verkleinde fotografische afdruk van deze kaart bevindt zich in het documentatiecentrum van de heemkundige kring „Het Land van Nevele”. Het negatief ervan is in bezit van E.H. Alfons Dierick te Gent. De oorspronkelijke kaart van Joos De Deken senior werd evenwel in 1744 door (zijn zoon) Joos De Deken junior gekopieerd en bijgewerkt. Deze kopie berust in het Rijksarchief van Gent onder nummer 2311 van het fonds Kaarten en Plans (inventaris nr 65B).
- (5) R. MOELAERT, *op.cit.*, blz. 391.
- (6) J. EVERAERT e.a., *Nieuwe Tijden in Geschiedenis van de kleine man*, BRT Open School, 1979, blz. 57.

BIJLAGEN

1. "Keirckghebodt" van 02.07.1741 (op gezegeld papier van 2 stuivers)

Men ghebiet ende laet een yder weten, van weghen de voochden ende regierders der prochiaele kercke van Hansbeke, dat men t'hunnen versoucke op sondagh naestcommende, wesende den ix en july 1741, naer den goddelucken dienst der vroeghmissie ten keirckstichele sal verpachten wettelyck ende a la haulsche den meestbiedenden den naesten de opheve ende recht van de grootte ende cleene sinte pieters thienden, sich bestreckende binnen dese voorseyde prochie, de voorseyde kercke compiterende, dat voor den jaere ende ontbloot van den toecommende ougste, bijdien die gaedynghe heeft om die te pachten magh hem ten voorseyden daeghe ure ende plaetse laeten vinden, alwaer de conditien sullen voorghehouden worden. Actum iie July 1741. Elck segghet voorts.

2. Pachtvoorwaarden van 09.07.1741 (op gezegeld papier van 6 stuivers)

Inghevolghe het keirckgehebodt sondagh lestleden wesende den tweeden july 1741 ten vuytcommen vanden volcke ter vroeghmissie ter plaetse ordinaire binnen dese prochie ghedaen, sal men hedent naer den dienst der vroeghmissie, ten versoecke van heer ende meester joannes vanden bossche presbyter pastor sieur frans braet bailliu ende joannes hantsens kerckmeester deser prochie kercke van hansbeke, wettelyck ende a la haulsche den meestbiedenden den naesten sal verpachten voor den toecommenden ougste vanden jegenwoordighen jaere seventhien hondert eenenveertich d'opheve ende recht vande grootte ende cleene Sinte Pieters thiende, haer bestreckende binnen dese gheseide prochie, de voorseyde kercke compiterende ende soo hier naer breeder sal verclaert worden, ende oock op de volghende conditien.

Alvooren sullen de ghone pachters bedydende met het gheven vanden clopslagh ghehouden syn te stellen ghoeden souffissanten recheanten personelen seckers ende borghen voor het betaelen van hunne principaele pachtsomme met t'ghonne in desen voorder is gheconditioneert, dat met opsetene laetten deser prochie ende heerelyckhede, emmers ten contentemente van de verpachters, welcke borghen hun onder de clause solidaire dat is een voor ander ende elck voor al sullen moeten verobligeren als principaele, omme in cas de selve pachters in faulte bleven aende volcommynghede deser conditien t'ghebreck van dien soo wel op hun als op de pachters verhaelt te worden op heerelycke innynghede ende parate executie naer style.

De pachters sullen, ongemindert hunne principaele pachtsomme contant voor vertreck moeten betaelen thien stuyvers te ponde grootte voor wynggelt,

meer ende min naer advenantie, ende sekergheit volgens t'reglement, alles op peyne van by faulte van volcommynghen van t'een of t'ander van t'ghonne voorschreven hunnen gepachte thienden andermael a fol renchier sal verpacht worden als naer style.

Item syn de pachters oock voorder ghehouden ende verobligeert, onghemindert t'gonne voorschreven, te betaelen alle de oncosten van pointynghen ende zettynghen, soo ordinaire als extraordinaire, van wat nature die mochten wesen die op ende tot laste van elcx beloop thiende ofte ontbloot vanden jaere XVII hondert eenenveertich sal commen gepoint ende ommestelt emmers ghevraeght sal worden, waer toe sy hun moeten doen belasten ten pointynck boucke.

Dat indient gheviele dat de vorsejde thiendebaere vruchten quaemen beschaedigt te worden soo door onweder van haegel, fouragierynge, campementen, als ander cas fortuit al eer die opghehaelt syn, sullen danof quyttschelt genietten in sulck geval ghelyck andere naebuerrigge pachters van thienden, mits acht daegen naer de selve bestaethede doende blycken van t'verlies ende schaedde.

Item moeten de pachters hunne principaele pachtsomme betaelen in handen vanden voorschreven kerckmeester in twee egaele payementen, d'een helft te bavo, ende d'ander helft t'alleheyligen al eerstcommende.

De pachters ende hunne respective borgen die moeten met t'vuyspreken van hun wort van ghebodt ende t'presteren van hun wordt van borge inden inhouden deser conditien dooghen volontaire condempnatie sonder voorder wettelyckheden te moeten useren.

Eerst d'opheve vande grootte sinte pieters thiende synde een beloop sich bestreckende inden wyck van ten daele ende daer ontrent, soo die voortyts is opghedaen ende gheheven, belast in oncosten met vier hondert roeden, bleven op den persoon van joannes everaert tot hansbeke voor de somme van xi ponden i schelling (borghe baudewijn de decker hansbeke, solv. wyn et sekergelt)

Item de cleene sinte pieters thiende haer beloop hebbende inden doorebusch, soo sy oock van auts is gheheven, belast alsvooren met 11c roeden, bleven opden persoon van guilliams cocquyt hansbeke voor III ponden VI schellingen grooten (borge frans lambrecht schepenen, solv. wyn en seker gelt)

Aldus dese verpachtynghe wettelyck gedaen ten versoecke alsvooren, by den voorschreven bailliu ter kennisse wysdom ende overstaene van joos de deckere burgmeestere, frans lambrecht, joannes de schuytter, pietter van daelle ende pieter coppens schepenen der prochie ende heerelyckhede van

hansbeke, die de coopers (lees pachters) ende hunne respective borghen tot t'onderhouden ende volcommen ande voorschreven conditien hebben gecondenpneert met condempnatie in forma, actum ter keirckstichele ix july 1741.

(Getekend) frans braet bailliu, joos de deckere buurghemeester
frans lambrecht, joannes de schuyter,
pieter van daelle, pieter coppens

VERBOUWING- EN HERSTELLINGSWERKEN AAN DE PASTORIE TE MERENDREE, ANNO 1878

Luc Neyt vermeldde reeds in zijn artikel over „Gerolfswal”, dat er tijdens het pastoraat van Petrus Gustaaf Debbaudt (1875-1904) verbouwingswerken aan de pastorie te Merendree uitgevoerd werden (1).

De toenmalige pastorie bestond uit het middenste deel (drie traveeën van twee bouwlagen) van het huidige dubbelhuis en twee belendende afdaken, vermoedelijk onder lessenaarsdak, aan zuid- en noordgevel.

De ramingsstaat of het zogenaamde *bestek der te doene herstellingen en veranderingen aan het pastoreel huis van Meerendre*, gedagtekend 29 juni 1877, werd opgemaakt door Petrus Van Hulle, timmerman te Merendree (2). De globale kosten van de werken (grondwerk, metselwerk, plakwerk, timmer- en schrijnwerk, ijzer- en zinkwerk) werden begroot op 2.986,24 frank. Deze staat werd door de gemeenteraad in zitting van 29 maart 1878 goedgekeurd en het geraamde bedrag van de bouwkosten op de begroting van 1879 ingeschreven.

De geplande werken behelsden het uitbreiden van de bestaande kelder, het aanpassen van de vestibule waardoor het (ver)plaatsen van een nieuwe eikenhouten trap noodzakelijk was en het optrekken van (de) twee zijdelingse aanbouwsels tot op bouwhoogte van het hoofdgebouw.

In zijn verslag van 25 juli 1878 aan ingenieur Belpaire van de Provinciale Dienst te Gent, bevestigde conducteur J. Hanus de noodzakelijkheid van de verbouwingswerken omdat de kelders werkelijk te klein, de indeling op het gelijkvloers gebrekkig, en de mansardekamers - gebruikt door de onderpastoor en de dienstknechten - ongezond waren. Hij merkte echter op dat de kostenraming noch de oorsprong noch de afmetingen van de aan te wenden materialen aangaf, en de opgegeven hoeveelheden van de uit te voeren werken onvoldoende gedetailleerd waren om een verificatie te kunnen maken. Volgens zijn vluchtige berekeningen werden de bouwkosten onderschat en zou het nodig zijn afbraakmaterialen te recupereren en opnieuw te gebruiken teneinde de voorziene verbeteringswerken voor het vooropgestelde bedrag te kunnen uitvoeren.

De naderhand opgemaakte begrotingsstaat, goedgekeurd door gemeenteraad en kerkbestuur respectievelijk op 29 mei en 6 oktober 1878, geeft evenwel een gedetailleerde berekening van de hoeveelheden van de verschillende posten en maakt het mogelijk de geplande werken nader te omschrijven (bijlage 1):

Volgens deze detaillering besloeg de toegevoegde kelderruimte een oppervlakte van 5,70 m x 4,70 m. De tweesteensmuren en de 0,20 m dikke vloer van de kelder werden gemetseld met scheldesteen, de keldergewelven tussen ijzeren gebinten en de keldertrap met Boomse steen. De in cement gemetselde stenen keldervloer werd dichtgestreken met een laag cement en bekleed met blauwe tichels, de keldermuren over een meter hoogte met cement bezet. Langs de kelderwanden werden door middel van 2,00 m hoge scheidmuurtjes in scheldesteen tien bergruimten voorzien van 1,00 m breedte en 1,00 m diepte, op halve hoogte door een stenen gewelfje in gelijke vakken verdeeld.

De afdaken op zuid- en noordkant met een in rekening gebrachte breedte van 4,60 m respectievelijk van 3,30 m en een diepte van 8,20 m werden in scheldesteen opgebouwd tot onder het doorgetrokken pannendak van het bestaande huis, de puntgevels als anderhalvesteensmuur, de voor- en achtergevels in eensteensmuren, het dak gemetseld in *rigaasch hout* (riga den) bestaande uit muurplaat 18 x 8, vlieringen 15 x 6, kepers 8 x 8 en kruinhout 8 x 8. In de dakhelling voorzagen men twee dakvensters.

De nieuwe kamers op de verdieping kregen een plankenvloer, eveneens in *rigaasch hout*, op een houten roostering 18 x 7, en twee vensters 2,10 x 1,00 m per vleugel, één in de voorgevel, één in de achtergevel, uitgerust met buitenluiken en dorpels *in ecaussijnchen hardsteen* (van Ecaussines).

De begrotingsstaat geeft eveneens de geschatte eenheidsprijzen van de verschillende posten van de geplande werken. De totale kosten werden aldus begroot op 3.514,72 fr. d.i. 528,48 fr. meer dan het aanvankelijk geraamde bedrag van 2.986,24 fr. dat in de begroting van 1879 werd opgenomen. Met enig kunst- en vliegwerk trachtte men deze meerprijs zomaar te annuleren, zogezegd door hergebruik van oude materialen.

Niettegenstaande de arrondissementscommissaris pas op 27 februari 1879 aan het gemeentebestuur liet weten dat de werken in regie (3) mochten uitgevoerd worden, waren deze reeds zes maanden tevoren, op 7 augustus, aangevangen.

De metselwerken waren toevertrouwd aan Adolf Fasseur. Hij metselde zes dagen per week, soms twaalf en een half uur per dag, samen met een metselaarsknecht, beiden aan een uurloon van 0,25 fr. Zij werden gediend door één of meer knapen aan een dagloon van twee frank, meestal door Leo Leizeele en August De Clercq, soms ook door Jan Morthier, Fernand Van Holsbeke, Baptiste Baelo of Bruno De Clercq.

Het schrijn- en timmerwerk werd uitgevoerd door Petrus Van Hulle, timmerman te Merendree, die eveneens een uurloon van 0,25 fr. aanrekende.

Andere ambachtslieden, die aan de verbouwing meewerkten, waren: Theofiel Bekaert, smid; Henri De Meester, huisschilder en glazenmaker, beiden van Merendree; Theofiel Mareel, koperslager en loodgieter te Hansbeke, en een zekere Vande Vijvere, *trappenmaker*. De kinderen Tack van Merendree vervoerden de *delfaarde* gedurende vijf dagen.

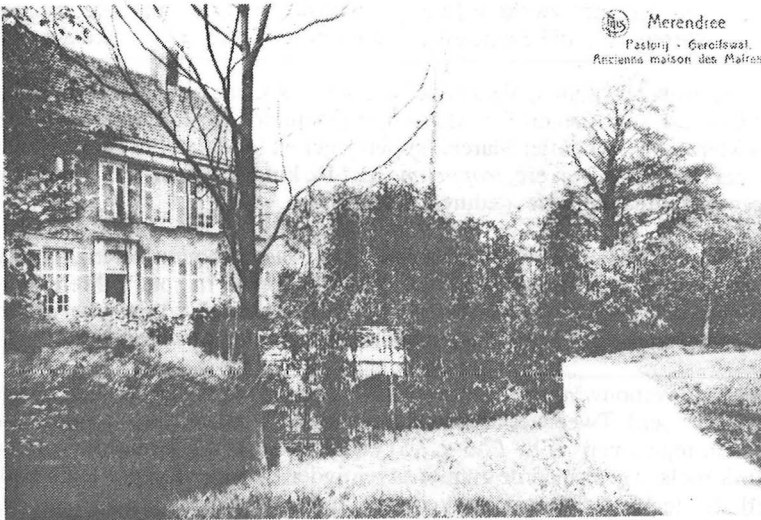
Materialen werden geleverd door weduwe Claeys (bouwstoffen), H. Van Hecke (bouwstoffen), Ferdinand De Wulf, koopman in hout te Merendree, weduwe L. Dubois, steenhouwerij te Gent. Bernard Verheecke en ene Wispelaer vervoerden sommige materialen naar de bouwwerf.

Benevens verbouwingswerken werden ook onderhouds- en herstellingswerken uitgevoerd. Twee werklieden van weduwe Dubois plaatsten een nieuwe vloer in tegels van witte (7,5 x 7,5) en zwarte (30 x 30) marmer, nieuwe deurpels in geciseleerde graniet en reinigden de oude vloeren. Huisvrouw Verhelst te Merendree bracht voor hen 26 fr. tafelkosten aan 1 fr. per dag, gedurende 13 dagen, in rekening. Verder werden houten muurplinten geplaatst, deuren en ramen hersteld, ruiten ingezet, *storeplanken* bevestigd, de kozijnen van de keldergaten vernieuwd, in de eetkamer een nieuwe plankenvloer gelegd, de deuren van W.C. en kolenhok en het hekken hersteld, nieuwe zinken dakgoten en afvoergoten geplaatst, enz.

De werken vorderden bijzonder vlug. Ze waren nog vóór de jaarwisseling, hetzij binnen een termijn van een twintigtal weken, praktisch volledig voltooid, hoewel door de metselaar Fasseur in mei 1879 nog enige arbeid gepresteerd werd.

Toen Charles de Seille, burgemeester te Merendree, ingevolge een brief dd 11 november 1880 vanwege de minister van Justitie, aan Paul Kervijn, voorzitter van de kerkfabriek, vroeg de werken op te geven die zonder voorafgaande machtiging uitgevoerd werden, kwam men tot de vaststelling dat de totale kosten van de verbouwings- en herstellingswerken 5.186,93 fr. beliepen, hetzij bijna het dubbele van hetgeen aanvankelijk geraamd werd. Waar hebben we dat nog gehoord?

Albert MARTENS
Gent

Merendree
Pastory - Gerolfswal.
Ancienne maison des Maires

De pastorij van Merendree omstreeks 1930
(Prentkaart J. De Baets, Hansbeke)

Noten

- (1) L. NEYT , *Gerolfswal en de oude priesteragie te Merendree*, in *Het Land van Nevele*, jg. XX (1989), afl 1, blz. 11.
- (2) Deze ramingsstaat en andere documenten betreffende de verbouwings- en herstellingswerken aan de pastorie te Merendree, anno 1878, bevinden zich in het documentatiecentrum van de heemkundige kring Het Land van Nevele, Veldestraat 49 Merendree.
- (3) Werken in regie worden niet aanbesteed, noch onderhands noch openbaar. Ze worden rechtstreeks toevertrouwd aan een door de bouwheer gekozen aannemer of aannemers, na onderling akkoord.

Bijlagen

1. Begrootingstaat van de veranderingen en herstellingen aan het pastoreel huis van Meerendre.

Aanduiding der werken		Omvangen			Hoeveel- heden	Prijs der eenheid	Som- men
Uidelving en vervoer der aarde							
	Kelder	5,70	4,70	2,42	64,83	1,50	97,2
Metselwerk in scheldesteen							
	Keldermuren	2	4,70	2,42	0,46	10,46	
	Keldermuren	1	5,70	2,42	0,46	6,34	
	Scheidsels van de bakken	8	2,00	1,00	0,12	1,92	
	Horizontale scheidsels in de bakken	10	1,00	0,80	0,12	0,96	
	Huis Verhoging der afdaken zuid en noordgevel	2	3,75	8,20	0,35	21,52	
	voor en achtergevel noord- zijde	2	3,75	3,30	0,23	5,69	
	voor en achtergevel zuid- zijden	2	3,75	4,60	0,23	7,94	
	puntgevels	2	8,20	4,10	0,23	7,73	
				2			
	Totaal kub.ms				62,56		

Aftrok vensters	4	2,10	1,00	0,23	<u>1,93</u>		
Blijft totaal kub.ms					<u>60,63</u>	19,00	1151,97
Metselwerk in Boomschen steen							
Vout des kelders		5,24	4,24	0,09	1,99		
Keldertrap					<u>0,51</u>		
Totaal kub.ms					2,50	20,00	50,00
Ecaussynschen hardsteen							
Vensterzullen	4	1,20	0,25	0,12	0,144	270,0	38,88
Vloerwerk in ciment gemet- selden scheldesteen							
Kelder		5,24	4,24	0,20	4,44	25,00	111,00
Blauwe tichels		5,24	4,24		22,21	2,50	55,52
Plafondwerk in 't grijs en wit op eiken latten							
De noord- en zuidvleugel op het verdiep					59,14	1,00	59,14
Bezetwerk in 't bruin op de muren							
Kelder					61,00		
Verdiep met aftrok van openingen					<u>138,60</u>		
Totaal vierk.ms					<u>199,60</u>	0,50	99,80

Cimentwerk								
De kelder der woning aan								
1 meter hoogte								
Tusschen den eersten vloer								
en die in blauwe tichels								
Totaal vierk.ms						19,00		
						<u>22,44</u>		
						41,44	2,00	82,88
Timmerwerk in rigaasch hout								
Muurplaat noordzijde	2	3,30	0,18	0,08	0,095			
Muurplaat zuidzijde	2	4,60	0,18	0,08	0,132			
Vlieringen noordzijde	6	3,30	0,15	0,06	0,178			
Vlieringen zuidzijde	6	4,60	0,15	0,06	0,248			
Kepers	32	6,00	0,08	0,08	1,228			
Roostering noordzijde	17	3,30	0,18	0,07	0,707			
Roostering zuidzijde	17	4,60	0,18	0,07	0,985			
Kruinhout		7,90	0,08	0,08	<u>0,050</u>			
						3,623	80,00	289,84
Schrijnwerk								
Plancher der eetzaal in								
rigaasch hout								
						22,21		
Plancher op het verdiep								
noord- en zuidvleugel								
						<u>59,14</u>		
Totaal vierk.ms						81,35	3,00	244,05

Vensters met buitenluiken en glas	5	2,10	1,00		60,00	300,00	
Paneeldeuren	2				20,00	40,00	
Kornis				17,00	3,50	59,50	
Zinkwerk voor kornis Bijgevoegde delen		17,00		0,70	11,90	6,00	71,40
IJzerwerk Voor ankers enz.				kg.	70,00	0,25	17,50
IJzeren gebinden in den kelder	6	5,00			30,00	4,00	120,00
Verscheiden Trap in eiken hout			treden		22	23,00	506,00
Herstelling en onvoorziene werken							120,00
Totaal							3514,72
Aftrok door verbruiking van oude bouwstoffen							528,48
Blijft totaal						fr	2986,24

2. Aankoop- en leveringsprijzen

Volgens ingeleverde facturen en specificaties golden toentertijd volgende aankoop- en leveringsprijzen:

loodwit	1,50 fr/kg	zinkwit	1,40 fr/kg
lijnolie	0,40 fr/pint	vernis	2,50 fr/pint
mastiek	1,00 fr/kg	zandpapier	0,06 fr/vel
ruiten			
25 x 20 duim	2,00 fr/stuk		
18 x 10 duim	1,00 fr/stuk		
ijzer	0,50 fr/kg	lood	0,58 fr/kg
zink	0,80 fr/kg	soldeersel	2,10 fr/kg
zinken buizen	2,0-2,5-2,75 (d30) fr/m		
cement	0,06 fr/kg	haar	0,80 fr/kg
kalk	0,10 fr/kg	wit haar	1,20 fr/kg
plaafter	0,20 fr/kg	blauwsel	0,40 fr/vierendeel
scheldesteen	18,00 fr/1.000 stuks		
tegels in marmer (30 x 30)	9,00 fr/m ²		
dorpels in graniet (23 x 10)	8,00 fr/m		
ijzeren binten	0,17 fr/kg	punten	0,50 fr/kg
houtvijzen`	0,01 fr/stuk	plafondpunten	0,60 fr/kg

houtvijzen	0,24 fr/dozijn
kuipernagels	0,90 fr/kg
steenhaak	0,65 fr/stuk
muurhaak	0,25 fr/stuk
vijs oog	0,10 fr/stuk

plafondlatten canada	1,05 fr/pak
4/4 duims	0,13 fr/voet
5/4 duims	0,16 fr/voet
6/4 duims	0,20 fr/voet
abeel	
3/4 duims	0,10 fr/voet
5/4 duims	0,02 fr/voet
wulg	
4/4 duims	0,20 fr/m2

laspunten	0,50 fr/kg
scharnieren	
grote	0,68 fr/paar
kleine	0,38 fr/paar
koperen appel	0,11 fr/stuk

panlatten	1,80 fr/100 voet
eik	
3/4 duims	0,32 fr/voet
4/4 duims	0,45 fr/voet
5/4 duims	0,56 fr/voet
15 x 10	130,00 fr/m3
10 x 10	150,00 fr/m3
deel (riga den)	
3/4 duims	0,55 fr/m2
4/4 duims	0,90 fr/m2
5/4 duims	1,30 fr/m2
6/4 duims	1,45 fr/m2

KRUISEN LANGS DE WEGEN (II)

BEELAERTS KRUIS

Naast het Kerrebroekkruis staat in Nevele Beelaerts kruis. De naam zelf is in vergetelheid geraakt en weinig mensen weten waarom het kruis zo genoemd werd.

Ongeveer een tweehonderd meter in de Vierboomstraat komt men links aan de Bijlkenstraat (voordien Kaarmhoek). Ongeveer halfweg de Bijlkenstraat en bijna rechtover de oude herberg „In St. -Anneke” woonde op de hofdstede met huisnummer 70 Francies Beelaert (° Nevele, 1787) samen met zijn echtgenote Marie-Therese De Baecker (° Vosselare, 1797). Het gezin telde drie kinderen die allen „thuis” bleven. Na het overlijden van zijn ouders bleef Bruno (° Nevele, 5 december 1840) nog alleen achter. Hij huwde vrij laat, op 48-jarige leeftijd, te Poeke met Sidonie Delmeire (° Poeke, 4 april 1857). De echtelingen bleven kinderloos op het hoveke Kaarmhoek nr. 15. Het huisnummer was veranderd omdat, bij het opstellen van de nieuwe bevolkingsregisters, een deel van de Kaarmhoek naar het Veldeke werd overgeheveld.

Op 28 december 1909 trok Bruno met zijn kruiwagen naar zijn akker om een vracht rapen te halen voor zijn dieren. Op de terugweg, aan het begin van zijn boomgaard, voelde de man zich plots onwel, viel tussen de kruiwagentriemen neer en overleed ter plekke. Omdat haar man lang wegbleef ging Sidonie tot aan het hek en zag daar het droevige tafereel.

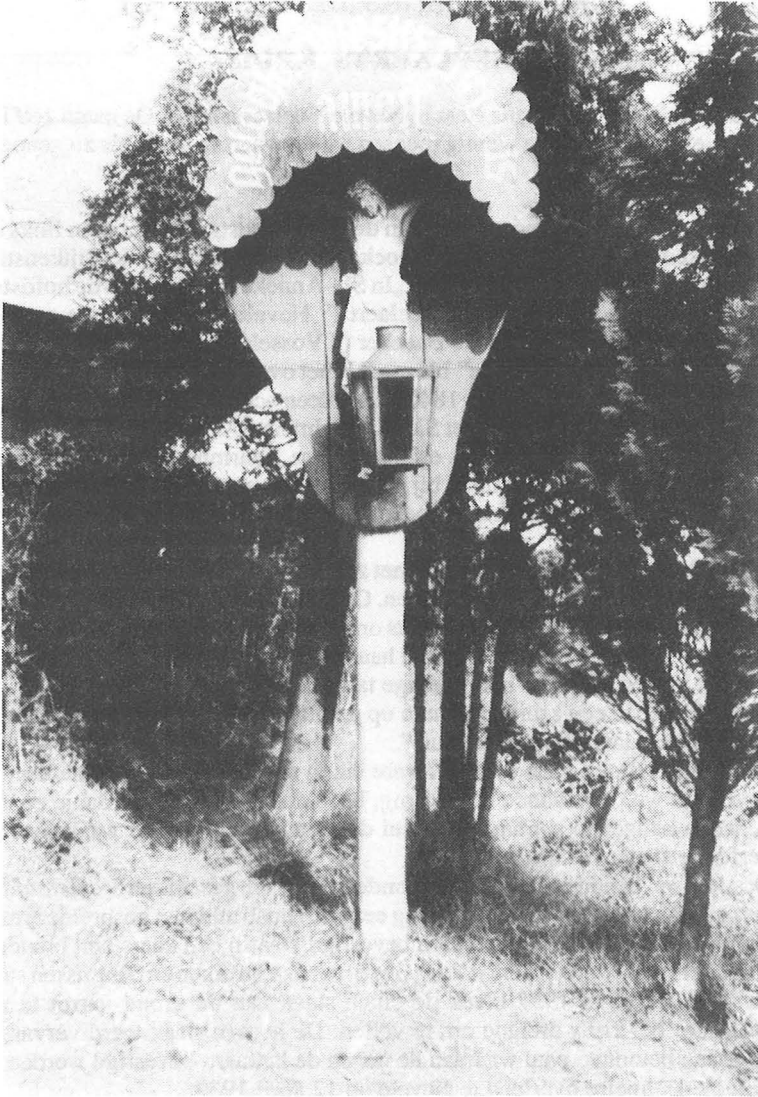
In 1910 liet ze een kruis oprichten op de plaats waar Bruno overleden was, vandaar de naam „Beelaerts kruis”.

Het kruis bestond toen uit een zware eiken staak waaraan een metalen nis bevestigd was, bestaande uit een rug, bedekt met een gotisch dakje en naar beneden hangende spondelijst. Heel de metalen constructie was zwart geverfd, de staak was bruin.

Op de naar beneden hangende sponde stond wit geschilderd „*Geloofd zij Jezus Christus amen*”. In de nis hing een Christusbeeld met gespreide armen; onder de voeten was een lantaarn bevestigd waarin een kaars kon branden. Voor het kruis was een perkje aangelegd met rozestruiken en daartussen stond een bidbankje. In 1937 bleek de eiken staak aan de grond verrot te zijn waardoor het kruis dreigde om te vallen. De houten staak werd vervangen door een betonnen paal waaraan de nis en de lantaarn bevestigd werden.

Sidonie Delmeire overleed te Nevele op 12 april 1939.

Het hoveke bleef enkele tijd onbewoon. Later werd het betrokken door Leonard Dhaeyere en Irma De Coster en had toen het huisnummer 13.

Beelaerts kruis in betere tijden (1957).
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele).

Beelaerts kruis in 1990.
Troosteloos hangen de armen neergezakt langs het beeld.
Het dakje staat scheef, de rugplank is verdwenen.
Betekent dit het einde?
(Fotoarchief Rietgaverstede, Nevele.)

Zolang dit echtpaar daar woonde werden hof, schuur en kruis met het perkje goed onderhouden.

Nadat het echtpaar Dhaeyere - De Coster waren verhuisd bleef het hoefetje leeg staan. Het is eigendom van André en Maria Vandervennet uit Merendree die er niet naar om zagen. Ook „Beelaerts kruis” begon te vervallen. Nu hangt de nis er scheef bij, de Christus heeft zijn armen moedeloos laten zakken; ze dreigen zelfs af te vallen. Ook het perkje ligt er verwaarloosd en met onkruid overgroeid bij.

Ligt hier geen taak voor het „Veldeke-comité”?

Het kruis ligt langs de oude weg naar het Veldeke. Met weinig kosten kan het beeld gerestaureerd worden. Het zou het „Veldeke-comité” zeker sieren mocht het naast het inrichten van kermissen een stukje patrimonium voor de toekomst bewaren.

A. JANSSENS, Nevele

Voor het opstellen van deze tekst werd gebruik gemaakt van de bevolkingsregisters van Nevele van 1808, 1846, 1856 en 1868 en de bidprentjes uit de documentatie van het museum Rietgaverstede te Nevele.

Mondelinge gegevens werden verstrekt door wijlen Theodiel De Vogelaere die eertijds de herberg „St.-Anneke” openhield.

VIJFTIG JAAR GELEDEN: MAKEN VAN HOEVEKAAS TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG

In deze reeks „Vijftig jaar geleden” nemen we een artikel op over kaasfabricatie op de hoeven tijdens de tweede wereldoorlog omdat dit in die periode zeer zelden gebeurde. Wel maakten sommigen voor zichzelf een klein kaasje, als ze aan volle melk konden geraken.

Op het platteland was de voedselvoorziening meestal geen probleem, de mensen trokken hun plan. In de stad was het slechter gesteld. Door de durf van onze landbouwers, want ze konden er zeer zware boeten voor krijgen, werden er allerlei zaken en middelen uitgedacht om toch te voldoen aan de grote vraag van de stedelingen, en hun tussenpersonen, naar voedsel. Van bij het begin van de bezetting was het ten strengste verboden graan, aardappelen, vlees, melk en boter te verkopen aan particulieren. Alles diende geleverd te worden om de voedselbevoorrading van de bevolking te verzekeren. Maar onze bevolking had al ondervonden dat er wel voldoende rantsoenzegeltjes waren maar dat de produkten niet aanwezig waren of afgevoerd waren naar de bezettende macht.

Onze landbouwbedrijven werden geschat en de opbrengst van al hun produkten dienden ze te leveren volgens het geschatte quorum. Goede en hardwerkende landbouwers produceerden meer dan ze dienden te leveren, zo hadden ze een klein overschot.

Ook de melk moest geleverd worden. Grote hoeven verwerkten tot rond 1940 meestal zelf hun melk: er werd gekarnd, afgeroomd en geboterd. Doch dit was ook vanaf 1940 verboden. De karn en afromer werden verzegeld en konden dus niet meer worden gebruikt. Regelmatig kregen de landbouwers controleurs op bezoek die de geplaatste zegels nazagen. Ook in de woning werd soms rondgekeken op zoek naar iets wat verboden was. Toch hadden onze landbouwers de moed en de durf om voedsel te produceren dat meestal naar de stad werd gevoerd. Zo werd op de hoeve naast boter ook kaas gemaakt. Op de hoeve van onze zegspersoon hadden ze acht koeien. Door de uitstekende verzorging gaven die melk af met een gehalte van 38 tot 39 vetgraden. Doordat het geschatte vetgehalte niet zo hoog lag, had onze zegspersoon een klein overschot van melk per koe. Acht overschotjes gaven tesamen een emmer melk. Daar op vele hoeven geboterd werd in de „duik”, werd op de hoeve van onze zegspersoon ook hoevekaas gemaakt.

Ook dit werd op verdoken wijze gedaan. Telkens men dit werk uitvoerde werd de toegang tot de hoeve goed in het oog gehouden.

In een emmer volle melk werd wat zout gemengd, de emmer werd onder de Leuvense stoof gezet om lichtjes te verwarmen. Zo kon de melk rijpen, en men

kreeg „wei”. Bij de wei werd een weinig stremsel gevoegd, een produkt dat men bij de apotheker kocht. De melkwei bleef zo ongeveer een halve dag staan en begon te klonteren. Met een visspaan werden de klonters er uit gevist en in een fijn linnendoekje, ook „edeldoek”, gelegd. Met de handen werd al het sap uit de klonters geperst. Het sap werd opgevangen in een emmer en met het diervoeder gemengd. Na het uitduwen bleef een stolp over die in een vergiet werd gelegd om het laatste te laten uitlekken. Dan kwam de natte kaas in een stenen kom terecht om er een ronde vorm aan te geven. De doorsnede van de kom schommelde tussen de tien en de twintig centimeter. De slappe kaas moest dan gedroogd worden, wat gewoonlijk drie dagen in beslag nam. Naar gelang van de droogte bekwam men een, eenenhalf, eendriekwart en soms twee kg kaas. Vanaf 1942 waren er zinken vormen in de handel die een doormeter hadden van vijftien centimeter en een hoogte van negen centimeter, het omhulsel en de bodem was voorzien van kleine openingen langswaar het sap kon afvloeien.

De hoevekaas had geen kleurstof zodat ze zo wit was als de melk zelf. De verkoopprijs op de hoeve schommelde tussen 85 en 125 fr. naargelang van de droogtegraad. Hoe droger de kaas was hoe lichter hij woog, dus hoe duurder hij verkocht werd. De kazen werden hoofdzakelijk gemaakt op bestelling. Gewoonlijk hadden ze een gewicht van een kilogram, dit om de bollen gemakkelijk te kunnen meenemen in een kleine tas en zo niet op te vallen in geval van controle. Onze Nevelse hoevekaas had Gent als eindbestemming. Werklieden die in de stad werkten namen hem mee in hun eetransel en bezorgden hem aan tussenpersonen. In Nevele had men ook een woning waar de kaas werd verzameld en er werd afgehaald om zo naar Gent te worden gebracht.

A. JANSSENS, Nevele

Mijn oprechte dank gaat naar mijn zegspersoon mevrouw Elza Van Hal, wed. Frans De Ketelaere. De namen van personen die kazen verhandelden of centraliseerden in Nevele heb ik met opzet niet meegedeeld.

VIJFTIG JAAR GELEDEN: J. VAN MESSEM KRIJGSGEVANGEN GENOMEN EN GERED TE NEVELE (*)

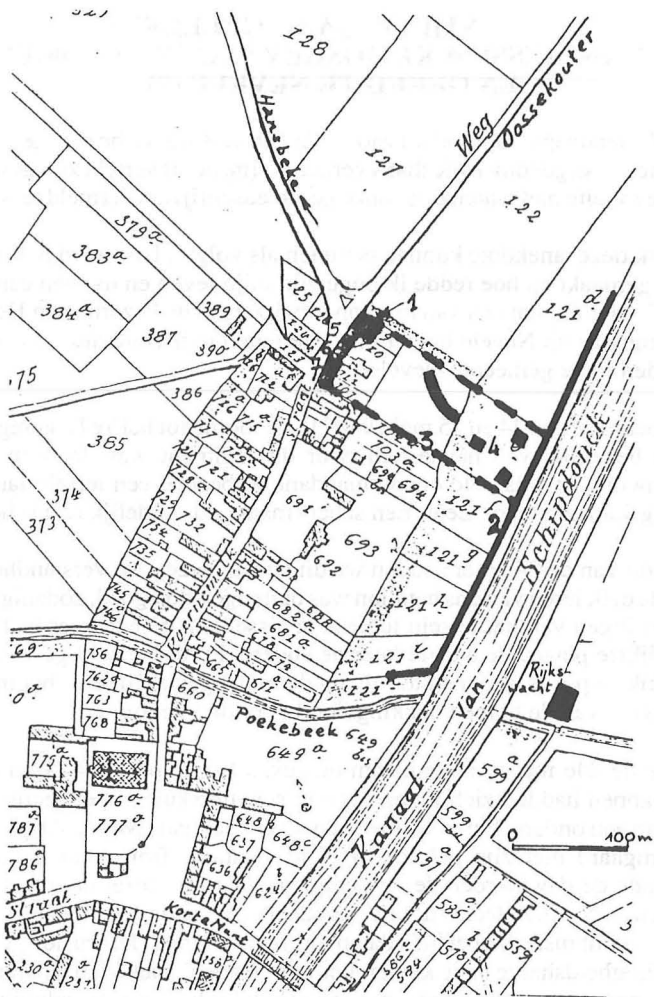
In de achttiendaagse veldtocht 1940-1945 zijn vele tragische of eigenaardige momenten voorgekomen die thans vergeten zijn, nooit verteld zijn geworden of die de moeite niet waren door onze geschiedschrijvers vermeld te worden.

Zo zou ik deze anekdote kunnen betitelen als volgt: „Hoe werd ik krijgsgevangen gemaakt en hoe redde ik ongewild mijn leven en dat van een Duits soldaat?” Het feit dat een van mijn onderwijzers in de kazerne van Heverlee afkomstig was uit Nevele bracht me deze feiten in herinnering daar ze zich afspeelden in de gemeente Nevele.

Wat gebeurde er op 24 en 25 mei 1940? Ik behoorde tot het 7e Linieregiment. Hoe de bezetting van het terrein door dit regiment was, laat ik buiten beschouwing. Ik was pelotoncommandant en bezette een terrein langs het afleidingskanaal van de Leie. Een schets maakt dit duidelijk (zie schets).

Ik de loop van de 24e mei hadden we dit terrein bezet. De verstandhouding tussen de officieren van ons bataljon was buitengewoon goed, zodanig dat we bij bezettingen van het terrein telkens afwisselden, de ene keer had die de gevaarlijkste plaats, de andere keer de andere. In dit bepaald geval was de gevaarlijkste plaats het open terrein en de minst gevaarlijke de boomgaard, die omwille van de bomen dekking bood voor de vliegtuigen.

Het was de 24e mei mijn beurt om de gevaarlijkste plaats te bezetten. De manschappen hadden zich ingegraven in schutterskuilen, per sectie onder bevel van een onderofficier. Ik meen dat ik er vier had. Mijn collega bezette de boomgaard met zijn peloton. Wel te verstaan, front naar het kanaal. Gedurende de dag werden de verdedigingsplaatsen bezet door alle manschappen. 's Nachts slechts door een gedeelte, het andere gedeelte van mijn peloton mocht rusten in het huis dat in mijn sector stond. Dat rusten gebeurde voorzichtigheidshalve in de kelder, het was „slapen” met ogen en oren open, even indommelen en dan weer met een schok bij het minste geluid wakker worden. Plots in die nacht van 24 op 25 mei werden we bestookt door een hevig artillerievuur. Het huis schudde op zijn grondvesten, deuren en vensters kletsten open en iedereen scharrelde zijn uitrusting bij mekaar en spoedde zich naar buiten en zocht heil in zijn schutterskuil. Het artillerievuur had opgehouden, maar niemand dacht eraan terug naar het huis te gaan. We bleven dus allen in onze verdedigingsstelling. We vernamen ondertussen dat

- Legende: 1. huis van André De Bruycker
 2. lange haag
 3. prikkeldraad
 4. schuttersputten en loopgraven in de weide van Alfons Van Haver
 5, 6, 7. huizen
 Ontwerp: A. Janssens, tekening: G. Schaeck

in de sector van mijn collega (in de boomgaard) verschillende soldaten gekwetst waren, evenals de pelotoncommandant (mijn collega) die een stuk van een projectiel in zijn been had gekregen. Hij werd afgevoerd, ik heb hem gedurende de verdere veldtocht niet meer gezien. Het gerucht liep dat de Duitsers er in geslaagd waren het kanaal te overschrijden en dat ze langzaam maar zeker de compagnies en pelotons die langs het kanaal lagen in de rug aanvielen en overrompelden. Ik weet niet meer of het in de voor- of namiddag was, maar plots hoorden we uit het peloton van rechts, dat nu onder het bevel van een onderofficier stond, een korte schermutseling en dan schreeuwen: „Geef U over, de Duitsers zijn hier!” Dit schreeuwen en roepen hield lang aan.

In mijn jong enthousiasme meende ik daar iets te moeten aan doen. Tot eer van mijn soldaten moet ik zeggen dat niemand die kreten beantwoordde, maar dat ik integendeel het geklik van het aanspannen van de geweren hoorde. Ik riep vlug mijn vier onderofficieren bij me in mijn schutterskuil en loopgracht en wilde hen een plan voorleggen om een tegenaanval uit te voeren tegen de Duitse bezetters van het peloton rechts. En nu komt het!... M'n onderofficieren waren bij me in mijn put en ik begon m'n uiteenzetting...

Plots zag ik m'n vier onderofficieren naar boven kijken, achter mijn rug, de ogen wijd geopend en langzaam, heel langzaam gingen de armen de hoogte in. Boven aan de rand van de kuil stonden twee Duitse soldaten, hun wapen gericht op ons, de minste beweging zou ons fataal geweest zijn. Trouwens, onze wapens lagen niet in ons onmiddellijk bereik. We moesten één voor één uit de kuil. Ondertussen waren meerdere Duitsers aangekomen, ze verzamelden de onderofficieren en soldaten tot aan het jaagpad en deden ze voortgaan in de richting van het dorp onder geleide van een paar Duitsers, terwijl de anderen hun opmars voortzetten in de richting van de eenheid links van mij gelegen. Dit was onze gevangenneming. Het lijkt allemaal eenvoudig, maar die zeer korte episode heeft een onvergetelijke indruk nagelaten. Tracht in uw geest die gebeurtenis in beeld te brengen!!

Persoonlijk verkeerde ik in shocktoestand, zodanig dat wanneer de Duitsers me voor een muur hadden gezet om me te fusilleren, ik geen krik zou hebben gegeven. Er was een onbegrijpelijke onverschilligheid over me gekomen, niets kon me nog deren! Ook mij wezen de Duitsers de richting van het jaagpad langs het kanaal langswaar het merendeel van mijn soldaten reeds waren vertrokken. Ze hadden me tot dan toe niet herkend als officier. Met lamme voeten en slenterend daalde ik af tot aan het kanaal. Ik gooide mijn pistool G.P. ongemerkt in het kanaal, mijn zakken staken vol munitie voor datzelfde wapen en ik pitste die kogeltjes spelenderwijs in het water. Even

verder aan de hoek van de haag en het jaagpad stond een Duitser die een Belgisch soldaat aan 't fouilleren was. Plots hoorde ik een kreet uit die richting. Ik had de indruk dat die Belg een stamp onder zijn broek gekregen had van die Duitser, de oorzaak van die kreet was me helemaal niet duidelijk. Feit is dat ik plots, impulsief zonder het te willen, tot bij die Duitser liep en me voorstelde als officier. „Wat!” zei hij „officier”. Onmiddellijk vroeg hij mijn wapen, maar ik kon hem gelukkig alleen een lege holster aanbieden. Hij gromde wat, sloeg op mijn zakken, keelde nog wat in het Duits, waar ik geen snars van verstond en toen moest ik mijn officiersgordel afgeven, mijn verrekijker en mijn veldfles (deze was mijn persoonlijke eigendom en was van burgerlijke makelij - een kostelijk stuk!). Enfin ik was alles kwijt en mijnheer de Duitser hing alles over zijn hals!

Maar nu kwam de kat op de koord. We stonden dus op een tweetal meter van de hoek van de haag op het jaagpad. Mijn Duitser met de rug naar de haag, ik voor hem. Achter mij het jaagpad en het kanaal. Ik wist dat de eenheid die links van mijn peloton lag een machinegeweer had dat heel dat jaagpad in onze richting bestreek. Plots begon dat machinegeweer te ratelen, de kogels sloegen achter mijn hielen in op één meter van mij af, de asse ketste naar omhoog en dat vuur kwam steeds dichterbij! Plots, ondoordacht in een reflex, duwde ik met beide handen op de borst van de Duitser, die viel achterover tegen de haag en vleide zich in een smalle ondiepe greppel juist vóór de haag en ik boven op hem! Daar lagen we en geen van ons beiden verroerde nog, maar we waren gedekt tegen het vuur van het machinegeweer. Hoe lang hebben we daar roerloos gelegen? Enkele minuten? Enkele seconden? Ik weet het niet, maar op dat ogenblik duurde dat héél lang terwijl de kogels op korte afstand van ons in de grond ketsten. Eindelijk hoorden we daar ook geroep en getier, die eenheid was ook weer overrompeld en het vuur zweeg!

Ik stond recht, nog altijd onverschillig, klopte ik het vuil van mijn kleren, trok mijn kapoot in de plooiën, mijn helm recht op m'n kop en daar stond ik. Mijn Duitser stond eveneens recht, glimlachte even, alle brutaliteit was verdwenen, hij gaf me een dankbaar klopje op de schouder en wonder boven wonder, ik kreeg alles terug, gordel, verrekijker, veldfles, behalve de holster van mijn pistool... daar kon ik toch niks mee doen!

Toen keek hij even rond en aan de gevel van het huis in mijn stelling stond een verlaten fiets. Hij wees naar die fiets, ik mocht hem hebben en verdwijnen. Voor het eerst glimlachte ik ook even tegen hem, in het weinige Duits dat ik kende bedankte ik hem. Hij wees me de richting naar de verzamelplaats die ik moest inslaan. Hij lachte zijn tanden bloot en verdween in tegenoverge-

stelde richting. Ik was helemaal alleen, maar op de kasseiweg achter mijn stelling was het een komen en gaan van Duitse soldaten. Langzaam, op mijn dooie gemakken, ging ik de richting uit die de Duitser me had aangewezen. Richting Neveledorp langs het kanaal, richting voor maanden krijgsgevangenschap en terwijl ik wandelde dacht ik er aan: „Wat zou ik een prachtdoel geweest zijn voor een Duits geweer, een vluchtend fietsend Belgisch officier!”

Wie dit ooit te lezen krijgt, de schrijver ervan heeft dit neergepend om plezier te doen aan een inwoner van Nevele. Hij is geen held en heeft nooit een held willen zijn. Hij deed enkel zijn plicht, bezorgd ook om het lot van zijn manschappen en ik herhaal, die manschappen hebben hun plicht gedaan, kenden niets tegen de overmacht en werden eervol krijgsgevangen genomen.

Deze anekdote onder de vele schijnt eenvoudig, op het humoristische af, maar ik verzeker u op het ogenblik zelf was het tragisch, dodelijk beanstigend. Alle handelingen geschieden in shocktoestand, onbewust, in reflex om zelfbehoud!

J. VAN MESSEM

Naschrift van A. JANSSENS

Op 25 mei lag de pelotonoverste in de woning van André De Bruycker. Dit huis was het laatste van de Kernemelkstraat aan de kasseiweg. De schutterskuilen lagen in de weide van Alfons Van Haver; die weide was langs de kant van het kanaal met een haag afgezet, daarachter lagen de kuilen en loopgraven. Het huis lag een 200 meter ten westen van de putten. Vanuit hun stellingen zagen de soldaten zeer duidelijk de oude rijkswachtkazerne. Ze zijn krijgsgevangen genomen op 25 mei in de voormiddag en weggevoerd. Op 26 mei was heel de sector, ook Neveledorp, opnieuw bezet door de 2e Jagers Te Voet, die de stellingen van het 7e Linie bezetten tot de avond van 27 mei 1940.

(*) Ons bestuurslid Dirk Heynssens leerde de auteur van dit artikel kennen tijdens zijn legerdienst in 1982 te Heverlee. De heer Van Messem was als gepensionerd onderwijzer directeur van de school voor dienstplichtige analfabeten te Heverlee. Hij was afkomstig uit het Leuvense.

VIJFTIG JAAR GELEDEN, EEN PAAR BEMERKINGEN (*)

Bij het doorlezen van de interessante bijdrage van Julien Lanckzweirt over zijn belevenissen gedurende de tweede wereldoorlog wil ik graag een paar bemerkingsen maken, teneinde een stuk geschiedenis in de juiste context te plaatsen. Ze doen uiteraard niets af van de waarde van de tekst.

„aanmelding op de Kommandantur”: men diende zich aan te melden niet bij de Kommandantur maar bij de *Werbestelle* die toen gevestigd was in de St.-Margrietstraat nr. 28 te Gent. In hetzelfde gebouw was Radio Vlaanderen ondergebracht; de burelen van de *Werbestelle* lagen achteraan in de hof, men diende de poort door te gaan en zo kwam men in *Zimmer 23*. Op deze gronden is nu de Volkskliniek gebouwd. Personen die zich niet aanmeldden of onderdoken werden met hun dossier afgevoerd naar de *Werbestelle-Nebenstelle* gelegen in een gebouw Kalanderberg nr. 1, nu is daar de Handelsrechtbank gevestigd.

„wat niet in de smaak viel van de Vlaamse Wachters”: in de lokalen van de *Werbestelle* waren geen Vlaamse Wachters aanwezig. De Vlaamse Wacht had een zuiver militair karakter. Wel had het burgerlijk personeel van de *Werbestelle* de hulp van geuniformeerde leden van de militie DEVLAGE (Duitse Vlaamse Arbeiders Gemeenschap) die toezagen of de opgeroepen persoon weigerde te tekenen of vrijwillig tekende.

Noten

Dossier *Werbestelle*, in de „Documentatie Museum Rietgaverstede”.
Over de Vlaamse Wacht, zie Jan VINCX, *Vlaanderen in Uniform 1940-45*, deel 2, uitg. Etnika, 1981.

A. JANSSENS, Nevele

(*) Zie J. LANCKZWEIRT, *Vijftig jaar geleden: Julien Lanckzweirt, een weggevoerde uit Landegem*, in *Het Land van Nevele*, jg. XXI (1990), afl. 4, blz. 231 - 233.

SPREKENDE STEEN IN POEKE

„Pelias Hasta”

Bovenaan in het fronton van de voorgevel van het kasteel van Poeke prijkt het stenen wapenschild van de adellijke familie Pycke de Peteghem. De telgen van de familie bewoonden het kasteel van 1872 tot 1955.

Tijdens een rondleiding in en rond het kasteel een paar jaar geleden, stelde iemand aan gids Luc Stockman de vraag wat de spreuk in het wapenschild „Pelias Hasta” betekende. Luc gaf als verklaring „Ja, zelfs tot de strijd”. Hij had die verklaring overgenomen van ons bestuurslid Irène Buysse van Poeke. Hij vermeldt trouwens dezelfde verklaring in „De Geschiedenis van Poeke” op blz. 31.

Zelf was Luc echter niet zo zeker van de juistheid van deze verklaring. Ik twijfelde met hem.

Toen ik nadere uitleg vroeg aan juffrouw Irène Buysse, verzekerde ze me dat ze de verklaring van de spreuk verscheidene keren gehoord had uit de mond van barones Ines Pycke de Peteghem zelf. De barones had haar meer dan eens gezegd dat de spreuk van Spaanse herkomst was en „Ja, zelfs tot de strijd” betekende. Juffrouw Irène wist echter niet op wie of wat de barones zich baseerde voor haar uitleg.

Een nauwkeuriger verklaring kwam ik op het spoor dank zij de hulp van ons bestuurslid Jozef Vandecasteele. Hij vond een nadere uitleg over de spreuk in de „Dictionaire des cris d'armes et devises” van O’Kelly de Galway, uitgegeven in Brussel in 1865.

Gewapend met deze gegevens probeerden we de juiste betekenis van deze Latijnse wapenspreuk van de laatste kasteelheren van Poeke te verklaren.

Het kernwoord van de spreuk is de vrouwelijke nominatief „hasta” wat „speer, lans” betekent. Bij „hasta” is het attributief adjectief „Pelias” toegevoegd, wat „Pelisch” of „van de Pelion” betekent.

Een volgende vraag die zich opdringt is uiteraard de vraag naar de betekenis van „Pelisch” of „van de Pelion”.

De verklaring van O’Kelly verwijst rechtstreeks naar de beroemde Griekse held Achilles uit het heldenepos „De Ilias” van Homeros. We zochten dus op of er in het levensverhaal van de Griekse held Achilles sprake was van „Pelisch” of „Pelion”.

We achterhaalden dat Achilles de zoon was van Peleus, de koning van de Myrmidonen in Thessalië in Noord-Griekenland. Deze koning Peleus schonk zijn zoon Achilles een uitzonderlijke speer of lans, die de eigenschap bezat zowel goed als kwaad voort te brengen. Ze kon vijanden verwonden maar ze kon evenzeer de wonden genezen die ze zelf veroorzaakt had. Deze speer was

Een van de obiits die nu opgehangen is tegen de wand van de toegangshal aan de achterzijde van het kasteel van Poeke.
(Foto Stefaan Robijt, Lotenhulle.)

gesneden op de hellingen van de Pelion, een berg in Thessalië, de landstreek van herkomst van Achilles.

Deze speer van de jonge, roemrijke Griekse held Achilles speelde een belangrijke rol tijdens het langdurig beleg van de stad Troje door de Grieken, ook wel de Trojaanse oorlog genoemd. Toen de verzamelde Griekse legers op weg waren naar Troje, verwondde Achilles met zijn speer een zekere Telephus, de koning van Mysië. Achteraf belegerden de Grieken jarenlang tevergeefs de stad Troje waar de Trojaanse koningszoon Paris zich met de geschaakte Griekse koningin Helena schuilhield.

De Griekse belegeraars besloten tenslotte het orakel te raadplegen en de hulp van de goden in te roepen.

Het orakel deelde mee dat ze de stad Troje enkel met Telephus' hulp zouden kunnen innemen. De door Achilles' speer gewonde Telephus - wiens wonde in de loop van de jaren niet geheeld was - werd naar Achilles gebracht. Het orakel had immers voorzeggd dat alleen hij die de wonde had toegebracht, haar ook kon genezen. De wonde genas onmiddellijk door een weinig roest van Achilles' speer.

Achteraf zijn de Grieken erin geslaagd de belegerde stad in te nemen, maar dat is een ander verhaal.

Voor ons verhaal is vooral de wonderbare speer van Achilles belangrijk. Die lans of speer was een vast attribuut van Achilles. Op antieke vazen vind je Achilles meestal leunend op zijn lans afgebeeld. In het beroemde Ilias-verhaal van Homeros wordt Achilles trouwens steevast aangeduid als „de speervechter”. Tot in onze tijd wordt de uitdrukking „de lans van Achilles” overdrachtelijk gebruikt om er begrippen als de liefde of de pers mee aan te duiden: ze kunnen kwetsen en zalven tegelijkertijd.

Op het wapenschild houden de leeuwen samen een speer vast. Het ligt voor de hand dat die speer verwijst naar de speer van de Griekse held.

De speer verwijst bovendien rechtstreeks naar de familienaam Pycke de Peteghem. Het woord „pijke”, afkomstig van het Franse „pique”, is immers een synoniem voor piek, speer of lans in veel Vlaamse dialecten.

Ook taalkundig past de wapenspreuk „Pelias Hasta” dus uitstekend in het familiewapen van de Pycke de Peteghems. Het wapenschild zelf wordt door Jozef Vandecasteele als volgt beschreven in ons tijdschrift *Het Land van Nevele*, jaargang 12, aflevering 1, p. 395: „*Gevierendeeld: in een en vier van zwart met twee naar elkaar toegewende leeuwen van goud, getongd en gespoord van keel, houdende een gouden lans in paal die Pycke is; in twee en drie van keel met vijf ringen van zilver in Sint-Andrieskruisvorm geplaatst...*”

Samenvattend mogen we besluiten dat de interpretatie van de spreuk die de laatste barones Ines de Pycke de Peteghem voor ogen zweefde al te vrij

Het stenen wapenschild van de adellijke familie Pycke de Peteghem dat het fronton van de voorgevel van het kasteel van Poeke siert.
(Foto H. Strobbe - Verplancke, Lotenhulle.)

vertaald is. Voor ons betekent de Latijnse spreuk „Pelias Hasta”: de Pelische speer, dit is de lans van Achilles.

De spreuk komt niet alleen voor op het wapenschild in het fronton van de voorgevel van het kasteel. De spreuk met het wapenschild siert ook de smeedijzeren haardplaten in vijf haarden van de gelijkvloerse verdieping.

De zeer mooie haardplaat in de grote haard van de toegangshal aan de achterzijde van het kasteel is een prachtstuk. Ze kan een opknapbeurt best verdragen en ze verdient het want het is - zoals de andere platen - een uniek stuk smeedwerk.

Voorts vind je de kenspreuk op de vijf obiits van de familie Pycke de Peteghem die de wanden sieren van de bovenvermelde toegangshal van het kasteel.

Deze obiits (= meestal houten gedenkplaten, beschilderd met het wapenschild en met de geboorte- en overlijdensdata van adellijke personen) hingen oorspronkelijk in de kerk van Poeke, zoals dat de traditie was en is in vele Vlaamse dorpskerken. Dit eervol voorrecht stamt uiteraard uit de tijd dat de baron en de pastoor „twee handen op één buik” waren. Juffrouw Irène Buysse vertelde me dat de obiits uit de kerk van Poeke verdwenen zijn in 1958, het jaar waarin de kerk herschilderd werd. Met het oog op de uitvoering van deze schilderwerken werden de vele obiits van de wanden verwijderd. Heel wat oude obiits van vroegere kasteelheren of kasteelvrouwen vielen toen ongewild naar beneden doordat ze zo vermolmd waren. Verscheidene obiits bestonden uit beschilderde doeken in kaders, die door ouderdom echt verpulverd waren. Het bisdom oordeelde - terecht of ten onrechte - dat ze niet hersteld konden worden. De mensen van Poeke hadden in die tijd trouwens weinig zin om die symbolen van hun broodheren van de ondergang te redden. Integendeel, na zovele eeuwen van onderdrukking door het kasteel konden ze in 1955 het jaar waarin de barones stierf, eindelijk herademen. „Schrijf maar dat iedereen eindelijk een zucht van verlichting slaakte!” zegde juffrouw Irène me. De meeste Poekse zagen die adellijke „kaders” liever niet meer in de kerk hangen. Ze hadden lang genoeg de dwang en willekeur van die heren van het kasteel ondergaan.

Pastoor Leo de Jaeger kon evenmin goed opschieten met de laatste barones, zodat hij er zeker niet voor geijverd heeft om de obiits opnieuw in zijn kerk op te hangen.

Deze adellijke attributen zijn achteraf in alle stilte naar het kasteel zelf verhuisd. Nu zijn het stille getuigen die blijvend herinneren aan de voorbije grootsheid van de adellijke familie Pycke de Peteghem.

A. STROBBE

EEN MEIGEMS SMEEKSCHRIFT

Tussen een aantal affiches en enkele brieven handelend over Meigem stak er een smeekschrift door de inwoners van Meigem gericht aan hun gemeentebestuur betreffende de slechte toestand van het wegenet.

Men moet bedenken dat Meigem in het midden van de vorige eeuw zeer landelijk gelegen was. Het dorp zelf had een bestrating met kasseien, doch wanneer men even buiten de bewoonde kern kwam waren het aardewegen. De verbinding van het dorp naar de weg langs het kanaal kwam maar tot stand eind 1860. De weg naar Zeveren en naar Nevele, de kouter genoemd, was een aardeweg. Een andere weg lopende van het dorp naar de weg Nevele-Vinkt, die men de Molenkouter noemde, lag er zeer erbarmelijk bij. Deze Molenkouter met zijn zomers zand en zijn winters slijk was een doorn in het oog van de inwoners, vandaar het smeekschrift. Vermelden we nog dat in 1675 die weg bekend stond als *Lijkstraat*, later werd het *Molenkouter*, ook nog *Weg naar Nevele*, heden heet deze straat *Berg*.

Het zou echter nog een tiental jaren aanslepen vooraleer Meigem een kasseiweg kreeg die uiteindelijk na de tweede wereldoorlog zou vervangen worden door de huidige brede betonweg.

Het smeekschrift:

Meijghem 10 Maert 1850

Mijnheeren,

We ondergeteekende allen inwoners van Meijghem nemen het voor een pligt U te verzoeken de noodige maetregelen te willen treffen en in het werk te stellen ten einde een verbintenis te bekomen voor kalsijdeweg langs de Molenkouter met de eender wegen van het land van Nevele. Zij denken, Mijnheeren, dat het onnoodig is op de voordeelen van de alternoodzaekelijk werk aen te dringen en hopende dat hun smeekschrift bij U allen een gunstig bijval zal verkrijgen, verzoeken U de hoogste achtingste gevoelens te willen aanveerden.

Aen heeren Burgemeester, Schepenen, raedsleden van de gemeente Meijghem.

A. JANSSENS, Nevele.

„HET LAND VAN NEVELE” 1990, JAARGANG XXI, INHOUDSANALYSE

- BOLLAERT, (A.),
De Franse bezetting in Poesele en wat eraan voorafging, blz. 3-30.
- BOLLAERT, (A.),
Vijftig jaar geleden: Poesele, mei 1940... om en rond het tramstation,
en het verhaal van enkele bureu, blz. 179-185.
- BOLLAERT, (A.),
Sprekende stenen te Poesele, blz. 309-310.
- BOLLAERT (A.) & JANSSENS, (A.),
Mensen uit ons heem (VI). De Poeselse beeldhouwer Blondijn Van
Haver, blz. 234-245.
- HUYS, (P.),
Sprokkelingen uit het kerkarchief van Vosselare, blz. 152-157.
- HUYS, (P.),
Erfelijke renten gehypothekeerd op huizen in Nevele (uit de kerkreke-
ning van Vosselare over 1799-1800), blz. 198-203.
- JANSSENS, (A.),
Mensen uit ons heem (III): Theodoor Janssens, blz. 31-50.
- JANSSENS, (A.),
Een inwoner van Merendree in het leger van Napoleon, blz. 68-76.
- JANSSENS, (A.),
Vijftig jaar geleden: Winterhulp te Nevele, blz. 87-98.
- JANSSENS, (A.),
Mensen uit ons Heem (IV): Felix Berijngier, blz. 99-111.
- JANSSENS, (A.),
Sporen van het Daensisme in het Land van Nevele, blz. 122-128.
- JANSSENS, (A.),
Het echte Slimke Snoeck, blz. 140-143.
- JANSSENS, (A.),
Zeveren in feest, blz. 144-146.
- JANSSENS, (A.),
Het eerste vliegtuig boven Nevele en Vosselare, blz. 147-151.
- JANSSENS, (A.),
Vijftig jaar geleden: Theofiel Coen uit Vosselare, blz. 173-179.
- JANSSENS, (A.),
De verering van Onze-lieve-Heer-met-zijn-schortje te Landegem, blz.
204-207.
- JANSSENS, (A.),
Over sigaren, rookgerief en toebehoorten te Nevele, blz. 208-210.

- JANSSENS, (A.),
De gemeentelijke tekenacademie van Nevele, blz. 246-271.
- JANSSENS, (A.),
Kruisen langs onze wegen (I). Op Kerrebroek staat opnieuw een kruis,
blz. 272-278.
- LANCKZWEIRT, (J.),
Vijftig jaar geleden: Julien Lanckzweirt, een weggevoerde uit Lande-
gem, blz. 231-233.
- MAES, (D.),
Enkele namen uit de Visitatieverslagen van Merendree wat nader
bekeken, blz. 217-223.
- MARTENS, (A.),
Proeve van inventarisatie en datering van geïllustreerde postkaarten
van Hansbeke, blz. 51-68.
- MARTENS, (A.),
Allerhande tellingen te Hansbeke tijdens het Hollands Bewind, blz.
129-139.
- MARTENS, (A.),
Stichting van een Sint Pieters Gilde te Hansbeke, anno 1840, blz. 211-
216.
- MARTENS, (A.),
Tien stenen heiligenbeelden in de Sint-Pieters en Pauluskerk te
Hansbeke, blz. 279-289.
- MARTENS (A.),
De Lourdes-kapel te Hansbeke, blz. 290-295.
- MARTENS, (A.),
Theodoor Janssens te Nevele. Een toemaatje, blz. 296-298.
- MARTENS, (A.),
Wat zoal op een dynghedach in het eerste kwartaal van de 17e eeuw
beboet of beslecht werd, blz. 299-306.
- MARTENS, (A.),
Inboedel van de S. Maria kapelle aen den meulen van Meerendre, anno
1879, blz. 307-308.
- OOSTERHOUT, (K. Van),
Hansbeekse dichtsels: de Hans-beke, blz. 158-160.
- REDACTIE,
Bestuur van de heemkundige kring Het Land van Nevele vanaf de
stichting in 1970 tot op heden (1990), blz. 311.
- REDACTIE,
Mensen van Toen, blz. 312-313.

STROBBE, (A.),

Sprekende stenen in Lotenhulle, blz. 77-80.

Verslagen, blz. 161-168, 224-226, 314-320.

Boekbeoordelingen

D' HOORE A.,

Met smart recht uit het hart. Postume gedichten voor Christiane, Nevele, 1990, 94 blz. (LUYSSAERT J.), blz. 321-323.

K. DE GROOTE

HET ZUIVELCENTRUM TE BAARLE

Als men van St.-Martens-Leerne naar Baarle ging kon men in de Baarledorpstraat nr. 90 een grote plaat zien waarop in witte letters „Oostvlaams Komitee voor de melkkwaliteit” te lezen stond. Daar voerde men allerlei controles uit op de melkkwaliteit om die te verbeteren. Door de daling van het aantal melkveehouders diende de bovengenoemde dienst te fusioneren met gelijkaardige komitees van Antwerpen en Brabant. De nieuwe dienst nam zijn intrek te Lier onder de naam „Vereniging voor Melkkwaliteit”, het is een v.z.w. die gezamenlijk wordt beheerd door de melkveehouderij.

Door deze fusie zijn de gebouwen te Baarle vrijgekomen. De heer Julien Overmeire, de vroegere directeur van het Oostvlaams comité vatte het plan op om in de gebouwen een „Zuivelcentrum” in te richten. Op voorstel van de gedeputeerde De Cuyper, kocht de Provincie Oost-Vlaanderen de terreinen en gebouwen aan. Met zijn bekend doorzettingsvermogen begon de heer Overmeire de gebouwen opnieuw in te richten. Muren werden gesloopt, plaatsen omgevormd en waar nodig werd er bijgebouwd. Hij kreeg de volledige medewerking van de „Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten”, van de „Beroepsvereniging van melkveehouders,” van de „Zuivelindustrie”, de „Boerenbond”, „K.V.L.V.” en van de „Landbouwdienst van de Provincie Oost-Vlaanderen”.

Het resultaat mag gezien worden. Als men op het terein aankomt waarop de witgeschilderde gebouwen u toelachen, kijkt men op een mastodont van een boterkneder, een twee en half meter hoge kubus, afkomstig van de melkerij van Passendale. In Passendale moesten de ramen weggenomen worden om dit zeldzaam stuk, dat vierduizend kilogram boter kon bevatten, naar buiten te krijgen.

Van bij het betreden van de gebouwen komt men reeds in de sfeer. In de onthaalzaal toont een videofilm aan de bezoeker de herkomst van de melk. Iets wat onze jeugd niet meer weet, daar de melk nu in een fles aan huis wordt gebracht.

Daarna begint onder de deskundige leiding van de heer Julien Overmeire de rondleiding. Op een prachtige en aanschouwelijke wijze wordt het hand- en mechanisch melken voorgesteld, terwijl de bezoeker door het raam een antieke „koestal” kan bewonderen.

Verder komt men langs moderne keukens waar door groepen allerlei melkbereidingen kunnen geleerd worden en waar kooklessen met als thema „zuivel in de keuken” kunnen worden gegeven. De lessen lopen over een korte of langere duur naar de keus van de inschrijvers.

Vervolgens komt men in de kaaskelder waar meer dan honderd Belgische kazen zijn uitgesteld. Het gebouw herbergt een schat aan oude melk-, boter-

en kaastoestellen; van de kleine glazen karn voor geitemelk, over de hals- en buikkarn tot de grotere tuimelkarn. Men leert er alle bewerkingen kennen die men eertijds verrichtte om karnemelk, boter of kaas te maken op de hoeve. Aan het eind van de rondgang komt men terecht in een melkbar waar een zuivelconsumptie wordt aangeboden. Het hele opzet is geen lokaal of regionaal museum maar een landelijk dynamisch centrum, dat een bezoek overwaard is.

Voor inlichtingen „t "Zuivelcentrum", Baarledorpstraat nr. 90 te 9031 Dron- gen, tel. 82 47 96. De toegangsprijs voor scholen is 20 fr. per persoon, groepen betalen 50 fr. per persoon.

A.J., Nevele

**MENSEN UIT ONS HEEM (VI):
DE POESELSE BEELDHOUWER BLONDIJN
VAN HAVER.
RECHTZETTING**

In jg. XXI (1990), afl. 4, blz. 234 - 245 van Het Land van Nevele, verscheen onder bovenstaande titel een artikel van André Bollaert.

In noot 4 op blz. 243 is er sprake van Armand Pauwels uit Deinze. Het moet zijn Alfons Pauwels uit Deinze.

VERSLAGEN

Vrijdag 16 oktober 1990, lezing door dr. hist. Johan Decavele over: „Keizer Karel en de Gentse Stropdragers“ in Lotenhulle. Vijftiengint aanwezigen.

De heer Johan Decavele, afkomstig uit Aarsele, is de huidige stadsarchivaris van de stad Gent. Er waren ongeveer 25 toehoorders opgedaagd om te luisteren naar zijn voordracht over de figuur van keizer Karel. Vooraf wees de spreker op de belangrijkheid van het laat-middeleeuwse Gent. Gent was, in de vijftiende eeuw, na Parijs de grootste stad benoorden de Alpen. Gent dankte zijn middeleeuwse rijkdom aan de lakennijverheid. Het vroegere succes van de lakennijverheid maakte de Gentenaars blind voor de nieuwe economische ontwikkelingen die zich in de zestiende eeuw aandienden. Hun conservatisme leidde tot stagnatie en achteruitgang waardoor Gent zijn leidende positie aan Antwerpen moest afstaan. De verarming bracht automatisch het gevaar van sociale onrust en opstandigheid met zich mee.

De spreker wees op de rol van de humanisten en van de rederijkers als gangmakers voor de godsdiensthervorming die na 1550 onze streken en heel West-Europa in vuur en vlam zou zetten. Ook in Aalter en Lotenhulle kenden de zogenoemde protestanten veel aanhang.

De bestraffing van de opstandige Gentenaars door de in Gent geboren keizer Karel, heeft de dreigende godsdienstoorlog niet kunnen tegenhouden, integendeel. Keizer Karel was volgens de spreker een vorst die nog doordrongen was van het typisch middeleeuws ridderideaal. Hij beschouwde zich als de rechtstreekse gezagdrager van God op aarde. Als christelijk keizer voelde hij zich persoonlijk verantwoordelijk voor het ene ware geloof. Als hoofds ridder beschouwde hij het als zijn plicht te vechten voor dit door de tijd achterhaalde ideaal. Dat maakte hem tot een tragisch figuur, die gedoemd was zijn strijd tegen de tijd en tegen de vooruitgang te verliezen. Bijzonder boeiend was ook de uiteenzetting over de wisselende liefde - haatverhouding tussen keizer Karel en zijn geboortestad Gent en omgekeerd. De Gentenaars hebben er tot op de dag van vandaag moeite mee deze beroemde telg passend te eren. Keizer Karel van zijn kant heeft de Gentenaars hun vernederende bijnaam bezorgd, hun fiere stadsmuren gesloopt en hun aloude voorrechten afgenomen. Het klinkt misschien paradoxaal maar de spreker stelde dat het precies dank zij Keizer Karels drastisch optreden is dat Gent zich uiteindelijk bevrijd heeft van zijn eigen beknellend middeleeuws keurslijf. De ingebruikneming van een nieuw zeekanaal naar het Sas-van-Gent opende voor de Gentenaars nieuwe economische perspectieven die tot op vandaag een rol spelen.

De spreker bewees aan iedereen die aanwezig was dat geschiedenis interessant is, zin heeft. Het verleden is nooit volledig verleden tijd want veel van het oude leeft verder in onze tijd, in onszelf. Meer dan we denken en vermoeden.

A. STROBBE

Zondag 3 februari 1991, 21e statutaire vergadering en voordracht met dia's door dr. hist. Erik Thoen over: „Het landschap in het Land van Nevele”. Tweeënvijftig aanwezigen.

De spreker onderscheidde twee grote fasen in de geschiedenis van het agrarisch landschap in onze streek met het jaar 1250 als cesuur. Het Land van Nevele situeerde hij als een streek die van nature uit behoort tot het gesloten landschap van Binnen - Vlaanderen.

Het belangrijkste kenmerk van een gesloten landschap bestaat erin dat de onderscheiden percelen door levende afsluitingen bvb. bomen, struiken, hagen... begrensd zijn. Een open landschap daarentegen bestaat uit geen of slechts tijdelijk afgesloten percelen. De oorspronkelijke bewoning in het Land van Nevele bestond meestal uit alleenstaande hoeven met walgracht en met verspreide woningen eromheen.

Erna gaf de spreker ons een overzicht van de oorsprong van het cultuurlandschap van onze streek zoals we het aan de hand van geschreven bronnen kunnen reconstrueren.

In de Romeinse tijd overheerste nog in grote mate het natuurlandschap. De natuurbossen en de heidegebieden waren nog overheersend. Loslopende dieren zoals varkens, runderen en schapen vonden er hun voeding. Op oude kaarten vindt men de namen terug van deze uitgestrekte aaneengesloten bossen en heidevelden o.a. 't *Scheldeveld* dat zich uitstrekte van 't zuiden van Gent tot in Sint-Eloois-Vijve, het *Methelawoud* en het *Feret of Forestier*. Dit wat het gebied tussen Leie en Schelde betreft. De kouters waren volgens de spreker de enige micro-geografische cultuurlandschappen die teruggaan tot in de Romeinse tijd.

Tengevolge van de Germaanse invallen tussen de vierde en de zevende eeuw verminderde het aantal kouters aanzienlijk. Veel sites werden in die onveilige periode door de bewoners ervan verlaten. Pas vanaf de 7e eeuw steeg de bevolking in onze gewesten opnieuw. Tussen 1000 en 1250 kregen we geleidelijk aan zelfs een bevolkingsexplosie. Die ging gepaard met een intense ontginning van het natuurlandschap en ook met een beginnende stedelijke ontwikkeling.

Na deze algemene inleiding ging de spreker nader in op de verschillende soorten cultuurlandschappen in onze streek. Hij baseerde zich hierbij op de oudste geschreven bronnen waarin allerlei schenkingen vermeld staan.

Hij onderscheidde het *ager* of *agrum*, wat overeenstemt met ons Nederlands woord *akker*. Dit soort akkerland had volgens hem een gesloten karakter d.w.z. het was meestal door bomenrijen omgeven. De oppervlakte van een akker was gemiddeld 2 à 3 ha groot. Deze oudste Germaanse cultuurlandschappen kan men op het spoor komen door een nader onderzoek van hun benaming. Een benaming als „elzenakker” of „berkenakker” wijst erop dat de akker omzoomd was door elzen of berken. In Nevele vermeldde hij *den Hogen Akker* en *den Oostakker*.

De bebouwing, m.a.w. het in cultuur brengen van deze akkers, gebeurde door

middel van wisselbouw. Men bezaaide de akker enkele jaren lang met bvb. rogge en men liet het perceel vervolgens enkele jaren lang braak liggen. Terwijl het braak lag, liet men er het vee op los waardoor het opnieuw bemest werd. Ten slotte bezaaide men het opnieuw.

Een tweede soort cultuurland was de *cultura* wat overeenstemt met ons woord *kouter*. Een kouter was een stuk open landschap zonder afsluiting, gelegen op hogere, zelfdrainerende gronden die door hun ovale vorm voor hun eigen afwatering zorgden. De spreker noemde *den Dries* van Meigem als voorbeeld. Hij stelde dat zeer veel dorpen een grote dorpskouter hadden die meestal samenviel met de oudste bewoningskern. Voor Nevele was dat volgens hem hoogstwaarschijnlijk *den Ossekouter*. Hij verwees in dit verband naar het Romeins toponiem *Oceka* dat hij in een bron van 1146 aantrof. Dit *Oceka* stemt overeen met het Latijnse *Auceacum* wat „toebehorend aan Aucius” betekent. Het gehucht *Ossche*, later bekend als *Ossekouter*, gaat volgens hem terug op deze Romeinse benaming. Het is waarschijnlijk dat de vroegere heren van Nevele in een hoeve woonden, vlakbij de kerk, in de onmiddellijke omgeving van de Ossekouter, het oudste cultuurland van Nevele.

Op deze kouters kweekte men vooral graangewassen o.a. tarwe, haver, rogge... en paste men het drieslagstelsel toe. Daarbij werd de kouter in 3 stukken verdeeld. Elk stuk werd bezaaid met een apart gewas: wintergraan, zomerkoren en een stuk braakland dat wel mee omgeploegd werd.

Vanaf het jaar 1000 neemt het aantal gesloten landschappen geleidelijkaan toe.

Een eerste reden voor deze verandering van ons landschap verklaarde de spreker vanuit de economische evolutie. In onze streken was de individuele ontginning sterk ontwikkeld. De lokale heren waren wel fel gekant tegen die individuele ontginningen maar ze hadden te weinig macht om ze te verhinderen. Zelf verkozen ze open landschappen waarbij ze zich in natura via het *schoofrecht* (= 1/6e van de oogst) lieten betalen.

Een tweede reden bestond in het feit dat veel lokale heren onder invloed van de opkomst van luxegoederen in de steden liever in baar geld betaald werden. Met dat geld konden ze vlotter en directer luxe voeren. Ook dit verschijnsel resulteerde in een toename van de individuele ontginning van gronden wat op zijn beurt uitmondde in een uitbreiding van het gesloten cultuurlandschap. Als derde reden haalde de spreker aan dat de traditionele cijzen aan de heren niet aangepast waren aan de stijgende inflatie. Meer en meer lokale heren verloren geleidelijkaan hun macht en bezit ten voordele van grotere heren. De heren van Nevele bvb. breidden op die manier her en der hun macht en hun bezittingen uit. Deze bezittingen lagen her en der verspreid wat opnieuw resulteerde in een nauwgezetter afperking van de percelen, dus in een uitbreiding van het gesloten cultuurlandschap.

Tot slot vatte de spreker de grote lijn van zijn betoog nog eens samen: de geleidelijke overgang van een open naar een gesloten cultuurlandschap in onze streek.

Ondanks zijn degelijke kennis van zaken, slaagde de spreker er niet in de talrijke toeschouwers echt te boeien. Ik vermoed dat het kwam doordat de

mens te uitdrukkelijk afwezig was in zijn overigens goed gedocumenteerd verhaal.

Arnold STROBBE

Na een korte pauze, waarin de dorst kon worden gelaafd, gaf voorzitter Jan Luysaert een overzicht van de activiteiten van het werkjaar 1990 (zie hierna). Hij beklemtoonde dat ook in 1990 een extra inspanning werd gedaan om de kwaliteit van het tijdschrift te verhogen en bood zijn excuses aan voor het soms laattijdig verschijnen van „Het Land van Nevele”. Het uitgeven van een tijdschrift is vaak een onmogelijke rit tegen het uurwerk en dan mogen er onderweg geen hindernissen liggen.

Spreeker maakte voor 1991 goede voornemens en wierp meteen ook een blik in de toekomst. Naast de gebruikelijke lezingen zal energie gestoken worden in het tijdschrift „Het Land van Nevele” en in de uitbreiding van het Documentatiecentrum. In maart 1991 verschijnt ook het eerste nummer van het familiekundig tijdschrift „Mensen van Toen”, dat familiekundige artikelen en informatie zal brengen voor wie zijn voorouders heeft in het Land van Nevele. Zo komt er in het heemkundig tijdschrift „Het Land van Nevele” plaats vrij voor meer artikelen van heemkundige aard.

Een tevreden penningmeester A. Bollaert blikte terug op 1990. De financiële toestand is gezond en zo kon ook in 1991 het lidgeld behouden blijven op 450 fr. Leden die dat wensen kunnen vanaf maart 1991 de rekeningen en andere financiële documenten inzien in ons Documentatiecentrum.

Volgens de statuten waren volgende bestuursleden ontslagnemend en herverkiesbaar: André Bollaert, Yvonne De Vos, Daniël D'Hooge (afwezig wegens ziekte) en Jan Luysaert. Ze werden bij handgeklap door de vijftig aanwezige leden in hun functie bevestigd.

Het hoogtepunt van de statutaire vergadering blijft de uitreiking van de „Nevelse Huwier”.

Bij het tienjarig bestaan van de heemkundige kring werd de „Orde van de Nevelse Huwier” ingesteld. Door het toekennen van deze orde drukt het bestuur van de heemkundige kring zijn grote waardering uit voor verdienstelijke heemkundigen. Dit jaar werden volgende personen verheven in de „Orde van de Nevelse Huwier”: Luc Neyt (Tielt), André Bollaert (Poesele), André De Ké (Aalter), Albert Martens (Gent) en Yvonne De Vos-De Keere (Deinze).

Yvonne De Vos - De Keere

Hoewel Yvonne De Vos - De Keere in Deinze woont, dus buiten ons werkgebied, wedt zij op twee paarden.

Door haar Nevels verleden voelt ze zich met het Land van Nevele verbonden, maar als bestuurslid van onze kring werft ze vooral leden in die gemeenten die door de fusie bij Deinze behoren.

Als bestuurslid is Yvonne vooral bedrijvig bij het organiseren van activiteiten. Zo herinner ik mij hoe ze in 1989 een hele dag in Landegem ons „dreupelkot” heeft opengehouden op de Soete Beese, onder een (te) stralende zon. Ze heeft er veel borrels verkocht, er zelf alleen spuitwater gedronken.

Ook nu is het vooral Yvonne die het gastronomisch gedeelte van deze statutaire vergadering heeft verzorgd.

Als blijk van dank en waardering wordt zij verheven tot Prinses in de „Orde van de Nevelse Huwier”.

André De Ké

Hij behoorde tot de eerste leden van de heemkundige kring. Sinds 1959 is hij medewerker aan de „Gazette van Detroit”, de krant voor uitgeweken Vlamingen naar Amerika. André De Ké hield voor onze vereniging enkele voordrachten en schreef ook enkele bijdragen.

We kennen André De Ké ook als auteur van romans, eigenlijk zijn het vaak streekromans, waarvoor hij zijn inspiratie vindt in het verleden van deze streek. Ik vermeld hier: Rusthuis Bergmans (1964), De Fabriek (1966), De eerste tocht in het heelal (1968), Mijn jeugd onder de toren (1969), Er groeide geen onkruid (1972), Toespijs (1975), Koen (1979), Het fortuin (1985) en Pierlala (1989). Ook voor de ons allen bekende „Vlaamse Filmkes” schrijft André De Ké geregeld jeugdverhalen.

Omwille van deze veelzijdige heemkundige activiteiten wordt ook André De Ké Prins in de „Orde van de Nevelse Huwier”.

Luc Neyt

Hij woont in Tielt maar heeft nogal wat emotionele bindingen met de gemeente Merendree.

We leerden Luc kennen door zijn uitgave van de „Staten van goed van Merendree en Vinderhoute”. Weldra mochten we van hem enkele boeiende artikelen publiceren over Merendree. Zijn bijdragen munten uit door hun nauwkeurigheid en de zin voor het historische detail.

Luc Neyt is bovendien een bekend familiekundige en publiceerde o.m. nog de Staten van Goed van Belsele, Evergem. Hij is tevens bestuurslid van de heemkundige kring „De Roede van Tielt”.

Omwille van zijn heemkundige en familiekundige bijdragen in het algemeen en zijn kennis van het Merendreese verleden in het bijzonder wordt Luc Neyt Prins in de „Orde van de Nevelse Huwier”.

André Bollaert

Werd tien jaar geleden lid van ons bestuur en ontpopte zich tot een doorgewinterde heemkundige en Poesele-kenner.

Elke jaargang van ons tijdschrift bevat de laatste jaren boeiende artikelen van André.

Zijn liefde voor Poesele gaat zeer ver. Op zijn eentje geeft hij elk jaar een bedevaartvaantje van de H. Donatus uit en hij organiseerde ook tentoonstellingen o.m. over het onderwijs in Poesele en over Poesele zelf. Zijn meest indrukwekkende tentoonstelling gaf hij in 1985 over de donderheilige Donatus in West-Europa.

Als nauwgezet penningmeester zorgt hij ervoor dat onze vereniging alle financiële schommelingen op de wereldmarkt kan overleven.

André is ook medestichter van ons familiekundig tijdschrift „Mensen van Toen”. Ik geloof dat er redenen te over zijn om hem te verheffen tot „Prins in de Orde van de Nevelse Huwier”.

Albert Martens

Nog iemand die buiten de grenzen van het Land van Nevele woont is Albert Martens. Reeds heel vroeg was hij bestuurslid van onze vereniging, maar omwille van beroepsactiviteiten nam hij ontslag. Naarmate zijn pensioengerechtigde leeftijd naderde werd hij weer heemkundig actief en werd opnieuw bestuurslid. Berten is geboren en getogen in Hansbeke, kent zijn geboortedorp als zijn broekzak en heeft reeds een honderdtal artikelen over Hansbeke op zijn naam staan.

Zijn belangstelling voor heemkunde begon langs de familiekunde. Hij schreef o.m. de *Indices op de Staten van Goed van Hansbeke* en de *Geschiedenis van het Klooster van Hansbeke*, waarvoor hij een aanmoedigingsprijs kreeg van de Provincie Oost-Vlaanderen. Het verbaast ons dan ook niet dat Berten als familiekundige zijn schouders gezet heeft onder de oprichting van ons familiekundig tijdschrift „Mensen van Toen”.

Wegens een verblijf in het buitenland kon hij het ereteken van de Nevelse Huwier niet in ontvangst nemen.

Tot besluit van deze gezellige bijeenkomst werden aan de aanwezige leden brood met gatenkaas van Nazareth aangeboden bij een deugddoende trappist.

J. LUYSSAERT

ACTIVITEITEN 1990

- 20 januari 1990: Bezoek aan de tentoonstelling „Bouwkundig erfgoed in het kanton Nevele” o.l.v. Kathleen Lanclus.
- 4 februari 1990: 20e statutaire vergadering en uitreiking van de „Nevelse Huwier”.
- 4 februari 1990: Lezing door H. Van de Voorde over „De Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden”.
- 25 maart 1990: Lezing met dia's door A. Van Slycken over „De tragedie van de vondelingen in het Gentse in de 18e en 19e eeuw”.
- 22 april 1990: Medewerking aan de „Vijfde geschied-, volks- en heemkundige boekenbeurs voor Vlaanderen” in de St.-Pietersabdij in Gent.
- 13 mei 1990: Diavoorstelling door J. Janssens over „Mei 1940 in het Land van Nevele”.
- 18 mei 1990: Lezing door R. Ruys over „De schuttersgilden”.
- 29 juni 1990: Uitreiking van de J. Nieuwlandprijs te Hansbeke.
- 29 juni 1990: Uitreiking van de prijs voor geschiedenis aan bekroonde schoolkinderen uit het Land van Nevele.
- 7 en 8 juli 1990: Uitreiking van zelf ontworpen bedevaartvaantjes van de H. Donatus te Poesele.
- 28 oktober 1990: Onthulling van de gedenkplaat voor de Landegemse jurist J. Verplaetse en opening van de gelegenheidstentoonstelling.
- 16 november 1990: Lezing door J. Decavele over „Keizer tussen stroppen-dragers”.

PUBLICATIES 1990

Tijdschrift: "Het Land van Nevele" verscheen vier keer met in het totaal 322 bladzijden.

Extra-uitgaven:

- L. DE RUYCK, K. DE GROOTE, *Bibliografie van het Land van Nevele*, Nevele, 1990, 174 blz.
- A. STROBBE, *De St.-Sebastiaangilde in Poeke en Lotenhulle*, Nevele, 1990, 46 blz.
- Dr. jur. Juliaan Verplaetse, een groot rechtsgeleerde uit Landegem*, Huldebrochure en inventaris bij de tentoonstelling, Nevele, 1990, 9 blz.

HEEMMUSEUM „RIETGAVERSTEDÉ” NEVELE

Reeds sedert 1963 bevindt zich in Nevele een uniek heemkundig museum, dat op een mooie zomerse dag een bezoek loont. U vindt er o.m. volgende afdelingen:

- letterkunde: foto's en werken van Cyriel Buysse, Rosalie en Virginie Loveling, Aldhemar Camille Van der Cruyssen, Monika Van Paemel en Basiel De Craene;
- oorlogsgeschiedenis: de gevechten te Nevele en omstreken tijdens de twee wereldoorlogen;
- plaatselijke geschiedenis: archeologische vondsten, geschiedenis van de gemeenten, oude ambachten, negentiende eeuwse keuken, klederdrachten, pronkkamer;
- verder: landbouwgereedschap, wagenhuis, neo-gotisch tabernakel, fossielen, brandweermateriaal.

Het museum is toegankelijk tussen 1 mei en 1 november, elke eerste zondag van de maand van 14 tot 18 uur.

Na telefonische afspraak ((091) 71 51 66) zal conservator A. Janssens graag groepen ontvangen.

Adres: A.C. Van der Cruyssenstraat 60, 9850 Nevele.

Voorzitter

Jan LUYSSAERT
Veldestraat 26
9850 MERENDREE

Ondervoorzitter

Arnold STROBBE
Lokouter 12
9880 LOTENHULLE

Secretaris en bibliothecaris

Lieven DE RUYCK
Heistestraat 45
9850 LANDEGEM

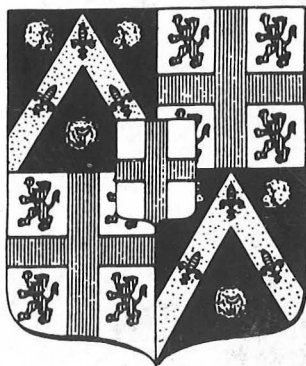
Penningmeester

André BOLLAERT
Beentjesstraat 24
9850 POESELE

Bestuursleden

Irène BUYSSE, Knokstraat 12, 9880 Poeke
Yvonne DE VOS, Kalkhofstraat 7, 9800 Deinze
Daniël D'HOOGHE, Langemunt 58, 9850 Nevele
Dirk HEYNSSSENS, Bovenstraat 12, 9850 Landegem
Antoine JANSSENS, A.C. Van der Cruyssenstraat 60, 9850 Nevele
Albert MARTENS, Spinnmolenplein 263, 9000 Gent
Marcel MICHIELS, Langemunt 104, 9850 Vosselare
Guido SCHAECK, Vosselarestaat 16, 9850 Landegem
Jozef VAN DE CASTEELE, Rodenbachstr. 74, 9040 St.-Amandsberg
Eddy VERSTRAETE, Doornbosstraat 1, 9850 Hansbeke

HEEMKUNDIGE KRING

"HET LAND VAN NEVELE"